

MİMARLIK VE TASARIM FAKÜLTESİ
Faculty of Architecture and Design

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ / ATATÜRK UNIVERSITY

ATA PLANLAMA VE TASARIM DERGİSİ

JOURNAL OF
ATA PLANNING AND
DESIGN

e-ISSN 2618-608X

Aralık/December 2020

Cilt/Volume 4

Sayı/Issue 2

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ MİMARLIK VE TASARIM FAKÜLTESİ
ATATÜRK UNIVERSITY FACULTY OF ARCHITECTURE AND DESIGN

ATA PLANLAMA VE TASARIM DERGİSİ
JOURNAL OF ATA PLANNING AND DESIGN

Aralık 2020
ERZURUM

ATA PLANLAMA VE TASARIM DERGİSİ
JOURNAL OF ATA PLANNING AND DESIGN

Yıl / Year: 2020 Cilt / Volume: 4 Sayı / Issue: 2

ISSN (online): 2618-608X

Editörler / Editors

Prof. Dr. Mehmet Akif IRMAK
Doç. Dr. Fatma Zehra ÇAKICI
Dr. Öğr. Üyesi Defne DURSUN

Kapak Tasarımı / Cover Page Design
Atatürk Üniversitesi KİD

E-posta: ataptd@atauni.edu.tr
Web: <http://dergipark.gov.tr/ataplanlamavetasarim>

Yazışma Adresi / Contact Address
Atatürk Üniversitesi
Mimarlık ve Tasarım Fakültesi
25240 ERZURUM

DergiPark
AKADEMİK

Hakem Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. Bayram Cemil BİLGİLİ
Çankırı Karatekin Üniversitesi
Prof. Dr. Cüneyt KURTAY
Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Elmas ERDOĞAN
Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Ender MAKİNECİ
İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Faris KARAHAN
Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. İlknur TÜRKSEVEN DOĞRUSOY
Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Nur ÇAĞLAR
TOBB ETÜ
Prof. Dr. Ömer KELEŞ
Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Rüya YILMAZ
Namık Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Saniye Gül GÜNEŞ
Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Serkan ÖZER
Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Sevgi YILMAZ
Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman TOY
Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Şevket ALP
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Prof. Dr. Zeynep ULUDAĞ
Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Zöhre POLAT
Adnan Menderes Üniversitesi
Doç. Dr. Arzu ÇİĞ
Siirt Üniversitesi
Doç. Dr. Aslı ER AKAN
Çankaya Üniversitesi
Doç. Dr. Cengiz ÖZMEN
Çankaya Üniversitesi
Doç. Dr. Doğan DURSUN
Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Elif AKPINAR KÜLEKÇİ
Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Hilal Tuğba ÖRMECİOĞLU
Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Hilal TURGUT
Artvin Çoruh Üniversitesi

Doç. Dr. Işık SEZEN
Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. İkbâl ERBAŞ
Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Nalan DEMİRCİOĞLU YILDIZ
Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Neslihan KULÖZÜ UZUNBOY
Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Nilay ÖZSAVAŞ ULUÇAY
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Doç. Dr. Ömer ATABEYOĞLU
Ordu Üniversitesi
Doç. Dr. Ömer Lütfü ÇORBACI
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
Doç. Dr. Pınar KISA OVALI
Trakya Üniversitesi
Doç. Dr. Rabia KÖSE DOĞAN
Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Semra ARSLAN SELÇUK
Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. Sertaç GÜNGÖR
Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Uğur Çalışkan
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Bilge ÇAKIR
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ceren KATIPOĞLU
Çankaya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ebru KAMACI KARAHAN
Bursa Teknik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Emriye KAZAZ
Atatürk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gül ŞİMŞEK
Atatürk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gülbin Çetinkale DEMİRKAN
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hale ÖNCEL
Konya Teknik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hatice KIRAN ÇAKIR
Trakya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hüccet VURAL
Bingöl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi K. Pınar KIRKIK AYDEMİR
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Meliha AKLIBAŞINDA
Nevşehir Hacıbektas Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Murat KURT
Atatürk Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Namık YALTAY
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Neslihan DEMİRCAN
Atatürk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yasemin İLKAY
Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep Rabiye
ARDAHANLIOĞLU

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Zeynep PİRSELİMOĞLU
BATMAN
Uludağ Üniversitesi
Öğr. Gör. Dr. Gülşah ÇELİK BAŞOK
Çankaya Üniversitesi
Dr. Burak HOZATLI
Çevre ve Şehircilik Bakanlığı

İÇİNDEKİLER

Araştırma Makalesi

Ermenek İlçesinde Kırsal Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi ve Stratejilerin Tanımlanması 45

Neslihan SERDAROĞLU SAĞ, Esra YALDIZ

Peyzaj Tasarım Perspektifinde Kolin Hotel.....63

Alper SAĞLIK, Elif SAĞLIK, Merve TEMİZ

Mekânsal Ayrışma Bağlamında Bireylerin–Düşünceleri ve Deneyimleri.....73

Didem Güneş YILMAZ

Türkiye'nin 1980-2009 Dönemindeki Kırsal Nüfus Hareketi Pratiğine Foucault'cu Bir Bakış.....83

Habip ULUÇAY

Derleme

Lale Devri'nde İstanbul Bahçeleri 97

Hilal TURGUT

ERMENEK İLÇESİNDE KIRSAL TURİZM POTANSİYELİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ VE STRATEJİLERİN TANIMLANMASI

Neslihan SERDAROĞLU SAĞ^{a1}, Esra YALDIZ^{a2}

Sorumlu Yazar: Neslihan Serdaroğlu Sağ; E-mail: nssag@ktun.edu.tr

Özet

Turizm, dünyanın en büyük ve en popüler hizmet endüstrisidir. Özellikle son yıllarda teknolojik gelişme, sosyal ve mekânsal değişimlerin etkisi ile turizm talepleri değişmektedir., Metropollerden, temiz hava, temiz çevre, doğal ve kültürel değerleri korunan kırsal alanlara yönelik de farklı bir turizm alternatifi olarak değerlendirilmektedir. Bu eğilim kırsal turizme yönelik taleplerin artmasına neden olmaktadır. Kırsal turizm gelişiminde, farklılıklarını sunabilen kırsal turizm destinasyonları anahtar bir konumda yer almaktadır. Bu bağlamda çalışma, Karaman'ın Ermenek ilçesindeki kırsal turizm potansiyelinin değerlendirilmesini ve rehber stratejilerin tanımlanmasını amaçlamaktadır. Ermenek, birçok turizm alternatifinin gelişebileceği doğal, tarihi ve kültürel değerleri ile ulusal düzeyde önemi olan bir yerleşme olması nedeniyle incelenmiştir. Çalışmanın materyalleri, tez, kitap, dergi, internet ve online veri tabanı taramaları, planlama kararları, 1. Ermenek Kültür ve Turizm Çalıştay sonuçları ve saha araştırmasından edinilen bilgi ve dokümanlardır. Ermenek kırsal turizm potansiyeli SWOT analizi kullanılarak değerlendirilmiştir. Bulgu ve tartışma sonuçları, Ermenek'in ulusal ve bölgesel bir kırsal turizm destinasyonu olabileceğini ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler

Kırsal turizm
Kırsal turizm destinasyonu
Ermenek
SWOT

ASSESSMENT OF THE RURAL TOURISM POTENTIAL IN ERMENEK DISTRICT AND DEFINITION OF THE RELEVANT STRATEGIES

Abstract

Tourism is the largest and most popular service industry in the world. Touristic demands have recently changed with the impact of technological, social and spatial alterations. Move from metropolises to rural areas, whose fresh air, clean environment and natural and cultural values are protected, has occurred as an alternative touristic activity. Such a transition has increased the number of demands for rural tourism. Destinations of rural tourism that can present their differences play a key role in the development of rural tourism. This study aims to assess the rural tourism potential in Ermenek, Karaman, Turkey and to define the guiding strategies in this regard. Ermenek has been studied as a nationally important settlement due to of its natural, historical and cultural values, where many tourism alternatives can be developed. The materials of this study include theses, books, journals, articles, online database reviews, planning decisions, conclusions of 1st Cultural and Touristic Workshop held in Ermenek, and information and documents obtained from the field research. The rural tourism potential in Ermenek was assessed by performing the SWOT analysis. The results and conclusions of the discussion indicate that Ermenek can be a national and regional destination for rural tourism.

Keywords

Rural tourism
Rural tourism destinations
Ermenek
SWOT

^a Konya Teknik Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Konya; ¹ORCID: 000-0001-8002-4499

^b Necmettin Erbakan Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Konya ²ORCID: 0000-0001-6295-0157

Makale Bilgisi: Araştırma Makalesi Başvuru: 17.07.2020; Düzeltme: 04.09.2020; Kabul: 14.09.2019; Çevrimiçi yayın: 25.12.2020

Atıf için: Serdaroğlu Sağ, N., Yıldız, E. (2020). Ermenek İlçesinde Kırsal Turizm Potansiyelinin Değerlendirilmesi ve Stratejilerin Tanımlanması, ATA Planlama ve Tasarım Dergisi, 4:2, 45-62.

© 2017 ATA PTĐ, Tüm Hakları Saklıdır

1. GİRİŞ

Turizm, sürdürülebilirlik, küreselleşme, ön plana çıkma yarışı ve marka oluşturma kavramları ile ekonomik kalkınma sürecinde öncelikli bir sektör haline gelerek hızlı bir değişim sürecine girmiştir. Günümüzde tüm dünyada çevresel kaynaklara daha saygılı bir şekilde çevreyi kullanarak sürdürülebilirliği sağlamayı amaçlayan turizm türleri gündemdedir (Ovalı Kısa, 2007). İletişim ve ulaşım olanakları geliştikçe, insanlar yaşadıkları kentlerden kaçmanın pratik ve ekonomik yollarını araştırabilmekte; kentten ve sanayi merkezlerinden uzaklaşarak doğaya yaklaşmanın yollarını bulabilmektedirler. Bu sebeple turizm sektörü bir yandan ekolojik dengeleri koruyarak gelecek nesilleri gözetken bununla birlikte toplumsal değerleri öne çıkaran ve bölgesel gelir artışını hedefleyen kırsal turizme yönelirken; diğer taraftan turizm pazarında markalaşabilecek değerlere sahip bölgeleri destinasyon olarak tanımlama arayışındadır (Karafaki Çetinkaya ve Yazgan, 2012; Ovalı Kısa ve Tachir, 2015).

Son dönemlerde kırsal turizm konusundaki çalışmalar irdelendiğinde bağlama özgü değişkenleri kullanma eğiliminde olduğu ve seyahat motivasyonu konularına ağırlık verildiği görülmüştür (Adeyinka-Ojo vd., 2014; Barke, 2004; Blain vd., 2005; Dwyer ve Kim, 2003; Garrod vd., 2006; Gopal vd., Hall, 2004; 2008; Komppula, 2014; Ovalı Kısa ve Tachir, 2015; Pesonen vd., 2011; Petrović vd., 2018; Saxena ve Ilbery, 2008; Taşçı, 2011; UNWTO, 2013; Wang ve Fesenmaier, 2007; Wilson vd., 2001). Bu çalışmalara ilave olarak turizm destinasyonlarının itme ve çekme motivasyonları ve turizmde müşteri değerinin analiz edildiği çeşitli araştırmalar da bulunmaktadır (Komppula, 2014). Yakın zamanda yapılan kırsal turizm çalışmaları, bağlama özgü değişkenleri kullanma eğiliminde olup özellikle seyahat motivasyonuna yönelik araştırmalardan gelen öğeleri destinasyon nitelikleriyle birleştirmektedirler (Pesonen vd. 2011). Ayrıca turizm literatüründe çekme ve itme motivasyonları ile kırsal turizm arasındaki ilişkiyi inceleyen bazı çalışmalar da vardır (Dwyer ve Kim, 2003; Pesonen vd., 2011). Belirli bir destinasyonu etkin bir şekilde pazarlamak için itme ve çekme motivasyonlarını ve aralarındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar da bulunmaktadır (Pesonen vd, 2011). Genel olarak

incelenen çalışmalar ışığında, bu çalışmada da seyahat motivasyonu ve müşteri değerine ilişkin önceki bulgular itici güç olarak, kırsal turizm bağlamındaki çalışmalar ise çekici güç olarak değerlendirilmiştir.

Kırsal turizm gelişiminin ilerlemesi ile ilgili en kapsamlı çalışma Wilson vd. (2001) tarafından yapılan ve kırsal toplulukların turizmi ve girişimcilik fırsatlarını başarılı bir şekilde geliştirmelerine yardımcı olan faktörleri inceleyen çalışmadır. Bu çalışmanın bulguları, bir toplumun turizme yaklaşımının ve kırsal turizm destinasyonlarının geliştirilmesi ve pazarlanmasında girişimcilerin rolünün önemini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Wilson vd. (2001), kırsal turizm gelişimini, yerel hükümet ve küçük işletmelerin katılımıyla, dış firmalara ve şirketlere bağlı olmak zorunda olmayan bir yerel faaliyet olarak görmektedir. Bu topluluk yaklaşımı içinde kırsal turizm girişimcilerinin katkısını çok önemli görmektedir. Dwyer ve Kim (2003) çalışmalarında destinasyonlara ilişkin operasyonel rekabet ortamında kırsal destinasyonların geliştirilmesinin önemine üç hedef çerçevesinde değinmektedir. İlk hedef firmaların ve kuruluşların rekabetçi ortamı olarak iyi toplum liderliği, yerel yönetimlerin desteklenmesi ve katılımı, turizmin gelişmesi için yeterli fon, iyi kongre ve ziyaretçi büroları ve turizm için yaygın toplum desteğinin varlığıdır. İkinci hedef, iş birliği de dâhil olmak üzere destinasyonlardaki firma ve kuruluşların stratejileri, turizm paketinin stratejik planlaması, iş adamları ve yerel liderler arasındaki koordinasyon ve iş birliğinin sağlanması, kırsal turizm girişimcileri arasındaki koordinasyon ve iş birliğinin sağlanmasıdır. Üçüncü hedef ise hedef firmaların ve kuruluşların yetenekleridir.

Hall (2004), güneydoğu Avrupa'da kırsal turizmin rolü ve gelişimini çevreleyen güncel konuları, Barke (2004) ise İspanya'daki kırsal turizm tesislerindeki hızlı büyümeyi değerlendirmişlerdir. Garrod vd. (2006), kırsal turizm üretim sisteminin bütüncül bir şekilde anlaşılmasını sağlayan, kırsal sermaye kavramına odaklanan çalışmalarında kırsal turizmin gelişimine yönelik örneklere değinmişlerdir. "Kırsalın dokusu, kırsal turizmin can damarıdır" görüşü ile yukarıda bahsedilen kırsal kaynaklara ilişkin çeşitli unsurları kırsal turizm işletmeleri için vazgeçilmez bir kırsal

sermaye olarak adlandırmaktadırlar. Dolayısıyla yazarlar, bu varlıkların yönetiminde sürdürülebilir, bütünsel ve işbirlikçi bir yaklaşıma vurgu yapmaktadırlar. Saxena ve Ilbery (2008) agro-turizmi geliştirmeyi amaçlayan bir proje üzerinde örnek incelemesi gerçekleştirmişlerdir. Kırsal turizm hedef aktör ağlarının, belirli bölgelerde gömülü olduklarını vurgularken *yerel gömme* terimini kullanmaktadırlar. Kırsal turizmde kaynaklar ve faaliyetler sadece mekânla bağlantılı değildir, aynı zamanda belirli sosyo-kültürel bağlamın da bu mekânların oluşumunda etkisi olduğunu, bunların ortaya çıkarılması ve korunarak geliştirilmesi gerektiğini vurgulamışlardır.

Kırsal alanlarda, yer alan küçük işletmeler ve girişimciler, bölgeyi cazip hale getirerek turizm faaliyetlerinin temelini oluştururken (Hall, 2004), iş birliği ve işletmeler ile girişimci ve turizm ağları önemli konular haline gelmektedir (Wang ve Fesenmaier, 2007). Turizm endüstrisi büyümeye devam ettikçe, destinasyonun pazarlanması ve yönetimi küresel olarak giderek daha rekabetçi hale gelmektedir (Tasçı, 2011; UNWTO, 2013). Komppula (2014), girişimcilerin destinasyon gelişimindeki rolünü vurgulamış ve yerel makamların rolünün, turizm gelişimi ve tanıtımı için bilgi ve teknik yardım sağlamak olduğunu belirtmiştir. Petrovi'c vd.'e (2018) göre, kırsal alanlarda uygulanan turizm gelişiminde sakinlerin destekleri kilit rol oynamaktadır. Özellikle kırsalda turizm gelişiminin sürdürülebilir olması için sakinlerin/yerel halkın güven, benimseme ve istekli olmaları gerekmektedir. Kırsal turizm ve destinasyon gelişiminde kilit paydaşların ve aktörlerin hedefe dahil olmasını gerektiren stratejik planlamanın önemi de yadsınamaz (Hall, 2004; Komppula, 2014; Petrovi'c vd., 2018; Wang ve Fesenmaier, 2007).

Kırsal turizm bağlamında destinasyonun geliştirilebilmesi için, yönetim ve pazarlama organizasyonu çerçevesinde rollerin tanımlanması, olumlu ve olumsuz yönlerin değerlendirilmesi ve planlama çalışmalarının yapılması gereklidir. Destinasyon rekabet gücü, turistlerin ilgisini çekme, hedef turistin kapsamını ve turist projeksiyonunu tatmin etme yeteneği ile doğrudan ilişkilidir.

Destinasyon rekabet gücü diğer destinasyonlarda sunulanlardan daha iyi performans gösteren mal ve hizmetleri sunma yeteneği ile hissedilir hale gelebilmektedir (Dwyer ve Kim, 2003). Destinasyon rekabet gücü aynı zamanda bölge sakinlerinin uzun vadeli ekonomik refahı ile de ilişkilidir. Rekabetin nihai hedefi, sakinlerin gerçek gelirini korumak ve arttırmaktır (Dwyer ve Kim, 2003; Komppula, 2014). Sharpley (1997) çalışmasında, kırsal turizmin büyümesini, gelişmesini, kırsal turizme olan talebi ve turizm endüstrisini ayrı bir sektör olarak ele almakta; kırsal alanların sosyo-ekonomik gelişimi ve yenilenmesinde turizmin rolünü ve potansiyelini incelemektedir. Kırsal turizmin pazarlanması, planlanması ve yönetimini inceleyen çalışmada mevcut ve gelecekteki yönetim, sürdürülebilirlik, ulaşım ve kentleşme gibi kavramların kırsal toplum üzerindeki etkileri de ele alınmaktadır.

Bu literatür araştırmaları, kırsal turizm gelişiminin yerel mekânsal ve sosyal potansiyellerin değerlendirilmesi, yerel iş olanaklarının gelişimine odaklanmaktadır. Girişimcilerin ve turistlerin kırsal alanlara çekilmesi, bu alanlarda farklı turizm alternatiflerine ilişkin olanakların değerlendirilmesi konusu önemle vurgulanmaktadır. Bunlara ilave olarak kaynakların korunarak sürdürülebilir yönde geliştirilmesi, tanıtım ve pazarlama, destinasyon yönetimi ve katılım bağlamında da daha geniş kapsamda ele alınarak bütüncül bir planlama yapılması gerektiği ifade edilmektedir. Bu kapsamda çalışmada öncelikle kırsal turizm kavramını ve turizm destinasyonu olabilmek için gereklilikleri planlama ve mimari ile ilişkisi perspektifinden değerlendiren bir kavramsal altyapı oluşturularak, kırsal bir yerleşmede turizm potansiyeline yönelik değerlendirmeler yapılmıştır.

Bu bakış açısı doğrultusunda, birçok turizm alternatifinin gelişebileceği doğal, tarihi ve kültürel değerleri ile ulusal düzeyde önemli değerlere sahip bir yerleşme olması nedeniyle Karaman'ın Ermenek ilçesinin kırsal turizm potansiyelinin değerlendirilmesi ve rehber stratejilerin tanımlanması amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında Ermenek yerleşimi ve çevresinde kırsal turizm kapsamında alternatifler sağlayan olanaklar ele alınarak, kentin kırsal

turizm potansiyeli SWOT analizi kullanılarak değerlendirilmiştir.

2. KIRSAL TURİZM VE KIRSAL TURİZM DESTİNASYONU

Kırsal turizm çeşitli yoğunluklarda ve yöreye göre değişebilen farklı özelliklere sahip ayrı bir faaliyet alanı olarak tanımlanmaktadır (Lane, 1994). Yeni ekonomik fırsatlar sunarak, kültürel, sosyal ve ekonomik faaliyetlerde bulunmak için yeni motivasyonların (Sharpley, 2002) sağlandığı, yere ve yöreye özgü oluşan bir turizm biçimidir. Bu sebeple yerel üretimler, yerli halkın yaşamı, yerel kimlik, kültürel miras - geleneksel etkinlik ve değerler-, kırsal doğal cazibe ve turistik konaklama tesisleri ile güçlü bir şekilde ilişkilidir. Turistik alanların ve doğal yaşamın devamını deneyimlemek isteyen farklı turist kitlesinin turizm tercihlerinde, korunan, özgünlüğü, erişilebilirliği ve farklılıkları olan kırsal alanlar büyük ilgi gören bir alternatif durumundadır. Çevre konusuna hassasiyetle yaklaşan ve farklılaşan destinasyonlar sektörün büyümesinin ana etmenlerinden biridir. Kırsal turizm, özellikle kentsel faaliyetlerin dışında yer almayı (örneğin alışveriş) amaçlayan kırsal bir ortamda, şehir ve turizm merkezleri dışında bir yere en az bir gecelik boş zaman gezisi olarak tanımlanabilir (Pesonen vd., 2011).

Kırsal kültür, sunulan ürünün önemli bir bileşeni olduğunda turizm kırsal olarak adlandırılır. Bu ürünün birincil faaliyet bileşenine bağlı olarak, kullanılan terimler tarımsal turizm, yeşil turizm, gastronomi, binicilik, denizcilik, çiftlik, dağ, köy, yayla, eko-turizm, avcılık, macera, tarihi/kültürel turizm vb.dir. Kırsal turizm genel olarak miras ve kültür turizmi, tarım turizmi ve eko turizm olarak üçe ayrılabilir (Gopal vd., 2008). Aralarında küçük farklılıklar olsa da bu faaliyetler kırsal alanlarda gerçekleştiği için hepsi birden kırsal turizm kavramı altında toplanabilmektedir. Bu turizm türünün başlangıç noktası belde, köy veya çiftlik gibi herhangi bir yerleşim birimi ile doğal çevredir. Kırsal alanların bir takım sportif etkinliklerin (kar veya çim kayağı, dağcılık, rafting, doğa yürüyüşü, bisikletli veya atlı geziler, yamaç paraşütü, balıkçılık vb.) uygulanmasına imkân tanınması sahip olunan bu potansiyelin turizm yoluyla değerlendirilmesini zorunlu kılmakta ve sonuçta geri kalmış kırsal yerleşim birimlerinin kalkınmasına yardımcı olmaktadır (Karafaki

Çetinkaya ve Yazgan, 2012). Kırsal turizm genellikle kırsal alan kaynağının bütünlüğünü korumak, kırsal ekonomiyi geliştirmek ve kırsal yaşam biçimlerini sürdürmek için bir araç olarak tanımlanmaktadır (Garrod vd., 2006). Küçük aile işletmeleri, yerel girişimcilerin desteklenmesi, tarımsal faaliyetlerin özendirilmesi gibi yaklaşımları içermektedir (Roberts ve Hall, 2001). Bu sebeple özellikle kırsal yerleşim bölgelerinde sürdürülebilirliğin sağlanabilmesi ve geleneksel -kültürel- oluşumların korunması adına kırsal turizm teşvik edilmesi gereken bir olgudur.

Kırsal kalkınma, yüksek kaliteli ve bölgeye özgü ürünlerin üretimi, doğanın korunması ve peyzaj yönetimi, tarımsal turizm ve kısa tedarik zincirlerinin geliştirilmesi gibi çok çeşitli yeni faaliyetlerden oluşmaktadır. Kırsal kalkınmada kırsal ekonominin ekolojik, ekonomik ve sosyal olarak sürdürülebilir bir biçime dönüştürülmesi, yerel halkın yaşam kalitesini artırmayı, yoksulluğu azaltmayı, ayrıca sosyal ve çevresel bozulmayı önlemeyi amaçlamaktadır (Petrovi'c vd., 2018).

Turizm sektöründe destinasyon, turistlerin çeşitli hizmetleri talep ettikleri turizm ürünlerinin bir bütün olarak sunulduğu bir bölge olarak tanımlanmaktadır. Destinasyon olarak kabul edilen yer, bir ülke olabileceği gibi, kent, kasaba ya da köy de olabilir (Şarkaya İçellioğlu, 2014). Ovalı Kısa ve Tachir'e (2015) göre doğal, ekonomik ve sosyo-kültürel çevre değerlerinin nitelikleri yanında turiste sunulabilecek bölgeye ait özgün sportif veya kültürel eylemlerin varlığı, gastronomi, konaklama, ticaret, ulaşım ve iletişim olanaklarının gelişmişliği, kısacası turistlerin belleğinde yere özgü imaj oluşturabilecek farklılıklar bir bölgenin turistik destinasyon olarak tanımlanmasını sağlayan özelliklerdir. Destinasyonların rekabetçi ortamı, kırsal alanların geliştirilmesinde ilk olarak, kırsal paydaşların rekabetçiliği, iyi bir yerel liderlik, kırsal belediyelerin desteklenmesi ve katılımı, turizm gelişimi için yeterli fonların oluşturulması, tam bir turizm paketi sunulması, yaygın yerel destek ve katılım, tanıtım gibi başarı koşullarını gerektirmektedir (Dwyer ve Kim, 2003; Garrod vd., 2006; Wilson vd., 2001). İkincisi, iş birliği de dahil olmak üzere destinasyon paydaşlarının stratejileri, girişimci hedef şirketlerin yetenekleri (Dwyer ve Kim,

2003), turizm stratejik planlaması, iş adamları ile yerel yönetim ve sakinler arasında planlama, koordinasyon ve iş birliği, kırsal turizm girişimcileri arasındaki koordinasyonu, bilgi ve teknik yardımın sağlanması gerekmektedir (Wilson vd., 2001).

Kırsal turizmde başarılı ve öncü olabilmek için, kırsal bir destinasyonun potansiyel/hedef ziyaretçiler için bölgenin fiziksel özelliklerinin, doğal güzelliklerinin, peyzajının, yöre halkının, kültürünün, gelenek ve göreneklerinin, kalitesinin ve canlılığının potansiyellerini içeren bir kimlik veya marka imajı oluşturması gerekmektedir.

3. KIRSAL TURİZM VE DESTİNASYONUNUN PLANLAMA İLE İLİŞKİSİ

Sürdürülebilir bir kırsal turizm ve destinasyonu için planlama, yatırım, pazarlama sürecinin etkileşimli, potansiyel ve talep ile uyumlu ve denge içerisinde tutulması gereklidir (Cengiz, 2005). Sürdürülebilir kırsal turizm planlamasının odak faktörleri uzun vadeli bir bakış açısı ve kapsamlılıktır. Diğer bir faktör ise sürdürülebilirliğin üç temel ögesi olan (i)ekonomik verimlilik, (ii)ekolojik duyarlılık ve (iii)toplumsal sorumluluğun planlamada bir arada düşünülmesi gerekliliğidir. Turizm planlamasında belirlenen amaçlara ulaşabilmek için izlenecek yollar turizm politikaları ile belirlenmektedir. Turizm politikasının hedefleri dışsal ve içsel sınırlayıcı faktörlerin etkisi altında belirlenir (Kauppila vd., 2009). Bu noktada yapılacak swot analizi büyük önem taşımaktadır.

Turizm planlaması, turizm sisteminin unsurlarının tanımlanması, sistemin unsurları arasındaki ilişkilerin ve çalışma mekanizmasının anlaşılması, turizmin ekonomik, toplumsal, kültürel ve çevresel etkilerinin sürekli izlenmesini gerekli kılmaktadır. Planlama sürecine turist, yerel halk, işletmeci, yerel idare gibi turizm ile doğrudan ya da dolaylı ilgili kesimlerin katılımları sağlanmalıdır. Ulaşım, konaklama, diğer altyapı tesisleri ile tanıtım, reklam ve eğitime kadar yapılan her türlü planlama çalışmalarını kapsayıcı şekilde organize edilmelidir (İçöz vd., 2009).

Buna yönelik olarak tek yönlü bir planlama yeterli olmamaktadır. Aşama aşama ulusal,

bölgesel, yerel ve alan seviyelerinde farklı ölçek ve detaylarda planlar (Dowling ve Fennel, 2003) hazırlama gereği ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda, özgün olarak bölgesel ve yerel çalışmalara dayanan; üst ölçekli planlardan başlamak üzere her ölçekteki planlama çalışmalarının da içerisine dâhil edilmesi, bütünleştirilmesi uygulanabilirlik bakımından önem taşımaktadır.

4. KIRSAL TURİZM VE DESTİNASYONUNUN MİMARİ KARAKTERLER İLE İLİŞKİSİ

Kırsal turizm, yeni ekonomik fırsatlar sunarak kültürel, sosyal ve ekonomik faaliyetlerde bulunmak için yeni motivasyonlar sağlar (Sharpley, 2002). Mimarlık ve turizm ilişkisinde iki yönlü bir etkileşim söz konusudur. Tarihi ya da güncel mimari yapıtlar, tanıklık, temsiliyet, anıtsallık, özgün veya başka olma değerleriyle turizmi destekleyecek bir potansiyeli tariflerken, turizmin de mimarlık yapıtının anlam ve işlevini belirlemesi mümkündür. Denklem bir ucunda, bir mimarlık eseri kendi varlığı ile bulunduğu yeri uluslararası bir çekim noktası haline getirebilir (Erkal, 2007). Öte yandan yer kendine özgü kültürel ve doğal değerleri ile de ilgi uyandıran bir objeye dönüşebilmektedir.

Turistik aktivitenin sürekli kılınması ve aynı yerin defalarca ziyaret edilmesi beklentisi ile turizm de farklı yönelimlere girilmiştir. Alternatif turizm türleri içerisinde yere özgü mimari karakterlerin kullanılması bunlardan biridir. Yere özgü oluşan geleneksel dokular/yapılar, anıt kapsamında değerlendirilen mimari miras, yöreye özgü yaşam biçimlerinin ve alışkanlıklarının tecrübe edilebileceği fiziksel ortamlar, kırsal turizmde mimari karakterlerin kullanılması sonucu ilgi çekilmesini sağlayan unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kırsal turizmin genellikle küçük gruplar halinde, çevre bilinci gelişmiş turist ve işletmeci ile organize olması gerekmektedir. Konaklama, yeme içme hizmetleri için çoğunlukla yerel düzeyde küçük ve orta ölçekli işletmelerin kurulması, çevreyi koruyan ve kendi enerjisini üreten ekolojik binaların, çevreci ulaşım türlerinin ve turistik eylemin öne çıkması beklenmektedir (Ovalı Kısa ve Tachir, 2015).

Kırsal turistin çevreci, maceracı bir ruha sahip olması, kendi başına dolaşma, halk içinde halkla birlikte kırsal yaşam standartları içinde konaklama isteği, o yere ait olan yaşam biçimi ve kültürü deneyimleme isteği; doğayla ve kültürle bütünleşen, taşıma kapasitelerini zorlamayan bir planlamayı ve yöresel mimariyle uyumlu ekolojik yapılaşmayı öngörmektedir (Ovalı Kısa, 2007). Kırsal turizmin mimari karakteristiklerine bakıldığında; mimarinin pansiyon, butik otel, hostel, apart otel, gibi küçük ölçekli, doğa içine yayılabilecek, sosyo-kültürel yapıya saygılı, yerel yapılaşma kültürünü sürdürme amaçlı, tarımsal faaliyetlerin yapılabilirdiği, ekolojik tasarım ilkeleriyle uyumlu, yenilenebilir enerji kaynaklarını kullanan ve geri dönüşüm yapan nitelikler taşıdığı görülür. Özellikle geleneksele ait mevcut binaların restore edilerek turizme kazandırılması önemli bir yaklaşım olup, talep daha az yapılaşmayla karşılanmakta, arz değerleri korunmakta, eko turistin beklentisini karşılayacak görsel ve kültürel çeşitlilik oluşmakta ve mimari mirasın gelecek nesillere aktarımı (Ovalı Kısa, 2007) sağlanmaktadır.

Düşük kapasitede ve yerel standartlara uygun, düşük yoğunluklu butik otel tarzı küçük ölçekli tesisler, doğal çevreye yayılmış ekolojik yerleşimler (eko köy), ekolojik turizm de önemli öğelerdir. Yörenin âtil durumda olan geleneksel öğelerinin yeniden kullanımı büyük önem arz etmektedir. Yörede tüm yıla dağılmış turizm aktiviteleri, gelen ziyaretçi için gününbirlik konaklama, yöresel yemekleri yeme içme, eğlenme imkânı sunan mekânlar, basit ve kolay üretim, yöre mimarisi ile uyum, yerel malzeme ve geleneksel yapı tekniklerinin kullanılması, arazi ile uyumlu yeni yapılaşma, kültürel kimliğin vurgulanması, iç mekanlarda yereli yansıtan özelliklerin kullanılması ekolojik turizmin mimari özellikleri olarak sıralanabilmektedir. Arazi dokusu ile uygun tasarım, geleneksel ile uyumlu görünüm, doğal çevrenin ekolojik değerlerine uygun yeni yapılaşmalar için; geçmiş kültürlerin yaşama ve mekâna dair verilerini saptamak ve bunları özümseyerek taklide ulaşmayacak ölçüde tasarımlara aktarmak önemlidir.

5. YÖNTEM

Bu çalışma literatür incelemesi ve alan araştırması olmak üzere iki aşamadan

oluşmaktadır. Literatür incelemesi, kitap, dergi, tez ve çalışma, internet ve online veri tabanları taramalarıyla gerçekleştirilmiştir. Literatür incelemesi kırsal turizm, kırsal turizm destinasyonu, kırsal turizm planlama ve mimari ilişkisine yönelik kavramlarla ilgili olarak yapılmış ve önemli noktalar özetlenmiştir.

Alan araştırmasında, yerinde inceleme, tespit, fotoğraflama ve gözlemler kullanılmıştır. Ayrıca 4-5 Haziran 2016 tarihlerinde Ermenek'in turizm potansiyeli ve turizm adına yapılacak olan çalışmaların neler olabileceği, hangi turizm türlerinin ön plana çıkması gerektiği konusunda değerlendirmeler ve genel tespitlerin ortaya konması hedeflenerek gerçekleştirilen 1. Ermenek Kültür ve Turizm Çalıştayı sonuçlarından da faydalanılmıştır. Bu kapsamda çalıştayda, mevcut durum ve rolü de dahil olmak üzere geçmiş eğilimler ve kırsal turizmin önemi, turizmde destinasyon noktası olabilmesi için yapılması gerekenler, turizm gelişiminin darboğazları, kentin özellikleri ve özgün yöresel değerleri, sürdürülebilirliği ve planlama kapsamında yapılması gerekenler tartışılmıştır. Yazarlar, bu çalıştaya özel olarak davet edilmişler ve sunumlar gerçekleştirmişler, çalıştayı her aşamasını deneyimleyerek çıkarımlar elde etmişlerdir.

Çalışmada alan çalışması için elde edilen veriler, SWOT matrisi ile turizm gelişimini ve kalkınma sürecini etkileyen dış ve iç faktörler kapsamında analiz edilmiştir. Bu değerlendirmeye göre kırsal turizm gelişimine yönelik; zayıflıkları gidermek için fırsatları değerlendirme (WO), fırsatları değerlendirmek için güçlü noktaları kullanma (SO), tehditleri önlemek için güçlü yönleri kullanma (ST) ve tehditleri önlemek için zayıf yönleri azaltma (WT) stratejileri belirlenmiştir.

SWOT analizi, 2 gün süren çalıştayda akademisyenler, yerel yönetim temsilcileri, yerel halk temsilcileri, turizm sektörü çalışanları, sanatçılar, şehir plancısı, mimar, arkeolog, peyzaj mimarı, sanat tarihçisi, sporcular, basın yayın temsilcilerinden oluşan 40 kişilik bir ekibin yöre ile ilgili bilgi aktarımı, turizmin geleceğine yönelik tartışmalarından hareketle hazırlanmıştır.

6. ALAN ÇALIŞMASI

6.1. Ermenek Yerleşimine İlişkin Genel Bilgiler

Ermenek'te Roma ve Bizans dönemine ait antik kalıntıların varlığına dayanarak yerleşim tarihinin çok eski olduğu bilinmektedir (Gök, 2006). Ermenek yöresi tarihin ilk çağlarından itibaren önemli bir yerleşim yeri olmuş ve stratejik konumundan dolayı Asur, Hitit, Pers, Makedon, Romalı ve Bizans dönemlerinde de önemini korumuştur. Hititler, Frikler, Persler, Selevkoslar, Bergama Krallığı ve Roma İmparatorluğu himayelerinde kalmış olan Ermenek daha sonra Abbasilerin eline geçmiştir. Ardından 1228 yılında Alâeddin Keykubat tarafından işgal edilmiş olan Ermenek, 1256'dan 1475 yılına kadar 250 yıla yakın hüküm süren Karamanoğulları Beyliği'ne başkentlik yapmıştır. 15. yy. sonlarında Osmanlıların eline geçerek İçel (Mersin) sancağına bağlanmıştır (Tuğlacı, 1985). Bugünkü idari yapılanmada Karaman ilinin bir ilçesi olan Ermenek, "Kilikya" olarak adlandırılan batıda Antalya; kuzeyde Isparta-Burdur ve Konya; doğuda Seyhan ve Ceyhan Nehirleri, güneyde Akdeniz ile çevrili alan bölgenin en önemli yerleşim merkezlerinden biridir. Ermenek, bu kentlerle çevrili havzanın ortasında, Göksu nehrinin güneyindeki en büyük kolu olan Ermenek Çayı üzerinde kurulmuş eski bir kent olup, tarih boyunca çevresindeki diğer şehirlere merkezlik etmiştir (Serdaroğlu Sağ vd., 2007, Şekil 1.). Ermenek'in 2019 yılına göre ilçe nüfusu 28.565, merkez nüfusu 11401'dir (URL-5).

Ermenek ilçesi Toros Dağları arasındaki vadilere sıkışmış yeşilliklerle bütünleşmiş, eğimli arazi ile bütünlük gösteren ilginç sürprizler sunan geleneksel bir kent dokusuna sahiptir (Şekil 1,2,3).

Şekil 1. Ermenek'in konumu (URL-1)

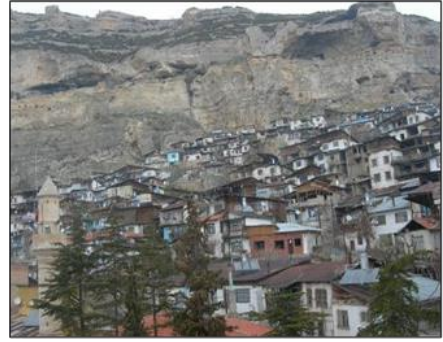

Şekil 1. Ermenek Genel Görünümü (Yazarlara ait, 2019)

Akdeniz iklimi ile İç Anadolu kara iklimi arasında bir geçiş bölgesidir. Denizden yüksekliği şehir içinde 1250-1300 m olup çevresi oldukça yüksek dağ ve tepelerle çevrilidir. Ekilebilir toprakları azdır. Orman ve su bakımından zengin sayılır, Küçükbaş hayvancılık ve meyvecilik ile günlük hayata yönelik el sanatları, özel ve resmi sektörün işlettiği Linyit madenlerine bağlı işletmeler ve taşımacılık halkın geçim kaynağıdır (URL-2). Temeli 2002 yılında atılan Ermenek barajında 2009 yılı ağustos ayında su tutulmaya başlanmıştır (Çevlik, 2013). Turkuaz Gölü ismini alan Baraj Gölü (Şekil 3) ile birlikte yörenin turizm potansiyelinde bir artış söz konusu olmuştur.

Şekil 2. Ermenek Turkuaz Gölü öncesi genel görünümü (URL-3)

Şekil 4. Ermenek geleneksel konut dokusu (Yazarlara ait, 2019)

Şekil 3. Ermenek Turkuaz Gölü sonrası genel görünümü (yazarlara ait, 2017)

Şekil 5. Geleneksel konut örneği (Yazarlara ait, 2019)

Turizm, doğru kullanıldığında kültürel çeşitliliğin ve özgünlüğün korunması için bir araçtır. Çünkü yerel kimliğe ve özgünlüğe dayalı olup, yerel kalkınmayı ve yerel halkın yaşam kalitesini artırmaktadır (Kaya, 2016). Bu bağlamda ele alındığında Ermenek'in özgün

mimari dokusu (Şekil 4,5), bağ evleri ile kırsal ve kültürel turizm bununla birlikte Turkuaz Gölü Turizmi, yakın çevresinde bulunan antik yerleşmeler, kaya mezarları, mesire alanları karşılıklı olarak birbirlerini ivmelendirip, yükseltebilecek potansiyel sergilemektedir.

Şekil 6. Ermenek'ten bağ evi örnekleri (Yazarlara ait,2019)

Yörede, yerli halkın kullanımında olan ve yerleşimin kendine özgü kırsal mimarisi ile biçimlenmiş geleneksel konutlar ve bağ evlerinin (Şekil 6) dışında, Tol Medrese (Şekil 7), Ulucami (Şekil 8), Meydan Cami, yakın çevrede yer alan antik yerleşimler ve ören yerleri (İkizini, Kilise Önü, kaya mezarları, Maraspoli Mağarası (Şekil 9), Zeyve (Şekil 10), Turkuaz

Gölü, Ayhatun Pınarı, Menan Kalesi (Şekil 11), Karamanoğlu Türbesi) vb. birçok tarihi ve doğal oluşumları bulunmaktadır. Ermenek ve köylerinde MÖ ve MS.1. yüzyıla tarihlenen Sbide (Şekil 12), Domitopolis, Lauzudos ve Decapolis, Philadephia (Şekil 13) gibi birçok antik kent bulunmaktadır. Bu alanların

değerlendirilmesi ve yörenin cazibe kazanması gerekmektedir.

Ermenek merkezinde yer alan, kuzeydeki dağ yamacına sırtını yaslamış, güneyde vadiye doğru yönelmiş, yer yer %100 e yakın eğimli, dar sokakları bulunan geleneksel konutlar oldukça dikkat çekicidir. Halen kullanılmakta olan konutlarda, geleneksel yaşama, kültüre, örf ve adetlere yönelik izler bulunmaktadır.

Geçmişin izlerini taşıyan kırsal kültürün mimarlıkla buluşması anlamına gelen Ermenek Bağ evleri, yörenin kültürünü, sosyal ilişkilerini, alışkanlıklarını, beğenilerini, inançları ve yaşam standartlarını yansıtmaları bakımından kendi özgün kimlikleri ile önemli birer belge niteliği taşımaktadır (Yaldız, 2017). Ermenek geleneksel konut dokusu ve özellikle bağ evleri, günümüzde doğal çevreleri, mimari kimlikleri ve özgün yapıları ile dikkat çekmekte; kentten uzaklaşmak, dinlenmek, gezmek ve görmek için tercih edilmektedir.

Şekil 7. Tol Medrese (Yazarlara ait, 2019)

Şekil 8. Ulu Cami (Yazarlara ait, 2019)

6.2. Ermenek Kırsal Turizm Potansiyeline Yönelik Bulgular ve Tartışma

Ermenek'in turizm potansiyelinin belirlenebilmesi için; doğal-fiziki, ekonomik ve sosyo-kültürel faktörlere ilişkin SWOT matrisi Tablo 1 de yer almaktadır. SWOT matrisinde her

Şekil 9. Maraspoli Mağarası (URL-4)

Şekil 10. Zeyve Ören Yeri

Şekil 11. Sbide Antik Kenti (Ömer Battır Arşivi, 2018)

Şekil 12. Philadephia Ören Yeri (Ömer Battır, 2018)

bir faktör için güçlü yönler, zayıf yönler, fırsatlar ve tehditler belirlenmiştir. Fırsatlara ve güçlü yönlerin etkili olabilmesi için en önemli faktör olarak eksiklikleri giderecek ve tehditleri en aza indirecek stratejilerin geliştirilmesine vurgu yapması bu modelin en olumlu yönüdür.

Tablo 1. Ermenek SWOT Analizi

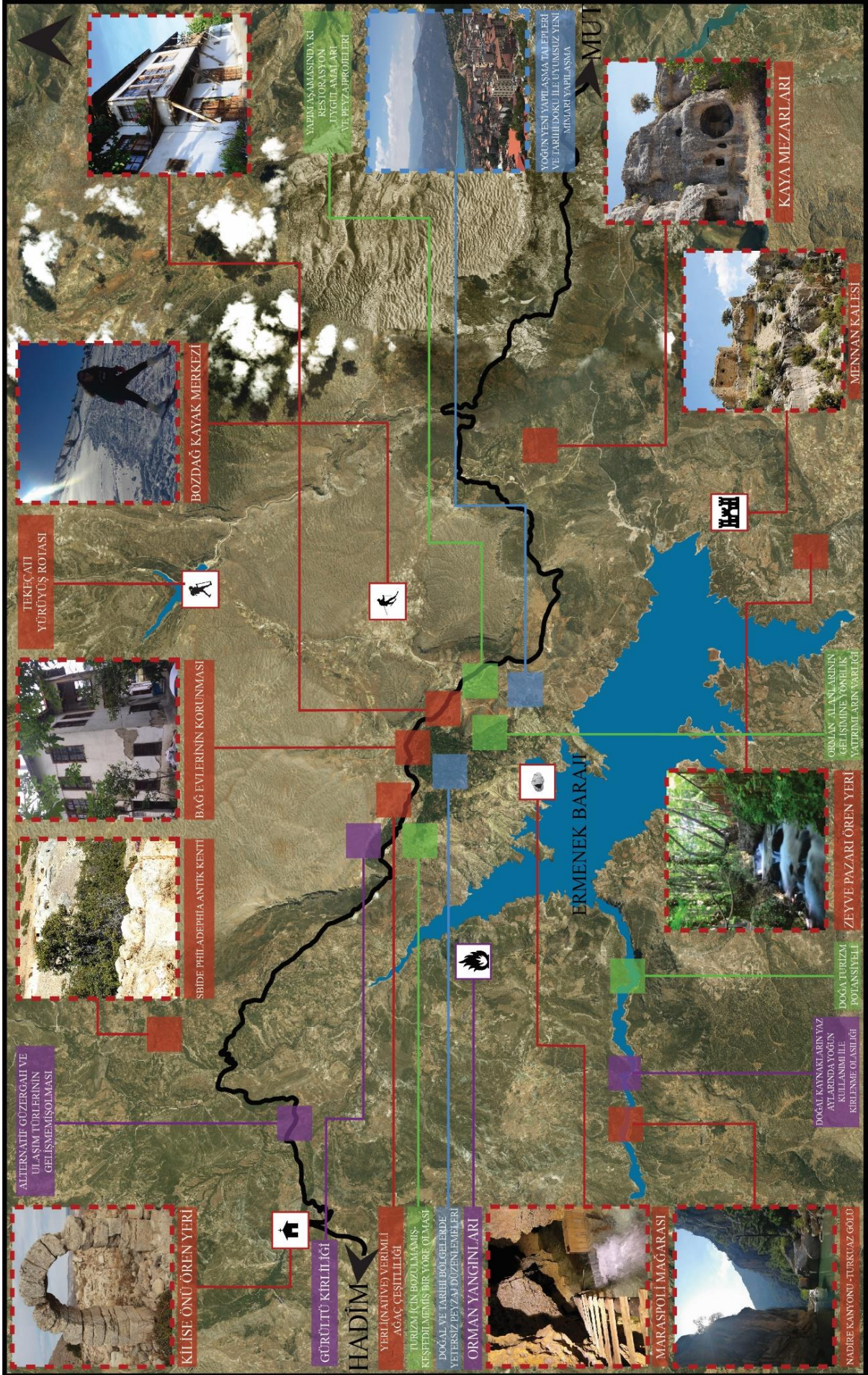
<p>*Özellikli ve ilginç topografyası; dağ, orman, kanyon, mağara, plaj ve göl varlığı .</p> <p>*Yerli(native) verimli ağaç çeşitliliği.</p> <p>*Doğal güzelliklerin varlığı; Turkuaz Gölü, Zeyve Pazarı, Nadire Kanyonu.</p> <p>*Klise Öntü Ören Yeri,Kaya Mezarları,Sbide Philadelphia Antik Kenti.</p> <p>*Orman, dağ ve göl kaynaklı piknik, treaking, balıkçılık, dalış, tırmanma kamp, fotoğrafçılık, safari, atv vb aktivitelerin varlığı.</p> <p>* Kırsal ve ekolojik turizme dört mevsim uygun elverişli iklim koşulları.</p> <p>*Yöreye özgü hayvan çeşitliliği.</p> <p>*Ekolojik turizme entegre olabilecek alt yapı stoğu.</p> <p>*Deprem riskinin düşük olması.</p>	doğal	<p>*Konaklama altyapısının zayıflığı.</p> <p>*Doğal ve tarihi bölgelerde yeteri kadar rekreasyonel ve peyzaj düzenlemesinin bulunmaması.</p> <p>*Turizme yönelik yeme-içme mekanlarının yetersizliği.</p> <p>*Yoğun yeni yapılaşma talepleri ve tarihi doku ile uyumsuz yeni yapılaşma.</p> <p>*Kent içi, doğal alanlar ve kırsal alanlar arasında güvenilir, erişilebilir, yürünebilir rotaların yetersizliği.</p> <p>*Turizme yönelik bilimsel ve uzmanlaşmış planlama çalışmalarının yetersizliği.</p> <p>*Erozyonun yaşanması.</p>	çevresel
<p>*Geleneksel konut dokusunun bağ evlerinin varlığı.</p> <p>*İlçenin yaklaşık 1/4 ü kırsal sit alanıdır.</p>	yapay	<p>*Kullanılabilir arazinin küçük parseller halinde parçalı olması ve tarım reformunun yapılamaması.</p> <p>*Tarımsal faaliyetlerin düşük gelir getirmesi.</p> <p>*Yöreye özgü hediyeçlik eşya, geleneksel el sanatı üretim ve satışının yetersizliği.</p> <p>*Markalaşmaya önem verilmemesi, pazarlama eksikliğinin olması.</p> <p>*Tarımsal üretimin geleneksel yöntemler ile yapılması.</p> <p>*Yerleşmenin dağlık olması nedeniyle ulaşımda sıkıntıların yaşanması.</p>	ekonomik
<p>*Turizme yönlendirebilecek genç iş gücünün varlığı.</p> <p>*Tarımsal faaliyetlere yönelik geçim aktivitelerinin varlığı.</p> <p>*Büyük ölçekli yatırımların projelendirilmesi.</p> <p>*İç Anadolu ile Akdeniz Bölgeleri arasında geçiş bölgesi olması.</p>	ekonomik	<p>*Konaklama tesislerinin yerli ve yabancı turistlerin konforuna uygun olmayışı.</p> <p>*Turizm konusunda halkın bilinçlendirilmesine yönelik çalışmaların olmayışı.</p> <p>*Yeni yapılanmalarda geleneksel ve kırsal mimarinin azalan önemi.</p> <p>*Dış göçün yaşanması.</p>	sosyokültürel
<p>S</p> <p>*Ermenek'in diğer şehirlerde yaşayan güçlü bir nüfusu barındırması.</p> <p>*Yerli kültürel geleneklerin varlığını sürdürmesi.</p> <p>*Aile-akrabalık ilişkilerinin varlığını sürdürmesi.</p> <p>*Donanımlı sağlık hizmetlerinin varlığı.</p> <p>*Halkın konukseverliği.</p> <p>*Ermenek halkının gelişme isteği.</p> <p>*Üzüm, ceviz, pembe domates yetiştiriciliği</p> <p>*Bandırma tatlısı, üzüm helvası, pekmez, tarhanabaşı, ermenek dolması ve batırma gibi tanınan yöresel tatlar.</p>	sosyokültürel	<p>*Kaynak taşıma kapasitesinin aşılması.</p> <p>*Orman yangınları.</p> <p>*Doğal kaynakların yaz aylarında yoğun kullanım nedeni ile kirlenme olasılığı.</p> <p>*Heyelan ve erozyon yaşanma riski.</p>	doğal
<p>*Turizm için bozulmamış -keşfedilmemiş bir yöre olması.</p> <p>*Doğal yaşamın korunması.</p> <p>*Kırsal turizm potansiyeli.</p> <p>*Doğa turizmi potansiyeli.</p>	doğal	<p>*Bakanlık tarafından turizm bölgesi ilan edilmemiş olması.</p> <p>*Erişilebilirliği artırıcı alternatif güzergâh ve ulaşım türlerinin gelişmemiş olması.</p> <p>* Bölgenin arazi yapısı nedeni ile yapım işlerinin çok maliyetli ve uzun süreli olması.</p> <p>*Gürültü kirliliği.</p> <p>*Yörenin tanıtımının yapılmaması.</p> <p>*Tarım arazilerinin bilinçsiz kullanımı nedeniyle toprak kalitesinin düşmesi.</p>	çevresel
<p>*Alandaki orman alanlarının gelişimine yönelik yatırımların varlığı.</p> <p>*Yapım aşamasında ki restorasyon uygulamaları ve peyzaj projeleri.</p> <p>*Kop turizm master planının içerisinde yer alması.</p> <p>*Turizm bakımından önemli destinasyonlara yakınlığı (Anamur-Alanya vb.).</p> <p>*Ulaşım altyapısının gelişmesine yönelik yatırım kararlarının varlığı.</p> <p>*Devlet yardımı ve yatırımda destek.</p>	yapay	<p>*Yörede artan işsizlik seviyesi.</p> <p>*Fiyat Çeşitliliği.</p> <p>*Tarım arazilerinin bilinçsiz kullanımı nedeniyle toprak kalitesinin düşmesi.</p>	ekonomik
<p>*İş gücü piyasasına yönelik turizm ile oluşacak önemli beklentiler.</p> <p>*Artan özel sektör yatırımları.</p> <p>*Yerli işçilerden istifade etme fırsatı.</p> <p>*Eğitilmiş rehberlerin yetiştirilmesi.</p> <p>*Yüksek fiziksel ve finansal güvenlik.</p>	ekonomik	<p>*Küresel kültürün yerel kültüre baskısı.</p> <p>*Yerli ve yabancı tur operatörlerinin bölgede ki kırsal turizm olanakları ile ilgili bilgilendirilmemiş olması.</p> <p>*Yerli yabancı turizm acentalarının bölgeyi bir destinasyon olarak belirtmemesi.</p> <p>*Alternatif turizm türlerine yönelik yöreye gelecek turist portföyünde hedef kitlenin belirlenmemiş olması.</p> <p>*Yöredeki iç göç oranının yüksekliği.</p>	sosyokültürel
<p>O</p> <p>*Kültürel, bilimsel ve spor festivallerinin varlığı.</p> <p>*Yerli turistin yöreye ilgisi.</p> <p>*Dil bayramı.</p> <p>*Yerel yönetimin turizme bilimsel bir konu olarak yaklaşması.</p> <p>*Etnik grupların çeşitliliği ve hoşgörüsü.</p>	sosyokültürel		

Ermenek, tarımsal ürün desenindeki çeşitlik ve özgünlük, sakinlerin geleneksel el sanatları ve becerileri, ev-el yapımı yiyecek ve içecekleri ile oluşturduğu kırsal atmosferi ile tarım turizmi için uygun bir yöredir. Eşsiz doğası, eşsiz doğa ile bir bütünlük sağlayan baraj gölü niteliğindeki mavi ile yeşilin bir arada yer aldığı Turkuaz Gölü, flora ve fauna ile bağ kullanımının olması ile eko turizm; geleneksel bağ evleri ve doğa ile uyumlu geleneksel mimarisi, kentte bulunan anıtsal yapıları, barındırdığı tarihi ve kültürel mirası, yakın çevresinde yer alan antik kentleri ile miras ve kültür turizminin geliştiği/gelişmeye devam ettiği bir yer olması sebebi ile (Tablo 2, Şekil 13) Türkiye’de kırsal turizmin geliştirilebileceği nitelikli bölgeler arasında yer almaktadır (Yaldız, 2017). Ermenek’in kırsal turizm arzını ve ekolojik eylem çeşitliliğini oluşturan fiziksel, ekonomik ve sosyo-kültürel çevre değerleri göz önüne alındığında destinasyon olma özelliği ön plana çıkmaktadır (Şekil). Ermenek’te kırsal turizm gelişimi için öncelikli stratejiler; doğa, kültür, spor, kırsal ve eko turizm planlaması ve cazibe merkezi haline getirilmesi, yerel değerlerin korunması, doğal kaynakların biyolojik çevre yönetimi, turizm altyapısının geliştirilmesi ve potansiyel ve fırsat alanlarının tanıtılması olarak belirlenmiştir (Şekil 14, Tablo 2).

Ermenek’te turizmin geliştirilmesi, sahip olduğu potansiyellerin fark edilebilirliğini sağlamak için planlı bir gelişme modeli benimsenmelidir. Stratejik plan anlayışı çerçevesinde bir sistematığın kurulmasına bağlı olarak, mevcut durum analizini içeren ve gelecek beklentisi ile başlayan süreçle şekillenen stratejik bir yol haritası-planlı gelişme modeli de üretilmelidir. Planlı bir gelişme için öncelikle üst ölçekli plandan başlamak üzere bu potansiyellerin kullanım kararlarının ve kullanım sınırlarının belirlenmesi gerekmektedir (Serdaroğlu Sağ, 2017).

Plan kademelenmesi açısından, TR52 Düzey 2 Bölgesi için hazırlanmış Konya-Karaman Bölge Planı stratejik açıdan, Ermenek ilçesine ilişkin tarım, hayvancılık ve tarıma dayalı sanayi sektörlerine vurgu yapan kararlar barındırmaktadır. 1/100.000 ölçekli Çevre Düzeni Planı’nda da Konya-Karaman Bölgesi için fiziki kararlar yer almaktadır. Bölge planında, yer alan strateji düzeyindeki global kararların, fiziki mikro bölgeler dahilinde kırsal ve kentsel alanlardaki alt bölgelemelerle kendini göstermesi gerekmektedir (Kaplan ve Örucü, 2019).

Ermenek kırsal turizm potansiyelinin değerlendirilmesine yönelik strateji matrisi (Tablo 2) SWOT analizinde elde edilen verilerin planlama sürecinde izleyeceği yolu tariflemekte yardımcı olmaktadır. Yerel yönetimlerden, topluluk gruplarından, iş dünyasından ve sivil toplum kuruluşlarından destekle kurulacak iyi bir liderlik sayesinde turizm teşviki ve gelişimi sağlanabilecektir. Turizm geliştirme ve tanıtımı için finansman, turizm için gerekli altyapının oluşturulması ve sürdürülmesi, topluluğun temiz ve çekici görünmesi ve çiftçilere eğitim desteğine yönelik yerel yönetim ve katılım desteklenmelidir. Stratejik Planlama ile kırsal alanlarda, kaynakların ve fonların verimli ve etkin kullanımı, turizme bağlı yerel işletmelerin gelişmesine ve desteklenmesine yardımcı olacaktır. Turizm gelişimi yerleşimin genel ekonomik stratejisine entegre edilmeli, paydaşların katılımı sağlanmalıdır. Turizm, doğası gereği; mağazalar, konaklama tesisleri, restoranlar ve turistik yerler gibi farklı iş türlerinin birlikte çalışmasını gerektirir ve bu yapısıyla farklı ağlar oluşturmaktadır. Bu ağlar arasındaki ilişkinin de planlara entegre edilmesi gereklidir.

Şekil 13. Ermenek SWOT analizi mekansal yansımaları

Tablo 2. Ermenek'in kırsal turizm potansiyelinin değerlendirilmesine yönelik strateji matrisi

Fırsatları değerlendirmek için güçlü noktaları kullanma stratejileri (SO)	Zayıflıkları gidermek için fırsatları değerlendirmeye yönelik stratejiler (WO)
<p>*Yeniden yapılanma, bakım ve restorasyon çalışmalarını hızlandırmak</p> <p>*Kültürel, bilimsel ve yöresel festivalleri canlı tutmak,</p> <p>*Doğal cazibe potansiyelini kullanmak,</p> <p>*Tarihi yapıların konaklama amaçlı kullanımına destek olmak,</p> <p>*Eko-turizm potansiyellerini özellikle Turkuaz Gölü değerlendirmek,</p> <p>*Güzel manzara eşliğinde seyahat imkânlarını geliştirmek</p> <p>*Turizm sektörüne yatırım yapmak</p> <p>*Konaklama süresinin arttırılabilmesi için, farklı turizm aktivitelerinin yapılması (göl gezisi, yelken, ada gezisi, Ayhatun ve Zeyve yerleşimlere gezi, eko köy oluşturmak, sanat merkezi yapılarak aktiviteler gerçekleştirmek vb.)</p> <p>*Aile pansiyonculuğunun yaygınlaştırılması, farklı ekonomik seviyedeki insanlar için ekonomik konaklama alternatifler sunmak,</p> <p>*Göl, orman, dağ turizm tesisleri oluşturmak ve doğa odaklı turizmi planlamak,</p> <p>*Plan çalışmalarını tarım, eko turizm ve kültür odaklı genişletmek</p> <p>*Yerli ürünler ve kültürün genç işgücünden de faydalanarak sürdürülebilirliğini sağlamak</p>	<p>*Kültür, doğa, spor, kırsal ve eko turizm için altyapı geliştirme ve tarımsal faaliyetleri desteklemek</p> <p>*Turistleri çekmek için cazibe merkezi haline getirmek, kırsal ve eko-turizm tanıtmak</p> <p>*Eko-köyler oluşturmak</p> <p>*Turizmle ilgili çalışmalar yapmak ve bilimsel araştırma yapmak</p> <p>*Turist rehberleri için eğitim kursları düzenlemek</p> <p>*Yurtdışında uygun reklamcılık çalışmalarını gerçekleştirmek</p> <p>*Büyükelçilikler, kültürel ataşeliklere ajanslarla ulaşmak</p> <p>*Yerli ve yabancı turistlere verilen hizmetleri gözden geçirmek ve geliştirmek</p> <p>*Turistleri olumsuz etkileyecek durumları ortadan kaldırmak,</p> <p>*Katılımcı karar verme süreci oluşturmak</p> <p>*Seyahat için kolay ve ucuz erişim imkânlarını oluşturmak</p> <p>*Alanya-Gazipaşa, Anamur, Mut, Karaman, Hadim-Taşkent bağlantı yollarını düzenlenmek</p> <p>*Üniversiteler ve kamu kuruluşlarının bünyesinde (uygulama oteli, hafta sonu evleri vb.) konaklama imkânlarını geliştirmek</p>
Tehditleri önlemek için güçlü yönleri kullanma (ST)	Tehditleri önlemek için zayıf yönleri azaltma (WT)
<p>*Doğal alanlar ve tarihi dokuda niteliksiz ve gereksiz yapılaşmayı önlemek</p> <p>*Turizme yönelik yapılaşmalarda, geleneksel bağ evlerinin, malzeme, yapım tekniği ve plan şeması özelliklerini göz önünde bulundurmamak</p> <p>*Reklam kampanyalarını genişletmek</p> <p>*Turist profilini belirlemek ve çağırışı sağlamak</p> <p>*Turistlerin ihtiyaçlarını karşılayacak turistik hizmetlerin ve konaklama olanaklarını çeşitlendirmek</p> <p>*Malların ve hizmetlerin kontrolsüz büyümesini önlemek</p> <p>*Tol Medrese, Ulu Cami, Mennan Kalesi, Geleneksel Ermenek Evleri, Geleneksel Bağ Evleri, ören yerleri, antik kentler vb. kültür miraslarının restorasyon, onarım ve yeniden kullanım çalışmaları ile çekim gücünü arttırılmak ve tanıtımını yapmak,</p> <p>*Maraspoli, Kale vb. alanları çevre düzenlenmesi ile turizme açmak,</p> <p>*Rekreasyonel kullanımlarda etkin koruma kararlarını geliştirmek</p> <p>*Ulaşım yollarını iyileştirmek, altyapı engelini kaldırmak</p>	<p>*Tarihi, kültürel ve toplumsal kapasitelere dikkat ederek mimari yapılaşmayı sağlamak,</p> <p>*Bölgedeki çevre kirliliğini azaltmak</p> <p>*Yörenin sahip olduğu yeteneklerini televizyon, uydu ve internet üzerinden tanıtmak</p> <p>*Turizm kalkınması için kaynak tahsisinin arttırılmasına yönelik yeni projeler geliştirmek</p> <p>*Turizmin geliştirilmesi için akademik çalışmaları desteklemek</p> <p>*Turizm acentelerine ve özel kurumlara tanıtım için destek vermek</p> <p>*Kuruluşlar arasında etkili turizm yönetimini sağlamak,</p> <p>*Turist profiline uygun ve yörenin sahip olduğu potansiyellere dayalı turizm planlamasını yapmak</p> <p>*Turistlere yönelik eğlence mekânları oluşturmak</p>

Şekil 14. Ermenek kırsal turizm strateji şeması

7. SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRMELER

Ermenek yerleşiminde, tarihi ve kültürel turizm değerleri, baraj gölünün yerleşim merkezi ile yakın ilişki içinde olması ve eşsiz doğal güzelliklerinin bir arada olması turizm çeşitliliğini artırmaktadır. Doğa, miras ve kültür, tarım, kırsal ve eko turizm planlaması, turizm altyapısının geliştirilmesine yönelik turizm kalkınma stratejileri Ermenek'te, kentlerin stresli ortamından uzaklaşmak isteyenler için konaklamalı bir tatil imkânının geliştirilmesini sağlayacak ve turizm-kırsal mimari- göl ilişkisini gittikçe güçlendirecektir. Cazibe merkezi haline getirilme stratejisi, Ermenek'in doğal, ekonomik ve sosyo-kültürel potansiyeller açısından çeşitli, özgün ve farklı potansiyellerinden faydalanılarak; Turkuaz gölü odaklı, sportif, kültürel, gözleme dayalı, deneyim ve keşfetme odaklı turistik eylemlerin geliştirilmesi ile gerçekleşecektir.

Turizm kalkınma stratejilerinin uygulanmasında önemli rol oynayan kırsal kalkınma stratejileri olarak flora geliştirme, sosyal, kültürel ve doğal kaynakların korunması ve biyolojik çevre yönetimi turizmin sürdürülebilirliğini destekleyecek bu da doğa ve kültüre dayalı ekonomik gelirlerin sürekliliğini sağlayacaktır. (Garrot vd, 2006; Petrovi'c vd., 2018). Kırsal turizm stratejileri ile istihdamın artırılması, göç kontrolü ve yerel iş birliğinin geliştirilmesi sosyo-ekonomik gelişmişliği artıracaktır.

Kırsal kalkınma stratejisi olarak belirlenen potansiyel ve fırsat alanlarının tanıtılması yörenin çekiciliğini artıracak bir destinasyon merkezi olmasını destekleyecektir. Keşfedilmemiş ve bozulmamış doğal güzellikler turistlerin ilgi odağı olmasını sağlayacaktır.

Ermenek SWOT analizi ve buna yönelik geliştirilen stratejiler çerçevesinde değerlendirildiğinde, doğal, ekonomik ve sosyo-kültürel çevre değerleri, yere özgü imaj oluşturabilecek farklılıklar, turiste sunulabilecek bölgeye ait özgün sportif veya kültürel eylemlerin varlığı, gastronomi olanakları ile tam bir turizm paketi sunulabilir yerel yönetimin istekli olması ve turizme

yönelik fon oluşturma, tanıtım çalışmalarının varlığı, kırsal paydaşlar arasındaki rekabet ile başarılı bir kırsal turizm destinasyonu olabilme potansiyellerine de sahiptir. Ancak, girişimci hedeflerinin belirlenmesi; girişimci, yerel yönetim ve sakinler arasında koordinasyon, iş birliği ve katılımın sağlanması; tanıtım, ulaşım ve iletişim altyapısı ile konaklama ve yerel işletmelerin geliştirilmesine yönelik turizm strateji planının hızlı bir şekilde hazırlanması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Adeyinka-Ojo, S. F., Khoo-Lattimore, C., Nair, V. 2014. A Framework for Rural Tourism Destination Management and Marketing Organisations. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 144 (2014), 151 – 163.
- Barke, M. 2004. Rural Tourism in Spain. *International Journal of Tourism Research*, 6(3), 137-149.
- Blain, C., Levy, S. E. and Ritchie, J.R.B. 2005. Destination Branding: Insights and Practices from Destination Management Organisations. *Journal of Travel Research*, 43, 328-338.
- Cengiz, Z. 2005. Turizm master planı ve uygulama imkanları. [Online] <http://Kariyer.Turizm gazetesini.Com/Articles/Article.Asp?Id=24542> [Erişim Tarihi: 01.07.2017].
- Çevlik, H. 2013. Ermenek Baraj Gölü Limnolojisi. T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, İşletme ve Bakım Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- Dowling, R. K. and Fennell, D. A. 2003. The Context of Ecotourism Policy and Planning. In David A. Fennell & Ross K. Dowling (Eds.). *Ecotourism Policy and Planning (1-20)*. Wallingford, Oxon; Cambridge, MA, USA: CABI Publishing.
- Dwyer, L. and Kim, C. 2003. Destination Competitiveness: Determinants and Indicators. *Current Issues in Tourism*, 6(5), 369-414
- Erkal, N. 2007. Gösteri Olarak Mimarlık: Turizmin Güncel Mimarlığa Etkileri Üzerine. *Mimarlık*, (336), Temmuz-Ağustos 2007
- Garrod, B., Wornell, R. and Youell, R. 2006. Re-Conceptualising Rural Resources as Countryside Capital: The Case of Rural Tourism. *Journal of Rural Studies*, 22, 117-128.
- Gök, B. 2006. Ermenek Kazası (1500–1600). Yayınlanmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

- Gopal, R., Varma, S. and Gopinathan, R. 2008. Rural Tourism Development: Constraints and Possibilities with a Special Reference to Agri Tourism a Case Study on Agri Tourism Destination – Malegoan Village, Taluka Baramati, District Pune Maharashtra. Part XII. Tourism Other Sectors, Conference on Tourism in India – Challenges Ahead, 15-17 May 2008, IIMK.
- Hall, D. 2004. Rural Tourism Development in Southeastern Europe: Transition and The Search for Sustainability. *International Journal of Tourism Research*, 6, 165-176.
- İçöz, O., Var T. ve İlhan, İ. 2009. Turizm Planlaması ve Politikaları: Turizmde Bölgesel Planlama. (2. Baskı), Turhan Kitabevi, Ankara.
- Kaplan, A ve Örucü, Ö. K. 2019. Burdur Gölü ve Çevresinin Peyzaj Değerleri Açısından Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi. *Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi, MBUD, 2019, 4(2)*, 105-121.
- Karafaki Çetinkaya, F. ve Yazgan, M. 2012. Kırsal Turizm Kavramsal Yaklaşım, Kırsal Turizmin Önemi ve Etkileri. *IJSES, Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 2(2), 55-58.
- Kaupilla, P., Saarinen, J., and Leinonen, R. 2009. Sustainable Tourism Planning and Regional Development in Peripheries: A Nordic View. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 9(4), 424–435.
- Kaya Köşklük, N. 2016. Kırsal Mimarlık Mirasının Korunmasında Turizmin Rolü: Cumalıkızık Köyü Örneği. *Ege Mimarlık*, Ocak 2016, 28-31. [Online] <http://egemimarlik.org/92/7.pdf>> Erişim: 13.04.2020.
- Komppula, R. 2014. The Role of Individual Entrepreneurs in The Development of Competitiveness for a Rural Tourism Destination- a Case Study. *Tourism Management*, 40, 361–371.
- Lane, B. 1994. What is Rural Tourism? *Journal of Sustainable Tourism*, 2(1-2), 7-21.
- Ömer Battır Arşivi, 2018.
- Ovalı Kısa, P. 2007. Kitle Turizmi ve Ekolojik Turizmin Kavram, Mimari ve Çevresel Etkiler Bakımından Karşılaştırılması. *Megaron, YTÜ Mimarlık Fak. Dergisi*, Cilt 2, Sayı 2, 64-79.
- Ovalı Kısa, P. ve Tachir, G. 2015. Eko-destinasyon Olarak Santorini ve Ekolojik Turizm Potansiyelleri. *Tasarım Kuram Dergisi*, Sayı 20, Aralık 2015, 35-51.
- Pesonen, J., Komppula, R. Kronenberg, C. and Peters, M. 2011. Understanding the Relationship Between Push and Pull Motivations In Rural Tourism. *Tourism Review*, 66 (3), 32- 49.
- Petrović, D. M., Vujko, A., Gajić, T., Vuković, B. D., Radovanović, M., Jovanović, J. M. and Vuković, N. 2018. Tourism as an Approach to Sustainable Rural Development in Post-Socialist Countries: a Comparative Study of Serbia and Slovenia. *Sustainability*, 10, 54.
- Roberts, L., and Hall, D. (Eds.). 2001. *Rural Tourism and Recreation: Principles to Practice*. CABI.
- Şarkaya İçellioğlu, C. 2014. Kent Turizmi ve Marka Kentler: Turizm Potansiyeli Açısından İstanbul'un Swot Analizi. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 2014 / 1, 37-55.
- Saxena, G. and Ilbery, B. 2008. Integrated Rural Tourism, a Border Case Study. *Annals of Tourism Research*, 35(1), 233-254.
- Serdaroğlu Sağ, N. 2017. Turizm Yatırımlarının Gerçekleştirilebilmesine İlişkin Yapılması Gerekenler. (Ed.) Tekocak, M. ve Yıldız, E.: 1. Ermenek Kültür ve Turizm Çalıştay Raporu (4-5 Haziran 2016).
- Serdaroğlu Sağ, N., Yıldız, E. ve Sağ, M., A. 2007. Ermenek in the Context of Articulation Problem. *Livenarch III, Livable Environments and Architecture*. International Congress, Volume II, Trabzon 2007, 451-462.
- Sharpley, J. 1997. *Rural Tourism an Introduction*. International Thomson Business Press. 1-165.
- Sharpley, R. 2002. Rural Tourism and The Challenge of Tourism Diversification: The Case of Cyprus. *Tourism Management*, 23, 233–244.
- Taşçı, A.D.A. 2011. Destination Branding and Positioning. In Y.Wang, A. Pizam (Eds.), *Destination Marketing and Management: Theories And Applications*, 113-129.
- Tuğlacı, P. 1985. *Osmanlı Şehirleri*. İstanbul 1985, 122.
- United Nations World Tourism Organisation (UNWTO) 2013. *World Tourism Barometer – Tourism Trends and Marketing*, Madrid.
- URL-1. http://cografyaharita.com/haritalarim/41_karaman_ili_haritasi.png> Erişim: 30.04.2020
- URL-2. http://ermenek.bel.tr/Cografi_Konum_ve_Ulasim-2083-2043> Erişim: 30.04.2020
- URL-3. <http://ermenekilcesi.blogspot.com.tr/2010/03/foto-ermenek-ilcesi-merkezi.html>> Erişim: 30.04.2020
- URL-4. <http://www.medyarermenek.com/2016/01/sbide-antik-kenti-ermenekte-mutlaka.html>> Erişim: 06.07.2017

URL-5. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> Erişim: 29.04.2020

Wang, Y. and Fesenmaier, D. 2007. Collaborative Destination Marketing: A Case Study of Elkhart County, Indiana. *Tourism Management*, 28(3), 836-75.

Wilson, S., Fesenmaier, D.R., Fesenmaier, J. ve Van Es, J.C. 2001. Factors for Success in Rural

Tourism Development. *Journal Travel Research*, 2001, 40, 132–138.

Yaldız, E. 2017. Ermenek Turkuaz Gölü Sürdürülebilir Turizm Potansiyeli; Mimari Karakterler ve Mevcut Olanakların değerlendirilmesi. (Ed.) Tekocak, M. ve Yaldız, E.: 1. Ermenek Kültür ve Turizm Çalıştay Raporu (4-5 Haziran 2016), 79-98.

PEYZAJ TASARIM PERSPEKTİFİNDE KOLİN HOTEL

Alper SAĞLIK^{a1}, Elif SAĞLIK^{a2}, Merve TEMİZ^{a3}

Sorumlu Yazar: Alper SAĞLIK; E-mail: alpersaglik@gmail.com

Özet

Otel, beş yıldızlı otel, kent oteli şeklinde isimlendirilen konaklama işletmeleri; konaklama, dinlenme, spor, eğlence, eğitim, sanat gibi çok amaçlı etkinlikler için hizmet veren mekânlardır. Bu etkinliklerde konaklama işletmesinin tercih edilmesinde belirleyici faktörler bulunmaktadır. Tercih faktörleri müşteri memnuniyeti ve sunulan hizmetlere göre değişkenlik göstermektedir. Oteller; çalışanlar ve iş ortamları, müşteriler ve memnuniyetleri, mimarisi, çevre düzeni olarak ele alındığında birçok disiplin için çalışma konusu olabilmektedir.

Bu çalışmada bir kent oteli ele alınmıştır. Çanakkale kentinin ilk beş yıldızlı oteli olan Kolin Hotel çalışmanın hareket noktasıdır. Kent silüetinde ve kimliğinde önemli bir yeri olan Kolin Hotel için peyzaj mimarlığı meslek disiplini açısından değerlendirmeler yapılmıştır. Söz konusu değerlendirmeler peyzaj tasarım başlığında incelenmiştir. Değerlendirmeye yön veren başlıklar ise bitkisel tasarım, yapısal tasarım ve donatılardır. Kolin Hotel dış alanlarında mekân yerleşimi aktarılmış, yapısal boyutta tespit edilen, estetik olmayan sorunlar öneriler eşliğinde değerlendirilmiştir. Yapısal tasarımı destekleyen bitkisel tasarım için alana bitki rengi, formu ve sayısı ile hareket kazandırabilecek şekilde; donatı boyutunda ise yıpranmış ve yetersiz donatılar olduğu, alanda müşterilere yönelik tasarımlar yapılırken çalışanların da konforunun sağlanabileceği eksiklikler tespit edilmiştir.

Kolin Hotel açık alanlarında yapılan çalışmada; gözlemlere yönelik sunulan öneriler ile otelin peyzaj imajı ve peyzaj kalitesi için pratik ve sosyal fayda sağlanmış olacaktır.

KOLİN HOTEL IN THE LANDSCAPE DESIGN PERSPECTIVE

Abstract

Accommodation companies named as hotels, five-star hotels, city hotels; They are venues that serve for multi-purpose activities such as accommodation, recreation, sports, entertainment, education and art. There are determining factors in choosing the accommodation business in these events. Preference factors vary according to customer satisfaction and the services provided. Hotels; employees and business environments, customers and their satisfaction, architecture, and environmental order can be a subject of study for many disciplines.

In this study, a city hotel is discussed. Kolin hotel, the first five-star hotel in Çanakkale, is the starting point of the study. For the Kolin Hotel, which has an important place in the city silhouette and identity, the landscape architecture professional discipline has been evaluated. These evaluations have been examined under the title of landscape design. Topics guiding the assessment are planted design, structural design and reinforcements. The location layout in the outer areas of Kolin Hotel has been conveyed, and non-aesthetic problems identified in structural dimensions are evaluated with suggestions.

Practical benefits will be provided for the image of the hotel with the recommendations made for the observations made within the scope of landscape design in the open areas of Kolin hotel.

Anahtar Kelimeler

Çanakkale
Konaklama İşletmesi
Otel
Peyzaj Kalitesi
Peyzaj Tasarımı

Keywords

Çanakkale
Accommodation
Establishment
Hotel
Landscape Design
Landscape Quality

^{a1} Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Çanakkale; ¹ORCID 0000-0003-1156-1201

^{a2} Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Çanakkale; ²ORCID 0000-0002-5230-3869

^{a3} Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Çanakkale; ³ORCID 0000-0002-6662-4399

Makale Bilgisi: Araştırma Makalesi Başvuru: 06.11.2020; Düzeltme: 05.12.2020; Kabul: 07.12.2020; Çevrimiçi yayın: 25.12.2020

Atıf için: Sağlık, A., Sağlık E., Temiz, M. (2020). Peyzaj Tasarım Perspektifinde Kolin Hotel, ATA Planlama ve Tasarım Dergisi, 4:2, 63-72.

© 2017 ATA PTD, Tüm Hakları Saklıdır

1. GİRİŞ

TDK (2020) tarafından dinlenmek, eğlenmek, görmek, tanımak vb. amaçlarla yapılan gezi; bir ülkeye veya bir bölgeye turist çekmek için alınan ekonomik, kültürel, teknik önlemlerin, yapılan çalışmaların tümü olarak tanımlanmış olan turizm kavramı Fransızca kökenli (Tourisme) bir kelimedir.

Turizm, birçok kişinin üretim ve tüketim aşamasında keşiştiği önemli bir sektör durumundadır. Turizm yönünden elverişli olan ülkelerin ekonomisinde büyük bir paya sahip olan turizm sektörü, aynı zamanda o ülkenin gelişmesine de katkı sunmaktadır (Erman, 2013).

Gelişen ve değişen hizmetler, kişi başına düşen gelir seviyesinin artışı, ulaşım kolaylığı, turistik mekânların tanıtım ve değerlendirilmelerine kolayca erişim gibi etkenler turizmin gelişmesi için önemli fırsatlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Sağlık vd., 2014).

Ülkelerin doğal ve kültürel kaynakları ile konaklama, hizmet gibi kavramlar turizmin bileşenlerini oluşturmaktadır (Erman, 2013). Bu bileşenlerden birisi olan konaklama kavramı TDK (2020)'ya göre yolculuk sırasında bir yerde durup geçici bir süre kalmak şeklinde tanımlanmaktadır. Konaklama eyleminin gerçekleştiği yapılar ise konaklama işletmeleri olup yerli-yabancı turist ya da müşteri ile birebir iletişim içinde olan birimlerdir (Bulut G., 2017; Kendir vd., 2018). Bu işletmeler; Usta (2014)'e göre otel, motel, tatil köyü, hostel, kamping, pansiyon, oberj vb. yapılarda kişilerin ikamet noktaları dışında eğlenme, dinlenme, rekreasyon ve ticaret amaçlı buldukları yapı ve hizmet bütünüdür (Okuyucu ve Akgiş, 2016).

Konaklama işletmeleri turizm sektöründe önemli bir paya sahiptir. Bu pay içerisinde oteller en büyük dilimi oluşturmaktadır. Otel; yolcu ve turistlere geceleme imkânı sağlamak, bunun yanında yemek, eğlence vb. hizmetleri sunmak amacıyla kurulmuş işletme olarak ifade edilmektedir (TDK, 2020). Ülkemizde konaklama işletmeleri ilk olarak Osmanlı döneminde inşa edilmiştir. O dönemden günümüze kadar ulaşan, tarihi değeri olan hanlar ve kervansaraylar konaklama eyleminin

gerçekleştiği ilk yapılarıdır. Osmanlı ve Selçuklu döneminde ticari hayatın devam ettiği ve konaklamanın yapıldığı han ve kervansaraylar Modern Dönem, Cumhuriyet Dönemi ve Ulusal Mimarlık dönemlerinde otel ismi ile ifade edilmiştir (Bulut, 2017). Ülkemizde 1920'li yıllarda Ankara'da Ankara Palas Oteli, Ulus Büyük Oteli, 1950 yılında İstanbul'da ise İstanbul Hilton Oteli inşa edilmiştir (Şekil 1.) İstanbul Hilton oteli günümüzde "Hilton İstanbul Bosphorus" olarak hizmet vermektedir ve Türkiye'nin ilk beş yıldızlı otelidir (Bulut G., 2017).

Şekil 1. Ankara Palas Oteli (Başbaşı, 2019; URL-1), İstanbul Hilton Oteli (URL-2,3)

Kültür ve Turizm Bakanlığı (2020)'na göre oteller misafirlerine/müşterilerine konaklama ve yeme-içme, spor, eğlence, ticaret, toplantı gibi tamamlayıcı hizmetleri sunması gerekmektedir. Oteller sağladıkları fonksiyon ve hizmetlere göre sınıflandırılmaktadır.

Otellerin sınıflandırılmasında işletme süresi, kapasite yoğunluğu, taşıdığı nitelikler, ulaşım olanakları ve konaklama amacı dikkate alınmaktadır (Bulut, 2017). Bu sınıflamaya göre, turizm sektöründe en geniş kapsamda hizmet sunan konaklama işletmeleri beş yıldızlı otellerdir. İşletmelere beş yıldız niteliğini kazandıran unsurlar işletmenin bulunduğu konum, işletmede çalışan personel sayısı, yatak sayısı, iç ve dış mekânda mimari tasarımın görsel kalite açısından etkili olmasıdır (Kuzutürk, 2017).

Oteller buldukları kentin ekonomisinde ve tanınırlığında önemli rol oynamaktadır. Aynı zamanda o kentin silüetinde ve kimliğinde de yer almaktadır. Kentin merkez noktasında bulunan, ulaşım açısından kolay erişimin sağlandığı oteller kentte yaşayanlar için sosyal hayatın bir kısmını da oluşturmaktadır. Oteller, konaklama dışında eğlence (düğünler, mezuniyet baloları),

bilimsel ya da ticari toplantılar (seminerler, kongreler), sağlık ve spor hizmetlerini sunan birimleri ile kentin kültürel mozaiğinin bir parçası durumundadır. Bu bağlamda kent merkezinde bulunan, kentliye ve kent dışından gelen kişilere hizmet eden otellerin kent/şehir oteli olarak ifade edildiğini söylemek mümkündür.

Kent otelleri geçmişten günümüze çeşitli aşamalardan geçerek gelişmeye devam etmektedir. Bu gelişim ve değişim süreci müşteri beklentisi ve gelişen/değişen teknoloji, farkındalık, sosyalleşme ihtiyacı ile eş zamanlı olarak ilerlemektedir.

Otellerin sınıflandırılma ölçütlerine göre beş yıldızlı şehir/kent otelleri çok kapsamlı yapılardır. Oda sayısı, yemek salonu, bar, havuz, tenis kortları, açık-kapalı havuz, kapalı spor alanı, satış noktaları ve seyahat acentesi gibi hizmetleri kapsamaları bu otellerin beş yıldız niteliğine ulaşması için öncelikli unsurlardır. Bu unsurlar müşterinin oteli tercih etmesinde önemli rol oynamaktadır. Tercih aşamasında otelin fiziksel mekân kurgusu belirleyici olmaktadır.

Otel işletmelerinde yapının fiziksel kurgusunu destekleyen peyzaj tasarımları önemlidir. Otelin dışarıya açılan penceresi, müşteriyi kucaklayan hizmet atmosferi, kenti ya da manzarayı izleme noktası, açık havada sosyalleşmeye olanak tanıyan mekân dizilimi ve tasarımı otel müşterileri için son derece önemlidir. Dış mekân tasarımlarında fonksiyonel çözümler üretmek, bu çözümleri tamamlayan donatılar kullanmak, iklimsel koşullara uygun bitki türlerine yer vermek otelin dış mekân kalitesinin artmasını sağlar.

Bu makale, Çanakkale kentinin odak noktasında bulunan, kentin ilk ve tek beş yıldızlı oteli olan Kolin Otel'e ait açık alan organizasyonunun peyzaj tasarımı kapsamında bitkisel ve yapısal tasarım ile donatılar yönünden irdelenmesine odaklanmaktadır. Bu bağlamda donatı birimleri, zemin kaplama, bitkisel doku, sınır elemanı, örtü sistemleri gibi tasarımı oluşturan bileşenlerin işlevsel olarak peyzaj tasarımı perspektifinde ele alınmıştır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

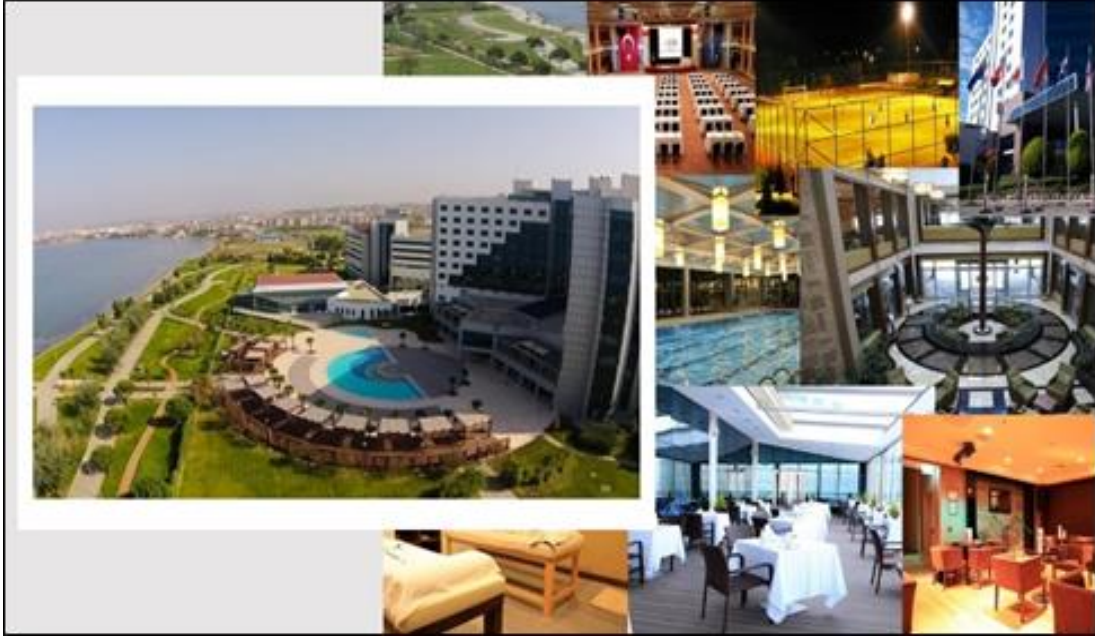
Çalışmanın ana materyali, Çanakkale kentinin ilk beş yıldızlı oteli olan Kolin Hotel'dir. Kolin Hotel turizm yapıları kategorisinde bulunan bir kent otelidir. Türkiye topraklarının en önemli kentlerinden birisi olan Çanakkale'nin Kepez beldesinde yer almaktadır. Kent merkezine yaklaşık 6 km, Çanakkale havaalanına ise 2,5 km'dir.

Otelin yakın çevresinde Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Kipa Alışveriş Merkezi, çeşitli restoranlar, Üniversite Hastanesi, 17 Burda Alışveriş Merkezi bulunmaktadır. Bu bölgelere yaya olarak ulaşmak mümkündür. Troya Antik Kenti, Troya Müzesi, Çimenlik Kalesi, Askeri Deniz Müzesi, Anadolu Hamidiye Tabyaları, Kilitbahir Kalesi, Şehitler Abidesi, Gelibolu Tarihi Milli Parkı gibi tarihi değeri olan bölgelere ulaşmak için araç kullanılması gerekmektedir (Şekil 2).

Şekil 2. Kolin Hotel konumu ve yakın çevresi (Google Earth'den düzenlenmiştir.)

42000 m²'lik kurulu alanı bulunan otelde 274 oda ve 600 yatak kapasitesi ile düğün, kongre, toplantı gibi çok katılımlı etkinlikler için salon (Meagaron, Red Moon, Troya), kapalı ve açık havuz, market, bar/lounge sayısı, bar, açık ve kapalı restoran, alakart restoran, spor alanları (fitness, masa tenisi, basketbol, voleybol, tenis, futbol), sağlık ve spa hizmet (kuaför salonu, sauna, hamam, masaj) birimleri mevcuttur. 650 m uzunluğunda kıyı bandına sahiptir, ancak plaj olarak kullanılmamaktadır (Şekil 3) (URL-5).

Şekil 3. Kolin Hotel'e ait iç ve dış mekân görselleri (URL-4)

Otel kentin silüetinde önemli bir yer tutmaktadır ve kentin imgelerinden biri durumundadır. Kent oteli niteliğinde hizmet sunan Kolin Hotel denize sıfır konumlandırılmıştır. Otelin boğaz tarafında yürüyüş parkuru mevcuttur. Panoramik Çanakkale boğaz manzarasına hakimdir.

Makale, turizm, konaklama, konaklama işletmeciliği, otel ve otellerin dış mekân tasarımları kavramlarına dair literatür araştırmasına, konaklama işletmesinin idari birimi ile yapılan görüşmede sunulan sözlü ifadeler ve otel açık alanlarında yapılmış olan fotoğraf çekimi ile elde edilen görsel verilere dayanmaktadır. Araştırma alanı olarak seçilen Kolin Hotel'in mevcut durumu yerinde incelenerek mevcut durumuna ilişkin veriler toplanmıştır. Araştırmada veri toplama, yerinde gözlem, analiz ve sentez metodu kullanılmıştır. Alanın yapısal ve bitkisel peyzaj elemanları değerlendirilerek mevcut durumu belirlenmiştir. Yerinde yapılan gözlem ve görsel analiz sonucu belirlenen eksiklikler ve hatalı uygulamalar, peyzaj tasarım ilkeleri doğrultusunda incelenmiştir.

Elde edilen veriler peyzaj tasarımı perspektifinde yorumlanmıştır. Bu doğrultuda beş yıldızlı bir kent otelinin açık alanlarında peyzaj tasarımının nasıl olabileceğine dair tartışılıp önerilerde bulunulmuştur.

3. BULGULAR ve ÖNERİLER

3.1. Bulgular

Beş yıldızlı bir kent otelinde işlevsel ve estetik peyzaj tasarımı, Kolin Hotel özelinde değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda Kolin Hotel'in peyzaj tasarımı yapılabilecek alanlarına ilişkin saptanan bulgular sert Peyzaj tasarımı yapısal peyzaj tasarımı ve bitkisel peyzaj tasarımı başlıklarına göre ele alınmıştır.

3.1.1. Sert Peyzaj Tasarımına İlişkin Bulgular

Peyzaj tasarım projeleri sert peyzaj (hard landscape) ve yumuşak peyzaj (soft landscape) tasarım öğeleri ile yapılmaktadır (Altınçekiç ve Şentürk, 2020). Sert peyzaj öğeleri cansız materyaller olup herhangi bir peyzaj tasarımında önemli bir tamamlayıcıdır (Zakaria, Abd Rashid, Ahmad, 2016). Bu materyaller zemin kaplama malzemesi, korkuluklar, çitler, gölgeleme – örtü elemanları, oturma ve aydınlatma birimleridir. Peyzaj tasarımında yatay ve düşey elemanları oluşturan bu öğeler açık alan mekanları oluştururlar.

Otelin açık alanlarında oluşturulmuş mekân kurgusunda misafir, engelli, personel otoparkı, bir adet yetişkin ve çocuk açık yüzme havuzu, bir adet duş alanı, birer adet futbol sahası, tenis kortu, basketbol sahası, acil toplanma alanı şeklinde oluşturulmuştur (Şekil 4). Mevcut alanlar içinde çocuk oyun alanı bulunmamaktadır.

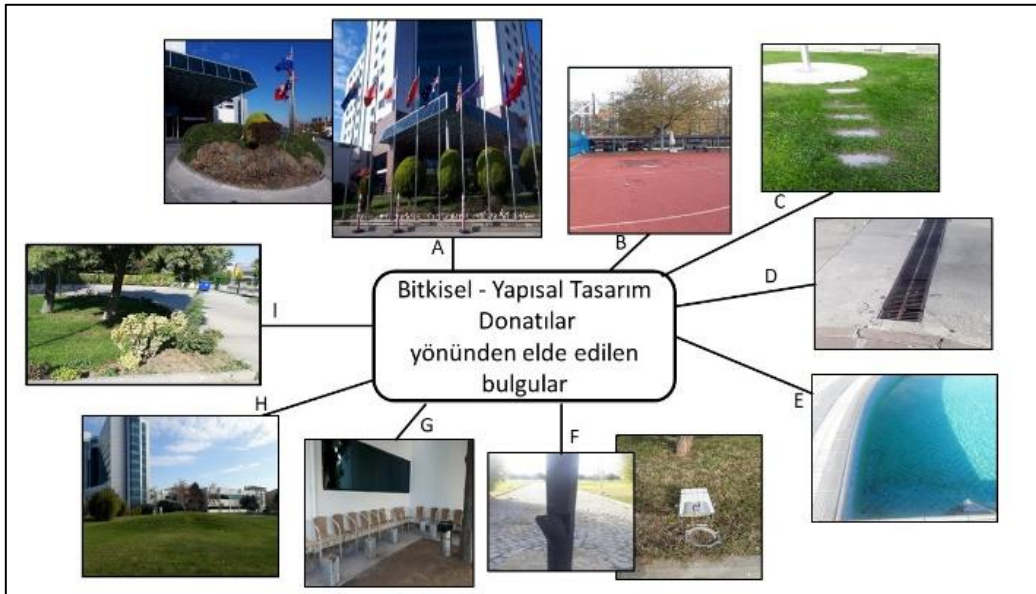

Şekil 4. Kolin Hotel'in genel çevre düzeni

Otelin boğaza açılan kısmında yürüyüş aksları bulunmaktadır. Ancak bu yürüyüş aksları üzerinde dinlenme ceplerine ilişkin herhangi bir düzenleme yapılmadığı görülmüştür.

Mevcut mekân çözümlerini destekleyen aydınlatma sistemi değerlendirildiğinde, yaz ve kış dönemi aydınlatması olarak iki zaman dilimi karşımıza çıkmaktadır. Otelin yaz aydınlatması otel alanına giriş bölümü, yürüyüş aksları, otopark, havuz içi ve çevresi, spor tesisleri ve

yakın çevresi aydınlatılması ile yapılmaktadır. Kış döneminde otel yönetimi tarafından tasarruf temelli yaklaşım gösterilerek giriş bölümü, havuz içinde led aydınlatmalar ve bina aydınlatmaları kullanılmaktadır. Otel dış mekânlarında kullanılan çeşitli peyzaj bileşenlerinin (çöp kutusu, oturma birimleri, zemin kaplama) estetik ve işlevsellik yönünden eksik ya da yetersiz olduğunu söylemek mümkündür (Şekil 5).

Şekil 5. Bitkisel, yapısal ve donatılar yönünden elde edilen bulgular (Orijinal)

3.1.2. Bitkisel Peyzaj Tasarımı İlişkin Bulgular

Peyzaj tasarımında yumuşak peyzaj öğelerini oluşturan materyaller bitki gruplarıdır. Açık alanda yeşil doku bitkisel tasarım ile sağlanır.

Bitkiler özelliklerine, alanda onlardan beklenen işlevlerine (gölgeleme, perdeleme, vurgu oluşturma, yönlendirme... vb.) göre değerlendirilir ve kompozisyon bütünlüğü içerisinde alana yerleştirilir.

Otelin açık alan düzenlenmesinde bitkisel tasarım Fıstık Çamı (*Pinus pinea*), Palmiye (*Chamaerops excelsa*), Mazı (*Thuja occidentalis*) ve Taflan (*Euonymus japonica*), İplikli Avize (*Yucca gloriosa*) ile çim bitkilerinin kompozisyonu ile yapılmıştır.

Açık alanlarda yapılan bitkisel tasarımın sürekliliği önemlidir. Bu nedenle bitkilere yönelik bakımın düzenli olarak bakım tekniğinin gerektirdiği bilgiler doğrultusunda gerçekleştirilmesi gerekir (Ata, 2019). Otel bu noktada bakım için gerekli olan alet ve ekipmanları (çim biçme traktörü, motorlu tırpan, tırmık, sararan otları temizleme makinası, çim biçme makinası, ilaçlama aracı, çapa, fırça, kürek) bünyesinde bulundurmaktadır.

3.2. Öneriler

Çalışmanın yapıldığı Çanakkale kentinde bulunan Kolin Hotel'in açık alanlarında peyzaj tasarım perspektifinden değerlendirmeler yapılarak bulgular ortaya konmuştur. Bu doğrultuda elde edilen bulgulara yönelik öneriler ise aşağıda sunulmaktadır.

A. Otel alanına giriş bölümünün estetik açıdan görsel etkisi zayıftır. Bu bölümün estetik değerini zenginleştirmek için sert ve yumuşak peyzaj öğelerinin birlikte kullanılması gerekmektedir. Sert ve yumuşak peyzaj öge kombinasyonunda renk, desen, doku, ölçü ve form gibi tasarım elemanları dikkate alınmalıdır (Bayraktar vd., 2012). Söz konusu tasarım elemanları ile otel binasının cephe tasarımı ve bina formu da tasarım için yönlendirici olabilir (Şekil 6 / A1).

B. Spor alanlarında zemin kaplamasının yıpranmış olduğu görülmektedir. Bu alanlarda zeminde yapılan yama gibi geçici çözümler olumsuz etki bırakmaktadır. Ayrıca spor alanları buldukları konum itibarıyla otelde konaklayan misafirlerin manzara izleme noktasında görüş açısına girmektedir. Sahayı kullanan kişiler ve misafirler için istenmeyen görüntülerin oluşmaması adına uygun ve uzun ömürlü zemin kaplama malzemesi kullanılmalı, saha çizgilerinde bakımın düzenli olarak yapılması gerekmektedir (Şekil 6 / B1).

C. Otel açık alanlarını birbirine bağlayan sirkülasyon ağının bakımsız olduğu gözlenmiştir. Sirkülasyon ağı o alanı tanımak

için en önemli etkidir ve peyzaj tasarımın önemli bir bileşenidir. Bu nedenle her daim bakımlı, okunabilir, erişilebilir olmalarıdır. Sirkülasyon ağını bu bağlamda malzeme seçimi ve bitkisel tasarım desteklemektedir. Bitkisel tasarım sirkülasyon aksında aynı zamanda yönlendirici görev üstlenebilmektedir. Adi Şimşir (*Buxus semprevirens*), Japon Taflanı (*Evonymus japonica*), Japon Kurtbağrı (*Ligustrum japonica*), Doğu Mazısı (*Thuja orientalis*) gibi budanarak form verilen bitki türleri aks boyunca kullanılabilir (Şekil 6 / C1).

D. Drenaj sisteminin önemli bir parçası olan ızgara sistemleri doğru konumlandırılmalıdır. Drenaj sistemi parçalarının konumları, açık alan ve sirkülasyon aksı kullanımında görsel etki ve işlevsellik bakımından olumsuz durum oluşturmamalıdır (Şekil 6 / D1).

E. Açık yüzme havuzları otellerin dış mekân kurgusunda önemli yer tutmaktadır. Havuzun büyüklüğü, kapasitesi ve sayısı müşterinin hizmeti satın almasında belirleyici unsurlardan biri olmaktadır. Otelde havuzun zemin ve iç kenar kısmında yosunlaşmanın olduğu tespit edilmiştir. Havuzlar peyzaj tasarımında görsel etki bakımından güçlü parçalardır. Peyzaj tasarımı ile ortaya çıkan görsel etkinin sürekliliğinin sağlanması için havuz içi ve çevresinin temizliği önem taşımaktadır (Şekil 6 / E1).

F. Otelerde aydınlatma sistemleri fonksiyonelliğin yanında estetik bir görüntü elde etmek için de kullanılmaktadır. Kolin Hotel'de yaz ve kış aydınlatması yapılmaktadır. Kullanıcıların yoğun olduğu dönemlerde yapılan aydınlatmada estetik yaklaşım ön plana çıkmaktadır. Bu kapsamda bitkilere yansıtılan renkli ışıklar estetik amaçlı aydınlatma olarak değerlendirilir. Bitkilerin aydınlatılmasında kullanılan armatür doğru yerde konumlandırılmalıdır. Bu konum bitkinin öne çıkması istenen kısmının ne olduğuna göre değişiklik göstermektedir (Demir, 2012). Açık alanda yapılan bitki aydınlatması ile sağlanan vurgu bitkinin silüetini güçlendirmiş olur (Şekil 6 / F1).

G. Otellerin mimari özelliklerinin yanında o işletmede çalışan/konaklayan kişiler otelin sosyo demografik yapısını oluştururlar. Diğer bir

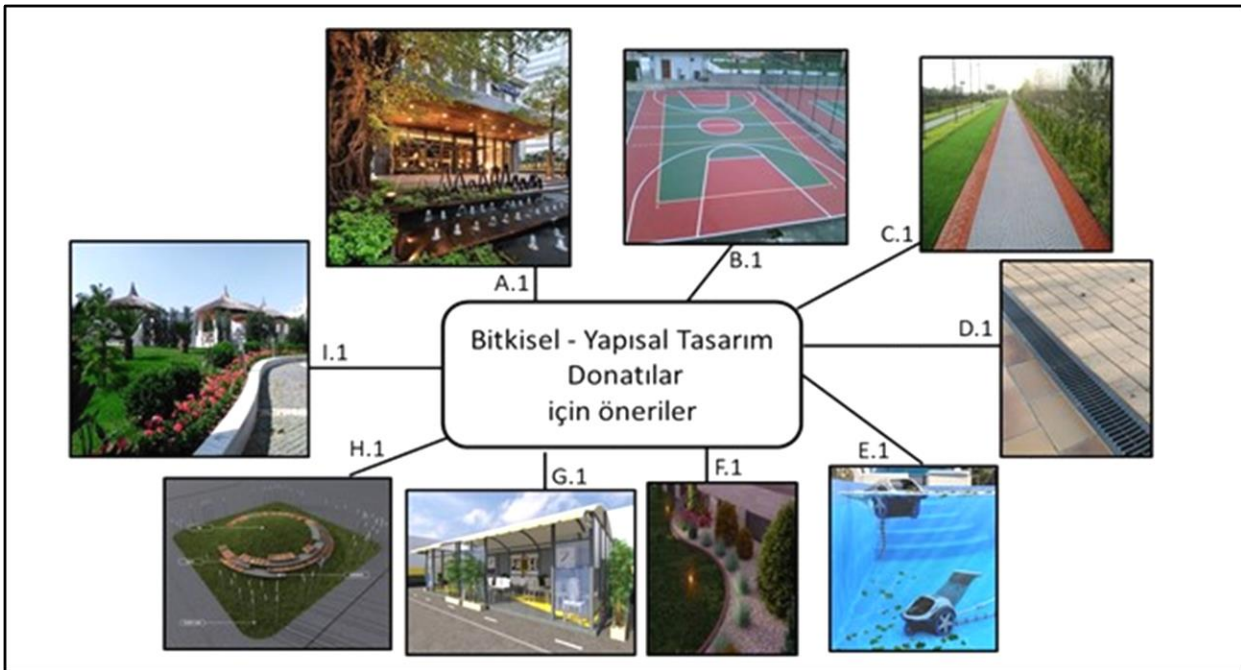

ifadeyle müşteriler, idari personel ve hizmet personelleri otellerin varlığı için gereklidir. Bu nedenle otelde konaklayan müşterinin memnuniyeti burada çalışan personelin sunacağı hizmete göre değerlendirilir. Bu nedenle otelde çalışan personel için de dinlenme alanları oluşturulmalıdır (Şekil 6 / G1).

H. Otellerde kurgulanan dış mekân tasarımı müşteriler üzerinde olumlu bir etki oluşturmalıdır. Böylece müşterilerin oteli tekrar tercih etmelerinde belirleyici rol üstlenebilir. Otelin kapasitesi bu alanların diziliminde ve hacminin belirlenmesinde önemlidir. Dış mekânda sosyalleşmeye imkân tanıyan alanların yanında otel kullanıcısının yalnız kalmasına fırsat veren sakin mekân tasarımları da sunulmalıdır. Otel açık alanlarında kısa ve uzun mesafeli erişim ile farklı etkinlik alanlarına

ulaşmak, sürprizli alanlar oluşturmak doğru bir yaklaşım olacaktır (Şekil 6 / H1).

I. Otel peyzaj tasarımında bitkisel tasarımda kullanılan türlerin seçimim önemlidir. Tür seçiminde dikkate alınması gereken çeşitli unsurlar vardır. Otelin bulunduğu coğrafyanın iklimsel koşullarına uygun türler (Mazı, Kuş İğdesi, Japon Şemsiyesi, Japon Kadife Çamı, Duman Ağacı, Büyük Çiçekli Ortanca, Bataklik Sazı, Sığıla Ağacı, Salkım Söğüt) kullanılmalıdır. Tür seçimi yapılırken bitkilerin alanda ve yakın çevresinde oluşan rahatsız edici ses kaynaklarının şiddetini azaltma ve rüzgârı önleme özelliklerinden faydalanmak mümkündür. Dört mevsim renk geçişinin sağlandığı form, doku ve renk bakımından hareketliliğin sağlandığı kademeli bitkilendirme teknikleri ile güçlü ve etkili bitkisel tasarımlar yapılabilir (Şekil 6 / L1).

Şekil 6. Bitkisel, yapısal ve donatılar için tasarım önerileri (A.1: URL-5; B.1: URL-6; C.1:URL-7; D.1: URL-8; E.1: URL-9; F.1:URL-10; G.1. URL-11; H.1: URL-12; I.1: URL-13)

4. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Oteller bina ve yakın çevresi ile bir bütün olarak ele alınmalıdır. Otel binası dışında kalan alanlarda yer alması istenen birimler ile pasif ve aktif etkinlik alanlarının konumları doğru planlanmalıdır. Planlama yapılırken mekânların birbiri ile etkileşimi ve bağlantısı için en uygun çözümler sunulmalıdır. Bu nokta, peyzaj

planlamasının tasarıma dönüşmesindeki ilk aşamadır. Tasarım aşamasında temel yaklaşım işlevsel ve estetik peyzaj kavramlarıdır.

Çalışma kapsamında konaklama işletmesinin müşterileri aynı zamanda açık alanlarda ki peyzaj kullanıcıları olmaktadır. Otelin peyzaj tasarımında müşteri profili, yoğunluğu ve beklentileri dikkate alınması gereken

kriterlerdir. Müşterilerin ilgi alanlarına hitap edecek şekilde farklı etkinlikler sunan mekan çeşitliliği olmalıdır.

Mekânlara erişilebilirlik alanda doğru kurgulanmış sirkülasyon ağı ile çözümlenebilir. Sirkülasyon ağı alanının okunabilirliğini ve erişilebilirliğini, mekânlar arasında etkileşimi ve bağlantıyı doğrudan etkileyen en önemli açık alan unsurudur. Aynı zamanda bu ağ üzerinde kullanılan donatılar, döşeme malzemesi, sınır elemanları gibi unsurlar ağın işlevselliğine katkı sunmaktadır.

Mekânlarda ve sirkülasyon ağında kullanılan malzemelerin alanın iklimsel koşullarına dayanıklı olması gerekmektedir. Kış mevsimi şartlarında soğuk ve dona karşı güvenilir olması; yaz mevsiminde ise sıcaklık nedeniyle sert zemin malzemelerinde kabarma ve genleşmeler çatlaklara neden olabileceği unutulmamalıdır. Bu bağlamda malzemenin et kalınlığının uygun kalınlıkta olması, derz genişliğinin uygun ölçüde bırakılması ve ıslak zeminlerde dokulu kaymayı önleyen kaplama malzemesi kullanılmalıdır. Güneşli saatlerde ışınların rahatsız edici yansımalarının önüne geçilmesi gerekmektedir.

Açık alanda yapılan peyzaj tasarımı sert peyzaj ve yumuşak peyzaj tasarımları olarak gerçekleşir. Sert peyzaj tasarımında su ögesinin kullanımı önemli yer tutmaktadır. Su ögesi durgun su (havuz, göletler) ve hareketli su (fiskiyeler, su perdeleri, kaskatlar, çağlayanlar, çeşmeler) ögesi olarak kullanılır (Altınçekiç ve Şentürk, 2020). Bu öğelerin varlığı kullanıcıda hoş bir etki bırakmaktadır. Suyun varlığı ile işitsel odak oluşturmak mümkündür.

Alanda doğru mekân dizilimi aktif ve pasif etkinlik alanlarının dengeli olarak yerleştirilmesi ile mümkündür. Bu mekânlar müşteriye yönelik olurken aynı zamanda çalışanlar için de özel dinlenme alanları tasarlanmalıdır.

Mekânların kurgusu ve sirkülasyon ağı otellerin açık alanlarının iki boyutlu tasarımını oluşturmaktadır. Bu tasarımı güçlendiren, fonksiyonellik yükleyen diğer önemli unsurlar ise peyzaj donatılarıdır. Donatılar oturma elemanı, aydınlatma elemanı, işaret ve bilgi levhaları, sınırlandırıcılar, su ögesi, üst örtü öğeleri, satış birimleri, oyun alanı ve spor alanı elemanları, çöp kutusu, çiçeklikler, bisiklet park

elemanları, köprüler, kaya bahçeleri gibi unsurlardan oluşur. Kullanılan donatılar tasarım konsepti ile uyumlu ve uzun ömürlü olmalıdır. Aynı zamanda iklimsel şartlara ve vandalizme karşı dayanıklı olması gerekmektedir. Otel açık alanlarında kullanılan donatıların bakım ve onarımının periyodik aralıklara yapılması sağlanmalıdır.

Otele ve otelin açık alanlarına erişimin başladığı nokta giriş bölümüdür. Otellerde giriş bölümü ve kıyı çizgisi kamusal alandan ayrılmanın sınırını oluşturur. Bu bölümde yaya ve araç hareketleri planlama açısından önemlidir. Otopark kısmından otele ulaşım aksında görsel yönden etkili bir karşılama alanı oluşturulması beklenir. Bu nedenle yapısal ve bitkisel tasarım elemanları doğru kompozisyonla kurgulanırsa amacına ulaşır.

Genel olarak bu çalışmada Kolin Hotel özelinde peyzaj tasarımı değerlendirilmesi yapılmaya çalışılmıştır. Peyzaj tasarımı kapsamında yapısal, bitkisel tasarım ve donatılar yönünden bir bütün olarak ele alınmıştır. Kaliteli, işlevsel ve estetik peyzaj tasarımlarına ulaşmak için önerilerek sunularak otele özgü katma değer oluşturulmaya çalışılmıştır.

KAYNAKLAR

- Ahmad Zamil Zakariaa A.Z., Abd Rashidb M.S., Ahmadc S., 2016. Identification of Perak Malay Hard Landscape Elements along the Perak River in the Perak Tengah District . Procedia - Social and Behavioral Sciences 222: 465 – 475.
- Altınçekiç T. H., Şentürk E., 2020. Peyzaj Tasarımında Suyun Kullanımı. Mimarlıkta Peyzaj Tasarımı. Nobel Yayınları.
- Altınçekiç T.H., Şentürk E., 2020. Sert Peyzaj Elemanları, Mimarlıkta Peyzaj Tasarımı. Nobel Yayınları.
- Ata C, 2019. Peyzaj Bakım Teknikleri. Yeditepe Üniversitesi Yayınevi.
- Başbaşı T., 2019. Ankara'nın İki İncisi: II. TBMM Binası Ve Ankara Palas. Academic Social Studies/Akademik Sosyal Araştırmalar, 10:108-121.
- Bulut G., 2017. Türkiye'de Modernleşme Sürecinde Kent Otelleri Lobi İç Mekân Biçimlenişi- Pera Palas, Ankara Palas ve Hilton İstanbul Oteli İncelemesi. Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi.

- Demir N., 2012. Peyzaj Aydınlatması: Antalya Mardan Palace Örneği. İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Erman O., 2013. Turizm ve Mimarlık. Güney Mimarlık TMMOB Mimarlar Odası Adana Şubesi (7): 17-18.
- <https://emlakkulisi.com/alternatif-turizm-icin-bodrum-yarimadasi-yuruyus-yollari-fizibilite-projesi/315931>.
- Kendir, H., Arslan, E. ve Özçelik Bozkurt, H. (2018). Devam Bağlılığı, Presenteeism ve İşten Ayrılma Niyeti Arasındaki İlişki: Beş Yıldızlı Otel İşletmelerinde Bir Araştırma. İşletme Araştırmaları Dergisi, 10(4), 1029-1046.
- Kuzutürk T., 2017. Birimler Arası Bağımlılık İlişkilerinde Sosyal Ağ Bağlantılarının Rolü (Bir Şehir Otel Örneği). Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı (2020). E.T. 07.09.2020. <http://ktb.gov.tr/>
- Okuyucu A., Akgiş Ö., 2016. Türkiye’de Konaklama Sektörünün Yapısal ve Mekânsal Değişimi: 1990-2013. Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi.
- Sağlık A., Sağlık E., Kelkit A., (2014). Bisiklet Turizmi Açısından Gelibolu Yarımadası Tarihi Milli Parkı’nın İncelenmesi. IJSES International Journal of Social And Aconomics Sciences 4(1).
- TDK (2020). Tük Dil Kurumu, E.T. 07.09.2020. <https://sozluk.gov.tr/>
- URL-1. Ankara Palas Otel <https://tr.pinterest.com/pin/150378075036691944/>
- URL-2. İstanbul Hilton Otel. <https://www.arkitera.com/haber/gecmisin-modern-mimarisi-2-besiktas-sisli/>
- URL-3. İstanbul Hilton Otel <https://www.facebook.com/EskiZamanlardaIstanbulunEnGuzelFotograflari/photos/a.165686800181655/2296179247132389/?type=3&theater>
- URL-4. Kolin Hotel. <https://www.kolinhotel.com/>
- URL-5. Önerilen Giriş Bölümü. <https://tr.pinterest.com/pin/176484879130983167/>
- URL-6. Önerilen Spor Sahası Görünümü. <https://www.integralspor.com.tr/kapali-acik-basketbol-sahasi/>
- URL-7. Önerilen Yürüyüş Yolu.
- URL-8. Önerilen Izgara Sistemi. <https://www.engyapitekNIK.com/dokum-mazgal-fiyatları/>
- URL-9. Havuz Temizliği İçin Önerilen Robot. <http://www.havuzrobotu.org/havuz-robotları/trivac-700-havuz-temizleme-robotu/>
- URL-10. Önerilen Aydınlatma Tasarımı. <https://www.milled.com.tr/proje/tuna-avm-satis-ofisi-peyzaj-22> (url-66)
- URL-11. Personel İçin Önerilen Dinlenme Alanı. <https://www.bizimustayapimarket.com/servislerimiz-detay/41/sigara-icme-alani-dinlenme-odasi.html>
- URL-12. Önerilen Oturma Alanı Tasarımı. https://www.archdaily.com/103576/green-hill-tengiz-alaverdashvili/green-hill_page_2/
- URL-13. Önerilen Yol Bitkisel Tasarımı. <http://www.adaliapeyzaj.com/>

MEKANSAL AYRIŞMA BAĞLAMINDA BİREYLERİN – DÜŞÜNCELERİ VE DENEYİMLERİ

Didem Güneş YILMAZ^{al}

E-mail: didem.yilmaz@btu.edu.tr

Özet

Mekânsal ayrışma, bir grubun üyelerinin diğer nüfus grupları ile karşılaştırıldığında orantısız bir şekilde belirli bir kentsel alanda yoğunlaşmasıdır ve bu gruplar, ırk, etnik köken, din, gelir, eğitim, yaş gibi özellikler temelinde ve mekânsal olarak çeşitli ölçeklerde ayrılmaktadır. Yapılan çalışma, insanların kent yaşamında ve kamusal alanlarda, kişiler arasındaki kimliksel ve toplumsal farklılıklara karşı görüşlerini ve bu görüşlerinin mekânsal ayrışma bağlamında, onların kentsel alandaki davranış ve seçimlerine nasıl yansıdığını ortaya koymaktır. 30 kişi üzerinden yapılan değerlendirme sonuçları iki gruba ayrılmıştır. Birincisi sosyal ve demografik dağılım, ikincisi ise görüşmeler sonucunda mekânsal ayrışma hakkında elde edilen görüş ve tutumlardır. Öne çıkan sonuçlar arasında, son yıllarda ülkenin yaşadığı dışarıdan göç sorununun kentleri etkilediği ve kentlerin gelen göç karakterine göre şekillendiği ve ayrışma sorununun metropoliten alanlarda daha çok gözlemlendiği yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler

Kent sosyolojisi
Mekansal ayrışma
Sosyo-kültürel
farklılaşma
Kentsel mekânda
ayrışma

INDIVIDUALS' PERSPECTIVES AND EXPERIENCES IN THE CONTEXT OF SPATIAL SEGREGATION

Abstract

Spatial segregation is the disproportionate densification of a specific group in urban layout. This segregation can be based on ethnicity, race, religion, income level, education, and age etc. It can be at various scales in an urban area. The study reveals the individuals' perspectives on the segregation based on 'social-class' and 'identity' and their influence on attitudes in the public areas. The study targets 30 individuals and applied semi-structured interviews via phone calls and face-to-face fashion. The questions were grouped under two categories: the first one includes the demographic information and the second one includes opinions and thoughts on the spatial segregation. The results point at the migration issue of the country that experienced in the past decade and the influence of the migration on the transformation of cities. The argument most brought is that the spatial segregation is mostly readable in the metropolitan cities.

Keywords

Urban sociology
Spatial segregation
Socio-cultural
differentiation
Segregation in urban
space

^a Bursa Teknik Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, Bursa; IORC-ID 0000-0001-8792-051X

Makale Bilgisi: Araştırma Makalesi Başvuru: 02.09.2020; Düzeltme: 14.09.2020; Kabul: 16.12.2020; Çevrimiçi yayın: 25.12.2020

Atıf için: Yılmaz, D.G. (2020). Mekânsal Ayrışma Bağlamında Bireylerin- Düşünceleri ve Deneyimleri, ATA Planlama ve Tasarım Dergisi, 4:2, 73-82.

© 2017 ATA PTD, Tüm Hakları Saklıdır

1. GİRİŞ

Abraham Maslow tarafından 1943 (Maslow, 1943) yılında yayınlanan ve ‘ihtiyaçlar hiyerarşisi’ olarak bilinen 5 basamaklı piramit günümüzde pek çok alanda pek çok olguyu açıklamakta kullanılır. İnsanın kendi varlığı, temel ihtiyaçları, çevresel ihtiyaçları, fiziksel ve toplumsal ihtiyaçları için psikolojik güdülerini açıklayan piramit, reklam ve turizm sektöründen iş dünyasına kadar geniş bir yelpazede yer bulurken, mimarlık ve planlama alanlarında da ‘mekânsal üretim’ anlamında karşılık bulmaktadır. Birinci basamak bireyin kendi temel fizyolojik ihtiyaçlarını tanımlarken, ikinci basamakta ‘güvenlik’ ile insanın önce kendini ve sonrasında yakın çevresindekileri ‘güvende hissetme’ ihtiyacı bulunmaktadır. Üçüncü basamak ise ilişki kurabilmek ve ‘aidiyet’ olgusunu içermektedir. Dördüncü basamak, kişinin çevresi tarafından ‘değer görmesi’, bunu yaptıkları ve/veya sahip oldukları ile elde etmesini açıklarken, son basamak ise kişinin artık kendi varlığı ve çevresel bütünlüğü ile kendini gerçekleştirme, maneviyatta ve maddiyatta idealize ettiği noktaya varması olarak açıklanabilir.

Mimarlık ve planlama, sosyal bir varlık olan insanın tam da bireyler arasında ve toplum içinde ilişki kurarken bulunacağı mekanları ortaya çıkaran mesleki pratiklerdir ve bu hiyerarşinin tüm basamaklarından beslenmekte ve aynı şekilde tüm basamaklarına yanıt vermek için uğraşmaktadır. Konut, bu ilişkinin tam da başladığı yer olarak görülmelidir. Çünkü, konut bireyin birinci basamaktaki ihtiyaçlarını karşılama için gereken tüm birimlerin ve altyapısının bulunduğu bir ünedir. Ancak, basitçe bu kadar değildir. Yine bireyin, yalnız veya birlikte yaşadıklarıyla kendini, güvende, tehlikeden uzakta hissetmesini sağlamalıdır. Bir sonraki adımda ise ‘konut’ sahip oldukları ile bireye aidiyet duygusu vermeli, bir kimlik kazandırarak, sonraki basamaktaki sosyal statüyü sağlamalıdır. Tüm bu adımlar tamamlandığında birey kendini gerçekleştirmiş olacaktır.

Günümüzde bu ilişki çok katmanlı bir hal almış, farklı dinamiklerden etkilenerek, doğrusal olmaktan çıkıp, daha çok dalgalı-karmaşık bir hal almıştır. Özgür (2013) konutun toplumsal, sınıfsal, ekonomik ve psikolojik açılardan

yansımalarının olduğuna dikkat çekmiş, “Kişilerin tercihlerinin, olanaklarının, yaşam tarzının bir göstergesi olarak anlaşılabilirken aynı zamanda psikolojik olarak kişinin aidiyet hissi geliştirebildiği, doğrudan ilişki kurabildiği mekanlardır” demiştir. Beamish ve Carucci-Goss (2018) konut tercihine etki eden faktörler olarak yaş, hane büyüklüğü, eğitim seviyesi, gelir düzeyi, meslek, yaşam tarzı, kültürel yönelim, yaşamdaki evre (gençlik, emeklilik vb.), mülkiyet durumu, komşu çevresi, konut büyüklüğü, kalitesi ve giderleri (aidat, faturalar vb.) sıralamıştır. Ancak, tüm bunlar bireyin tarafındaki beklentiler olmakta, bunun karşısında ise daha büyük ölçekteki mekânsal üretim pratiğine etki eden sosyal, ekonomik, kültürel, coğrafi ve hatta siyasal faktörler gelmektedir.

Türkiye için düşünürsek, 1950’lerde başlayan kırsaldan kentsel alanlara göç dalgası (Işık, 2005) kentlerin mekânsal dönüşümü anlamında ateşleyici olmuştur. 2000’li yılların başına kadar farklı iç ve dış dinamiklerden etkilenen kentsel alanlar aldıkları göçlerle daha çok plansız şekillerde dönüşmüşlerdir. Kentlerde iş olanaklarının fazla olması, eğitim-sağlık gibi hizmetlere daha kolay ulaşılabilmesi gibi ‘beklentilerin’ yanında, doğal afetler (Örneğin, 1983 Erzurum depremleri sonrası başta İstanbul ve Bursa illerine göç olması), terör olayları ve kan davalarından kaçış (Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu illerinde) gibi bireylerin güvende hissetmek adına gösterdiği zaruri davranışlar da göç hacmini arttırmıştır. Bunun sonucunda kentlerde ve çevrelerinde alt gelir gruplarının kümelenmesi, kaçak yapılaşmanın sonucu olan gecekondulaşmanın ortaya çıktığı yerleşimler oluşmuştur. Ancak, zaman içinde kent içi dinamikler de değişime uğramış, ya yoksullar da kent içinde yer bulmuş, ya da kentler çevrede kalan yoksul alanlarla birleşecek kadar genişlemek zorunda kalmıştır. Son olarak ise, coğrafi ve siyasi dinamikler neticesinde özellikle 2011 ve sonrasında düzensiz göç olarak nitelenen ve çoğu kayıt dışı işgücü piyasasından pay almak isteyen bir akıma maruz kalmıştır. 2000-2010 arasında en çok düzensiz göçmen ve çalışma amaçlı göçmenlerin geldiği ülkeler olan Romanya, Rusya, Ukrayna, Gürcistan ve Irak’a, 2011 sonrasında Afganistan, Pakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan ve İran da eklenmiştir. Savaşla beraber başta kontrollü

şekilde ülkeye alınan ancak sonrasında büyükşehirlerde kontrolsüzce dağılan Suriyeli göçmenler de ülke kamuoyunda kriz oluşturacak boyutlara ulaşmıştır. Lordoğlu' nun (2015), Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'ndan aldığı veriye göre 2004 yılında 7302 yabancıya çalışma izni verilirken, bu rakam 2014'te 52.295'e, 2017 yılında ise 87.182'ye ulaşmıştır. Bu rakamın 21 bin kadarını Suriyeli göçmenler oluşturmaktadır. Yine, bu rakamın 15.619'u ev içi çalışan personel olarak istihdam edilirken, 9 bin kadarı bina ve bina dışı yapı inşaatında istihdam edilmiştir. Konaklama sektöründe istihdam edilen rakam ise 10.432 olmuştur. Diğer yoğun istihdam alanları ise ticaret ve fabrika üretim alanları olmuştur. Türkiye'nin yaşadığı bu şiddetli iç ve dış göçler, kentlerdeki mekânsal kullanımlara da yansımış, yapı stokunu da etkilemiş, belli gelir gruplarının, belli sosyo-kültürel grupların, belli etnik veya dini grupların, belli göçmen gruplarının kent içinde kümelenmelerine neden olmuştur. Bu noktada bireylerin kendini daha 'ait' hissetmesini, kozmopolit hale gelen kentlerde 'güvenlik' vurgusuyla, belli gelir gruplarının içeri dahil olabileceği, neredeyse tüm ihtiyaçlarını gerçek kente çıkmadan içindeki yapay sosyo-ekonomik döngüyle yürütebilen 'feodal beylikler gibi işleyen' (Özgür, 2013) kapalı büyük sitelerin yükselmesiyle sağlanmaya çalışılmıştır.

Bireyin kendini bir grubun veya topluluğun parçası olarak görmesi sosyolojik açıdan farklı zihinsel aşamalardan geçmesi ile açıklanabilmektedir. Bunlar sırasıyla, sosyal sınıflandırma, sosyal grup, sosyal özdeşleşme ve sosyal karşılaştırmadır. Sınıflandırma sürecinde bireyler çevrelerini benzerlikler veya farklılıklar üzerinden sınıflandırdığı gibi kendilerini ve diğerlerini de tanımlar ve konumlandırır. Karşılaştırma sürecinde ise bireyler özdeşleştikleri sosyal grubu diğer gruplar ile karşılaştırır (Gürlek ve Tuna, 2019). Bu noktada, öncelikle üst gelir grupları için başlamış olan kapalı site akımı, sonrasında ekonomik ve politik güdüyle orta-üst ve orta gelir grupları için de uygulanır olmuştur. Zaman içinde bireylerin 'kendi gibi olanların' yanında bir yaşam alanı oluşturması, 'diğerlerinden' kendini soyutlaması, mecburi zaman dışında diğerleri ile etkileşime geçmemesi ve zamanla kentsel mekân kullanımını da bu yönde geliştirmesi gibi çıktılarını okunabilir bu tür uygulamaların. Bu

makalede Türkiye'nin geçirdiği bu göç dalgasına karşılık kentsel mekândaki yansımalarının bireyler tarafından nasıl gözlemlendiği, mekân kullanımında bireysel ve iş ilişkilerinde nelerin etkili olabileceği, yerel yönetimlerin bu konudaki tutumlarına ilişkin bireylerin görüşlerinde bir çıkarım yapılmak istenmiştir.

2. ÇALIŞMA VE BULGULAR

Yapılan çalışma, 2019 Haziran ayında gerçekleştirilmiş olup, çalışma konusuyla ilgili literatürde yaygın olan çıktılarını nitel anlamda ortaya konması hedeflenmiştir. Çalışma süresinin azlığı, erişilebilirlik kolaylığı ve katılımcı dönüşünün sağlanması amacıyla yüz yüze ve telefon üzerinden görüşme tercih edilmiştir. Görüşme yöntemi, katılımcılardan günlük hayata veya sosyal ve toplumsal birtakım olaylara karşı veri toplama amaçlı uygulanan bir nitel araştırma tekniğidir (Yıkılmış Salman, 2020). Bu amaçla, rastlantısal olmayan uygun örnekleme yapılarak (Özen ve Gül, 2007) 30 katılımcıya ulaşılmıştır. Katılımcılarla öncelikle demografik bilgileri sorulmuş, sonrasında Çizelge 1'de verilen 11 açık uçlu soru ile belirtilen hususlarda görüşlerini açıklamaları istenmiştir. İstenen demografik bilgiler katılımcıların yaş grubu, iş ve eğitim durumu, yaşadığı il ve ilçe, çalıştığı ilçe olmak üzere beş başlıkta toplanmıştır. Yapılan çalışma için etik kurul belgesine gerek yoktur.

2.1 Katılımcı Dağılımı

Yaş grupları, 24 yaş ve altı, 25-64 arası ve 65 yaş ve üstü olarak üç kategoride toplanmıştır. Anket çalışmasına katılanların 6'sı 24 yaş ve altı grupta, 24 kişi ise 25-64 yaş arası gruptadır. Çalışmaya 65 yaş ve üstü kategorisinde katılan olmamıştır.

Tablo 1. Katılımcılara yöneltilen açık uçlu sorular.

#	Yöneltilen soru
1	Türkiye'ye yapılan göçlerin kültürel, ekonomik ve sosyal açıdan yaşamınızdaki etkileri nelerdir?
2	Göçmenlerin kente adaptasyonu sürecinde, kentin mi onlara göre yoksa onların mı kente göre şekillendiğini düşünüyorsunuz?
3	Yaşadığımız ilçeyi tercih etme sebepleriniz nelerdir?

- 4 Yaşadığınız konut alanından memnun musunuz? Değilseniz sebebi nedir?
- 5 Apartmanda mı yoksa kapalı bir sitede mi yaşamayı tercih edersiniz? Neden?
- 6 Sosyal ihtiyaçlarınızı karşıladığınız mekanları tercih etme öncelikleriniz nelerdir?
- 7 Hemşerilik faktörü konut alanı seçiminde veya iş faaliyetlerinizde etkili mi?
- 8 Kamusal alanlardan faydalanırken problem yaşıyor musunuz? Evet ise sebebi nedir?
- 9 Ticari ilişkide bulunduğunuz kişilerin ekonomik ve sosyal durumu sizin için önemli midir?
- 10 Çocuğunuz var ise veya olsaydı okul seçiminde etkili olan faktörler neler olurdu?
- 11 Yerel yönetimlerin ideolojik yapısının kentlere olumlu veya olumsuz yansıdığını düşünüyor musunuz?

30 katılımcıdan 21'i aktif olarak çalışmakta, 9'u ise çalışmamaktadır. Bunların dördü yüksek lisans, ikisi lisans ve biri lise düzeyinde eğitim-öğretime devam etmektedir. Katılımcıların eğitim düzeyi dağılımı ise, 4 yüksek lisans, 18 lisans, 6 lise, 1 ortaokul ve 1 ilkokul olarak gerçekleşmiştir. İl bazında katılımcıların dağılımı çeşitli olup, 10 kişi İstanbul, 3 kişi Yalova, 6 kişi Bursa, 1 kişi Kahramanmaraş, 8 kişi Samsun, 1 kişi Düzce ve 1 kişi Ordu illerinden katılım sağlamıştır. Yaşanılan ilçe ve çalışılan ilçe, en çok İstanbul'da ve ardından Bursa'da farklılık göstermiştir. Kalamış, Kadıköy, Kağıthane, Dolapdere, Esenyurt, Beylikdüzü, Kartal, Pendik, Tuzla, Şişli ve Mecidiyeköy, katılımcıların yaşadığı veya çalıştığı ilçeler olarak geçmiştir. Bursa'da, Nilüfer ilçesi çalışılan ilçe, Osmangazi, Mudanya ve yine Nilüfer ilçeleri yaşanılan ilçe olarak geçmiştir. Samsun'da Atakum yaşanılan ilçe olarak ağırlık göstermiş, Atakum ve İlkadım ilçeleri çalışılan ilçe olarak yarı yarıya dağılım göstermiştir. Diğer katılımcı illerde yaşanılan ve çalışılan ilçeler 'merkez' olarak geçmiştir.

2.2 Yorumlar ve Bulgular

Göç, neticesinde bireysel ve toplumsal sonuçları olan bir harekettir. Göç edenlerin, yani göçmenlerin, beraberlerinde getirdikleri kültürel dokuları olacaktır. Göçün nedenine ve oluş

şekline bağlı olarak sosyal hayata uyum sağlayabilmeleri ve ekonomik açıdan işgücüne katılabilmeleri, göç ettikleri yerin kültürel, sosyal ve ekonomik sistemlerine göre değişiklik gösterecektir. Türkiye, uzun yıllardır farklı nedenlerle dış göçlere maruz kalmıştır. Ancak, özellikle 2011 Mart ayında başlayan ve devamında şiddetlenen Suriye İç Savaşı nedeniyle sınır kapılarını açtığı ülkeden kısa sürede çok fazla göç almıştır. Her ne kadar, siyasi düzeyde insani zorluklar, coğrafi yakınlık, aynı din mensubu olma vb. nedenlerle hareket edilmiş de olsa, göçün artan hacmi neticesinde toplumsal etkileri farklı olmuştur. Örneğin, Tümtaş ve Ergun (2016) sosyo-kültürel farklılığın belirgin olduğu durumlarda toplum ve göçmenler arasında etkileşim ve uyumun zorlaştığını belirtmişlerdir.

Bu kapsamda, katılımcılara "Türkiye'ye yapılan göçlerin kültürel, ekonomik ve sosyal açıdan yaşamınızdaki etkileri nelerdir?" sorusu yöneltilmiş ve konuya ilişkin görüşlerini belirtmeleri istenmiştir. Katılımcıların çoğunluğu kültürel uyumsuzluk, adaptasyon sorunu, güvensizlik sorununun ortaya çıkması, ani beliren hayat pahalılığı ve iş bulmada güçlüklerle karşılaşılması ve işsizlik oranlarının artması gibi olumsuz olarak öne çıkan hususlara değinmiştir. Bursa, Nilüfer ilçesinden bir katılımcı "Göç ile gelen aileler kendi kültürlerini ortama yansıtmaktalar. Buldukları mahallenin oturmuş standart ve özelliklerini benimsemedikleri için yaşadığımız ortamda farklılıklarla karşılaşılıyor. Bu da bizim ve çocuklarımızın özgürlüklerini kısıtlıyor" diyerek, kültürel uyumsuzluğa işaret etmiştir. Buna karşın, bir katılımcı: "Türkiye'ye yapılan göçlerin kültürel ekonomik ve sosyal açıdan zenginlik ve çeşitlilik kattığını düşünüyorum. Ancak özel olarak tek bir millet tarafından yoğun göç olması tüm bu değerlendirmelerimi olumsuz etkilemektedir" şeklinde ifade etmiştir. Buradan, aslında göçlerin kültür mozaigi oluşturma potansiyeli taşıdığı, ama yaşanan durum neticesinde bir ülkeden gelen yoğun göç kitlesinin diğerleri arasında çok öne çıkması ve toplum tarafından daha fazla eleştirel yaklaşılmasına neden olduğu çıkarılabilir. Ekonomik açıdan yorumlara bakıldığında, bir katılımcının "Tüketime katkı sağladıkları ve ekonomik canlılık getirdikleri için olumlu etkilediğini düşünüyorum" ifadesine karşın,

başka bir katılımcı “Sığınmacıların düşük ücretle çalışmayı kabul etmesi, piyasada ücretlerin düşük olmasına sebep olmaktadır” demiştir. Burada göçmenlerin üretim-tüketim hızına ivme kazandırmasının toplum tarafından olumlu, ancak yapılan yasal düzenlemelerle de işgücüne katılarak rekabet ortamını sertleştirmelerinin toplum tarafından olumsuz şekilde değerlendirildiği çıkarılabilir. Apak (2014) yaptığı çalışmada Suriyeli göçmenlerin kayıt dışı istihdamına dikkat çekmiş ve göçmenlerin çoğunluğunun kendi ekonomik durumlarını, ülkelerine göre daha kötü durumda diye değerlendirdiğini yazmıştır.

Katılımcılara yöneltilen “Göçmenlerin kente adaptasyonu sürecinde, kentin mi onlara göre yoksa onların mı kente göre şekillendiğini düşünüyorsunuz?” sorusuyla, göçmenlerin sahip oldukları sosyo-kültürel dokuyu buldukları mekâna fiziksel olarak ne kadar yansıtıklarına ilişkin görüşler aranmıştır. 20 katılımcı kentin göçmenlere göre şekillendiğini belirtirken, 5 katılımcı her iki tarafın birbirinden etkilendiğini, 5 katılımcı ise göçmenlerin kentten etkilendiğini belirtmiştir. Görüşlerde göçmenlerin kalabalık olarak kümelenmesinin bu sürece etkisine dikkat çekilmiştir. Örneğin, bir katılımcı “Bana göre göç alan ülkenin toplumuyla kaynaşması gerekirken, sayıca fazla olmaları sebebiyle bu pek de mümkün olmuyor. Bazen, göç alan vatandaşların sayıca yoğunlaştığı semtlere gittiğimde kendi ülkemde değil başka bir yerdeymişim gibi hissettiğim oluyor” şeklinde ifade etmiştir bu durumu. Bir diğer katılımcı durumu kültür çatışması olarak değerlendirmiş, “Kentte var olan bir düzen var ve göçmenlerin gelmesiyle iki kültür birbirleri ile çarpışıyor. Bu çarpışmada ikisinin de birbirinden etkilenmemesi imkânsız. Göçmenler bir şekilde kentin kültürüne ayak uydururken, kent hayatı da ona alışıyor ve kabullenmek zorunda kalıyor” demiştir. Başka bir katılımcı kümelenmenin adaptasyonu engellediği görüşünü belirtmiş, “Göçmenler kente ayak uydurmak zorundular fakat sindirilmeden, yok olmadan kendi geleneklerini de devam ettirmeleri gerekir. Ülkemizdeki göçmenler topluluk halinde geldiği için baskın karakter olup, adaptasyon ve değişimi reddediyorlar” olarak ifade etmiştir. Yukarıdaki benzer görüşlerin İstanbul ve Bursa gibi daha yoğun göç almış kentlerden gelmiş olduğunu da belirtmek gerekiyor. Samsun’dan

bir katılımcı “Benim yaşadığım semtte onların kente göre şekillendiğini düşünüyorum. Fakat çoğunlukta oldukları yerlerde mekânlar onlara göre şekilleniyor” diyerek ‘kümelenme’ faktörünün altını çizmiştir. Ancak, bu kültürel çarpışmanın mekâna yansımından çıkan sonuç bazen ne yerel halkı ne de göçmenleri tatmin edebiliyor. Bir katılımcı bu konuyu dile getirmiştir: “Kent onlara göre şekilleniyor. Daha doğrusu şekillenmeye çalışıyor. Kentin kendi kültürü de bu şekilde yozlaşmaya başlıyor. Hiç kimse için aidiyet duygusu barındırmayan alanlar oluşmaya başlıyor. Bu da kentte yıllardır yaşayan insanlar için büyük bir sorun”.

“Yaşadığınız ilçeyi tercih etme sebepleriniz nelerdir?” sorusuna İstanbul’dan olan katılımcılar daha çok ‘ulaşım’ odaklı yanıt verirken, Bursa Nilüfer ilçesinden olan katılımcılar, kentin merkezindeki yoğun kalabalık ve göçü işaret ederek, kentin batı tarafında yer alan Nilüfer ilçesinin ‘daha planlı’ bir konut alanı olmasını, kültürel ve sosyal alanlarının daha gelişmiş olmasını neden olarak göstermişlerdir. Yalova, Samsun ve Ordu illerinde olan katılımcılar ise daha çok ‘sakinlik’, ‘yeşil alan’ vurgusu ile daha planlı kentsel alan varlığını neden olarak göstermişlerdir. Ancak fiziki nedenler dışında, ailevi nedenler (eşinin iş yerine yakınlık, çocuk için iyi bir çevre vb.) ve akraba yakınında olma durumunu da belirtenler olmuştur.

Katılımcılara yöneltilen “Yaşadığınız konut alanından memnun musunuz? Değilseniz sebebi nedir?” sorusuna katılımcıların 24’ü net şekilde memnun olduklarını ifade etmiştir. Memnun olmadıklarını belirtenler ise, komşuluk ilişkilerinin olmaması, otopark alanı yetersizliği, çocuklar için yeşil alan yetersizliği, etrafta açılan yeme-içme mekanlarından kaynaklı gürültü problemi vb. nedenleri dile getirmişlerdir. İstanbul Bahçelievler’den bir katılımcı şu sözlerle kendini ifade etmiştir: “Yeşil alan imkânım yok. Sessizlik ve huzur yok. Hep bir kent gürültüsü, korna sesleri, yüksek müzikli arabalar, minibüs korna sesleri... bunların hiçbiri günlük hayatımda talep ettiğim unsurlar değil”. Aynı katılımcı, yaşadığı ilçe ile çalıştığı ilçe olan Etiler arasında gözlemlediği sosyal farklılığı da “Toplu ulaşım araçlarını kullanırken muhatap olduğum kitle iş yeri semtim ile yaşadığım semt arasında ciddi derecede fark var”

şeklinde ifade etmiştir. Benzer şekilde Bursa Osmangazi ilçesinde yaşayan Nilüfer ilçesinde çalışan bir katılımcı da Osmangazi'yi "farklı bir semt" olarak nitelendirmiştir. Mutlu ve Varol (2014) Bursa özelinde yaptıkları çalışmada şehrin batısındaki Mudanya ve İzmir aksının üst-orta gelir grubu bireyler tarafından tercih edildiğini, şehrin doğusunda ve İstanbul yolu üzerindeki alanlarda ise plansız kentleşmenin hâkim olduğunu ve buna göre de gelir ve eğitim dağılımının daha farklı olduğunu ortaya koymuşlardır.

Kentlere olan göçün artması, kentlerin bunun sonucunda plansız genişlemesi, kent nüfusunun sosyo-kültürel ve ekonomik anlamda geniş bir yelpazeye yayılması ile ortaya çıkan 'kendini güvende hissetme' ihtiyacını karşılamak adına konut sektörü tarafından yoğun şekilde 'kapalı site' yerleşimleri inşa edilmiştir. Özellikle, bir önceki soruda şikâyet unsuru olarak verilen hususların bazıları, bu tip yerleşimlerin planlamasında düşünülen öğelerdir. Bu nedenle, "Apartmanda mı yoksa kapalı bir sitede mi yaşamayı tercih edersiniz? Neden?" sorusu yöneltilerek, katılımcıların bu tip yerleşimleri ne kadar ve neden tercih ettiği ya da edebileceği ortaya çıkarılmak istenmiştir. 20 katılımcı kapalı sitede ve 7 katılımcı apartmanda yaşamayı tercih ettiğini belirtmiştir. Kapalı sitede yaşamın tercih edilme nedenleri arasında güvenlik en çok vurgulanan neden iken, aktivite alanlarının olması ve site içi sağlanan hizmetler ikincil olarak belirtilmiştir. Bir katılımcı şu şekilde ifade etmiştir: "Sitede yaşamayı tercih ederim. Hem güvenlik açısından hem de site hizmetleri hayatımı kolaylaştırıyor". Apartmanda yaşamayı tercih eden katılımcılardan biri apartman içindeki komşuluk ilişkilerine işaret etmiş ve "Mahalle kültürü çok önemli ve yok olmaması gereken bir şey. İnsanın bunlardan kendini her gün başka şekillerde beslemesi çok kıymetli" diyerek sosyal hayatta insan ilişkilerinin önemine değinmiştir. Ayrıca, apartman tercihinde bulunanlar, kapalı sitelerdeki nüfus yoğunluğuna dikkat çekerek, apartmanlarda daha kontrollü bir nüfusun olduğuna işaret etmişlerdir. Buna karşın, bir katılımcı, kapalı site veya apartman tercihinin konum odaklı olacağını belirtmiş, iki katılımcı ise her ikisini de tercih etmediğini, güvenlik sağlandığı takdirde müstakil evde yaşamının idealleri olduğunu belirtmişlerdir. Akalın (2016) yaptığı çalışmada

örneklem aldığı kapalı site yerleşiminin tercih edilme nedeninin %51 oranında güvenlik olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Mutlu ve Varol (2017) Bursa ili özelinde yaptıkları çalışmada özellikle alışveriş merkezlerinin tercih edilme nedenleri arasında yakınlık faktörünün öne çıktığını bulmuş, bununla birlikte sosyo-ekonomik farklılıkların da bu tercihlerde etkili olabileceğini yazmıştır. Günümüzde tüketim olgusuna dahil olan her şeyde fazla arzın olması, kullanıcılara ulaşım faktöründen öte tercih edebilme imkânı vermektedir. Bu, giyim-gıda alışverişinden yeme-içme mekanlarına kadar yansımaktadır. Bu faaliyetleri sürdürdüğümüz sosyal mekanları da belli deneyimler ve gözlemler sonucunda tercih ederiz veya etmeyiz. "Sosyal ihtiyaçlarımızı karşıladığımız mekanları tercih etme öncelikleriniz nelerdir?" sorusu ile katılımcıların bu yöndeki görüş ve düşünceleri aranmıştır. Yakınlık, temizlik, kalite ve güvenlik başta gelen unsurlar olmuştur. Bunların yanında, bazı katılımcılar tarafından 'gelenlerin profili' de önemli olarak belirtilmiştir. Örneğin, bir katılımcı "Sigara ve alkol bulunan mekanlar sporcu kimliğime sağlığıma zarar verdiği için tercih etmem" derken, başka bir katılımcı "Bulunduğu yer, başörtülü insanlara göre olup olmadığı etkenlerine dikkat ederim" demiştir. Burada vurgulanmak istenen, kişinin kendisine 'uygun' bulunduğu, aidiyet beslediği mekanları tercih etmesidir. Bir katılımcı net şekilde bunu ifade etmiştir: "Yaşam biçimime sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan uygunluk derecesine göre (tercih ederim)".

Türkiye'deki iç göç, özellikle büyük kentlerde kümelenmelere yol açmıştır. Dernekler yoluyla oluşturulan hemşerilik faktörü bugün kentlerde en kolay okunan sonuçlardan biridir. Öksüz (2018) yaptığı çalışmada derneklerin kentleşme sürecinde bir ara kurum gibi çalıştığını, ilk gelen göçmenlerin belli yerleşim alanlarında ve iş kollarında kümelenildiğini yazmıştır. Bu amaçla, "Hemşerilik faktörü konut alanı seçiminde veya iş faaliyetlerinizde etkili mi?" sorusu katılımcılara yöneltilmiştir. Ancak, çalışma sonucunda, 18 katılımcı net şekilde etkili olmadığını belirtirken, 9 katılımcı kesinlikle etkili olduğunu ve 3 katılımcı ise kısmen etkili olduğunu belirtmiştir. Etkili olduğunu belirten bir katılımcı, güvenlik faktörüne vurgu yaparak,

“Kültür ve geleneğimizin benzerliği her açıdan avantaj sağlar. Güven verir” demiştir. Bir katılımcı ise hem iş hem de sosyal hayattaki etkisini vurgulamıştır: “Hemşerilik faktörü hem ticari hem de sosyal yaşamımızda oldukça etkili. Komşu ilişkileri çok daha rahat kurulabiliyor ve bu da sosyal yaşama olumlu yansıyor. Aynı zamanda ticari alanda da insanların birbirini destekleyip yardımlaşabilmesi de iş hayatını daha güçlü kılıyor”.

Gürallar (2009)’ın tanımına göre, “İster kapalı mekân ister kentsel açık alan olsun, kamusal mekân derken “erişilebilir” yani genel kullanıma izin veren yapı grupları ya da kentsel açık alanlar ifade edilmektedir”. Buradan da toplumun her kesiminden gelenlerin faydalanabildiği kentsel alanları gözümüzde canlandırabiliriz. “Kamusal alanlardan faydalanırken problem yaşıyor musunuz? Evet ise sebebi nedir?” sorusu ile katılımcıların görüşlerini paylaşmaları istenmiştir. Genel olarak bir problem yaşanmadığı cevabı gelmiş olup, bazı katılımcılar kamusal alan yetersizliğine vurgu yapmıştır. Bununla birlikte, bazı katılımcılar başkalarının ‘aşırı’ davranışlarının empati yoksunluğuna bağladığını belirtmiş, “İnsanların ben istedim böyle yaptım” şeklindeki davranışları rahatsız ediyor”, “Egosu olan insanlar bazen sorun yaratabiliyor”, ifadelerini kullanmışlardır. Önceki soruya referans vererek, “İnsanların kamusal alanları kendilerince Karadenizlilerin yeri, Diyarbakırlıların parkı vb. haline getirmesi hoş değil. Bu durum diğer kültürleri ötekileştirmek oluyor” kümelenmeye değinen bir katılımcı olmuştur. Bunlardan bağımsız olarak, cinsiyet faktörüne de değinen bir katılımcı olmuştur: “Yaşadığım bölgede bir kadın olarak kamusal alanları rahat kullanamıyorum. Bulduğum bölgenin kültürel yapısı kadının kamusal alanda var olmasına henüz adapte olamadı. Her ne kadar bu algı yıkılmaya çalışılsa bile rahatsız edici bakışlara maruz kaldığından bu pek mümkün olamıyor”.

“Ticari ilişkide bulunduğunuz kişilerin ekonomik ve sosyal durumu sizin için önemli midir?” sorusuna katılımcıların çoğunluğu önemli olduğu cevabını vermiştir. Bu cevabı veren katılımcılardan bir kısmı ekonomik durumdan daha çok sosyal ve kültürel duruma önem verdiğini açıklamıştır. Örneğin, bir katılımcı görüşünü şu şekilde ifade etmiştir:

“Kişilerin ekonomik durumlarından ziyade sosyal durumları ve eğitim düzeyleri kişiliklerini ve bakış açılarını değiştiriyor. İletişim kurmakta ve iş ahlakı adına bu tarz kavramların önemli olduğunu düşünüyorum”. Ekonomik duruma daha çok önem verenlerden olan bir katılımcı da şu şekilde demiştir: “Ticaret yaptığımız insanların maddi durumunun iyi olması, sağlıklı bir sosyal yaşamı olması ticareti daha güvenilir kılıyor”. Buradan anlaşılan, bireyin maddi ilişki için de olsa seçebilme imkânı olduğunda, kendi değerlendirmelerine göre uygun buldukları ile ekonomik anlamda bir bağlantıya geçtiğidir. “Çocuğunuz var ise veya olsaydı okul seçiminde etkili olan faktörler neler olurdu?” sorusuna eğitim kalitesi, sosyal imkanları (hobi ve yabancı dil kazandırması) ve ulaşım kolaylığı odaklı yanıt vermişlerdir. Bir katılımcı deprem riskine işaret ederek ‘Binanın güvenliği’ unsurunu belirtmiştir. Özellikle belirtilen bir diğer unsur ise alışlagelmişin dışında okulun sınav başarısından öte çocuğa ‘Kendini her alanda geliştirebileceği’, ‘Uluslararası platformda kariyer inşa edebileceği’ bir ortam sunması olmuştur. Bazı katılımcılar dünya görüşü faktörüne ‘Muhafazakâr yapılı olmaması (eğitimin)’, ‘Türk kültürünü benimseyeceği’, ‘Milliyetçiliğe önem vermesi’ ve ‘Toplum bilinci kazandırması’ ifadeleri ile işaret etmişlerdir. Katılımcılardan ikisi, diğer velilerin ‘kalitesi’ unsurunu işaret etmiştir. Buradan ekonomik durum, kültürel birikim, sosyal statü vb. ‘kalite’yi besleyen kavramlar olarak anlaşılabilir. Bakıoğlu ve Bahçeci (2010) çalışmalarında veliler için diğer velilerin sosyo-ekonomik düzeylerinin yüksek olmasının önemli olduğu sonucunu çıkarmış ve bunun nedeninin de “...çocuklarının onları örnek almasının ve bilinçli ailelerin çocukları ile arkadaşlık kurmalarının” olduğunu yazmışlardır.

Burada ortaya çıkan önemli bir konu subjektif (algılanan) sosyal statü değerlendirmesidir. Yani, kişinin kendinin ait olduğunu düşündüğü ve başkalarını kendi kriterlerine göre değerlendirdiğinde ait olduğunu düşündüğü sınıflandırma yaklaşımıdır. Bu alandaki çalışmalar, başta eğitim düzeyi, gelir seviyesi ve mesleki saygınlık unsurlarının bu algıyı oluşturmadaki ana üç unsur olduğunu ortaya koymaktadır. Şahin ve Nasır (2019) 1000’e yakın kişiyle yaptıkları çalışmada özellikle eğitim ve meslek durumunun birbiri ile

ilişkinin olduğunu, buna karşın gelir durumunun sübjektif sosyal statü ile daha çok ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Ancak, ülkelerin farklı dinamiklerine göre bu unsurlar farklı ağırlıklar kazanabilir. Örneğin, Amerika’da yapılan bir çalışmada katılımcıların kendilerini beş farklı sosyal statü sınıfında tanımlamalarını istemiştir. Yalnızca %3’ü kendini üst-sınıf olarak tanımlamış, %15’i üst-orta sınıf, %43’ü orta sınıf, %30’u işçi sınıfı ve %8’i alt sınıf olarak tanımlamıştır. Burada öne çıkan unsur ise eğitim düzeyi olmuştur. Üniversite eğitimi almış olanların kendilerini işçi sınıfını atlayarak doğrudan orta veya üst-orta sınıf olarak tanımladıkları görülmüştür (Bird ve Newport, 2017).

Objektif veya sübjektif sosyal statü, toplumdaki sosyal ayrışmayı görmemizi ve kodlamamızı sağlayan bir yaklaşımdır diyebiliriz. Sosyal ayrışmanın mekânsal yansımalarını ise yine ülke ve bölge farklılıklarına göre değerlendirebiliriz. Örneğin, Thomas ve diğerleri (2018) yaptıkları çalışmada sosyal statü ve sosyal ayrışmayı, konut edinme adaletsizliği konusu özelinde Amerika’da çalışmışlardır. Bulgularına göre, orta sınıf mensubu siyahlarla beyazlar arasındaki kaliteli konut edinme farkının, alt sınıf siyahlar ve beyazlar arasındaki farktan daha yüksek olduğunu, bu anlamdaki sosyal ayrışmanın metropoliten alanlarda daha fazla olduğunu, orta sınıf mensubu siyahların yüksek düzeyde gelir sahibi olmasının, eğitim almış olmasının ve mesleki itibar sahibi olmasının kaliteli konut edinme önündeki engelleri kaldırmak için yeterli olmadığını ortaya çıkarmışlardır. Buradan aslında sosyal ayrışmanın gözlemlenen ve günlük hayatta yaşananlardan daha katı olduğunu çıkarabiliriz.

Yukarıda bahsedildiği gibi, sosyal ayrışmanın en çok gözlemlendiği kentler sadece fiziksel bir oluşum değildir. Sembolik anlamı da vardır. Tarihte siyasal mücadeleler hep kentlerde sürdürülmüştür. Kent ile siyaset arasındaki ilişki bu nedenle öncüdür. Ve belli bir siyaset temelinde planlanabilir ve yeniden düzene sokulabilir (Akın, 2017). Yaşadığımız sürece siyaset var olacak ve kentler fiziksel şartların ötesindeki etkenler nedeniyle değişecek ve değiştirilecektir. “Yerel yönetimlerin ideolojik yapısının kentlere olumlu veya olumsuz yansıdığını düşünüyor musunuz?” sorusu ile

katılımcıların siyasi akım değişimlerinin kentsel mekâna yansımaları konusundaki görüşleri aranmıştır. Katılımcıların 25’i net şekilde evet yanıtını vermiştir. Bu katılımcılardan biri, bunun etkisinin uyum konusuna etkisini nasıl hissettiğini “Kentin ideolojik yapısına göre, kentte yer alan ilçelerin ideolojik yapısı uyum olmadığı takdirde o ilçenin önceliklerinin etkilendiğini düşünüyorum. Bu da yaşayan nüfusun yaşamlarında zorluklar meydana getirebiliyor” şeklinde belirtmiştir. Bir diğer katılımcı ise, İstanbul özelinde kent tek tipleşmeye yönlendirdiğini ifade etmiştir: “Yeşilin korunmadığı, geri dönüşümün ilke olmadığı, kamusal alanın tektipleştirildiği, kitlelerin izole olmaya başladığı bir kent oluyor İstanbul. Kültürel mozaikini kaybediyor, sadece tarihi mekanlarda bunu koruyabiliyor. Bu nedenle yönetimlerin ideolojik yapısının kent yapısını etkilememesi mümkün değil”. Burada ideoloji siyasi veya dini olsun, bir yönelim ifade etmektedir. Literatüre bakıldığında toplumların dönüşmesinde kentlerin sonuç olarak ortaya çıktığı görüşü mevcuttur. Özellikle modernleşme ile sanayi toplumu – çalışan toplum – ön plana çıkmış, konut adaları, toplu konut alanları bu şekilde artan nüfusa karşılık verebilmek için ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde ofis ortamına taşınan ‘üretim’ şekli, zaman içinde prestij göstergesi kabul edilen gökdelenleri ortaya çıkarmış, kent içinde gökdelen alanları ortaya çıkmış (İstanbul, Maslak gibi) veya kent dışında odak noktaları (Paris ve Napoli gibi) oluşturulmuştur. Akın (2017), bunu Batı Avrupa’da yaşanan modernleşme süreci ile ilişkilendirmiştir. Modernleşme ile artık kentin merkezinde kiliseler değil fabrikalar yer almıştır. Ulus devletlerin yükselişiyle sanayide üretim odak noktası olmuştur. Buna ek olarak da bu süreçte işçi sınıfı odaklı, üretimde yer almayı önceleyen, kent içinde yer almaya başlayan işçi konutları ve devamında gelişen tüketim çarkı aslında günümüzdeki toplumu ortaya çıkarmıştır. Bu anlamda toplum-kent arasındaki ilişkide toplumun genel kitlesi ve erk sağladığı yönetim kitlesiyle aslında kente yön verdiği açıktır.

3. SONUÇ VE TARTIŞMA

Yapılan çalışmada 30 katılımcıya yöneltilen 11 açık uçlu soru ile kentsel mekânda sosyo-kültürel ve ekonomik ayrışmaya ilişkin bireylerin düşünceleri ve gözlemleri

araştırılmıştır. Özellikle, göçmenlerin kente uyumu konusunda eksiklikler olduğu, uyum sağlama sürecinin uyumsuzlukla sonuçlandığı ve bunun neticesinde kent içinde kendilerine ait alt bölgeler yarattığı ve kentin bu şekilde göçmenlere göre değiştiği gözlemleri dile getirilmiştir. Toplumun kendi içindeki ayrışmanın ise daha çok ekonomik ve kültürel farklılıklardan kaynaklandığı, bununla birlikte hemşerilik faktörünün ve akrabalıkların mekânsal tercihlerde önemli rol oynadığı ortaya çıkmıştır. Yaşam alanı tercihi olarak kapalı site yerleşimleri bu çalışmada da ön plana çıkmıştır. Ancak, farklı olarak apartmanda yaşamının, 'kontrol edilebilir' nüfusu nedeniyle daha kolay komşuluk ilişkileri sağladığı dile getirilmiştir. Buradan hareketle, kapalı site yerleşimindeki nüfusun 'kontrol edilemeyen' olarak kabul edildiğini ve dolayısıyla beraberinde daha az veya hiç komşuluk ilişkisi getirmesi gibi bir sosyal ilişki eksikliğinin olduğunu belirtmek mümkündür. Kapalı site yerleşimlerinde güvenlik olgusunun kullanıcı tercihleri arasında ilk geldiği literatürde genel kabul görmüş bir olgudur. Bu çalışmada da benzer bir sonuç çıkmıştır. Kamusal alan kullanımı ile ilgili olarak ise güven ya da güvensizlik konusu dile getirilmemiş, ancak bazı bireylerin 'aşırı' davranışlarda bulunmasının rahatsız ediciliği dile getirilmiştir. Bir katılımcı cinsiyet faktörünü dile getirmiştir. Ayrıca, ekonomik durumun iyi olmasının hem ticari hem de sosyal ilişkilerde önemli olduğu, eğitim seviyesi ve dolayısıyla meslek sahibi olmanın 'kalite' ve 'itibar' kavramlarını beslediği ortaya çıkmıştır. Burada subjektif sosyal statü kavramına değinmek gerekmiştir. Son olarak, yerel yönetimlerin (siyasi veya dini) ideolojisinin kente etkisinin olduğu ortak şekilde dile getirilmiştir.

Çalışma sınırlı örnekleme ile literatüre güncel bir katkı sağlamış olup, farklı noktalardan sosyal, kültürel ve ekonomik ayrışmanın neden olduğu ve nasıl gözlemlendiğini ortaya çıkarmıştır. Daha fazla sayıda katılımcı ile temsil sağlanarak ve il odaklı şekilde yürütülecek diğer çalışmalar ile sonuçlar daha detaylı şekilde neden-sonuç ilişkisi içinde irdelenebilir.

TEŞEKKÜR

2018-2019 Bahar Dönemi'nde Bursa Teknik Üniversitesi Kentsel Tasarım Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı altında yazar tarafından

açılan Bölünmüş Kentler ve Mimarlık dersi kapsamında, dersi alan yüksek lisans öğrencileri Tuğbanur Hekimoğlu ve Elit Altun'a yürütmüş oldukları anket çalışması nedeniyle teşekkürlerimi sunarım.

KAYNAKLAR

- Akalın, M (2016) Mekânsal ayrışmanın bir yeni biçimi olarak kapalı/kapılı siteler: Akkent konutları örneği. Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 9 (2), 923-956.
- Akın, M. H. (2017). Siyasetin mekanı kent. Kent Sosyolojisi, ed. Köksal Alver. Çizgi Kitabevi. 327-341.
- Apak, H. (2014). Suriyeli göçmenlerin kente uyumları: Mardin örneği. Mukaddime, 5(2), 53-70.
- Bakioğlu, A. ve Bahçeci, M. (2010). Velilerin okul imajına ilişkin görüşlerinin incelenmesi. M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 31, 25 – 55.
- Bird, R. ve Newport, F. (2017). What Determines How Americans Perceive Their Social Class? URL: <https://news.gallup.com/opinion/polling-matters/204497/determines-americans-perceive-social-class.aspx>
- Gürallar, N. (2009) Kamu - Kamusal Alan - Kamu Yapıları - Kamusal Mekân: Modernite Öncesi ve Sonrası için Bir Terminoloji Tartışması. Mimarlık, 350 Kasım-Aralık. URL: <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=364&RecID=2230#>
- Gürlek, M. ve Tuna, M. (2019). Sosyal Kimlik Teorisi Açısından Örgütsel Özdeşleşmenin Teorik Temelleri. Yönetim, Ekonomi ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi, 2(3), s: 39-48. DOI:10.29226/TR1001.2018.35
- Harunoğulları, M. ve Cengiz, D. (2016). Suriyeli Göçmenlerin Mekânsal Analizi: Hatay (Antakya) Örneği. URL: http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2016/05/sem8_31.pdf
- Işık, Ş. (2005). Türkiye'de Kentleşme Hareketleri ve Kentleşme Modelleri. Ege Coğrafya Dergisi, Aegean Geographical Journal, 14,57-71.
- Lordoğlu, K. (2015). Türkiye'ye Yönelen Düzensiz Göç ve İşgücü Piyasalarına Bazı Yansımalar. Çalışma ve Toplum, 2015 (1), 29-44.
- Maslow, A. B. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370–396. <https://doi.org/10.1037/h0054346>
- Mutlu, E. ve Varol, Ç. (2017). Sosyo-Ekonomik Farklılaşma ve Mekânsal Ayrışma: Bursa

- Metropolitan Alanı Analizi. MEGARON, 12(1), 87-105. DOI: 10.5505/megaron.2016.04695.
- Öksüz, M. (2018) “Buralarda yabancı yok”: Hemşehri derneklerinin kentleşme üzerine etkisi, Ankara'daki Oflular örneği. Türk Coğrafya Dergisi, 70, 87-98. DOI: 19.17211/tcd.369212.
- Özen, Y. ve Gül, A. (2007). Sosyal ve Eğitim Birimleri Araştırmalarında Evren Örneklem Sorunu. Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 15:394-422. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/31569>
- Özgür, E. F. (2013). Barınma, Tüketim ve Yatırım Üçgeninde Konut ve Planlama. Mimar.ist Dergisi, 2013 (1), 46-52.
- Sahin, O., Nasir, S. (2019). Objektif ve sübjektif sosyal statü arasındaki ilişkinin incelenmesi. Journal of Economy Culture and Society, 59, 143-156. <https://doi.org/10.26650/JECS2018-0013>
- T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Çalışma Hayatı İstatistikleri, Yabancılara Çalışma İzni (2017). <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/3372/yabanciizin2017.pdf>
- Thomas, M. E. ve diğerleri (2018). Separate and Unequal: The Impact of Socioeconomic Status, Segregation, and the Great Recession on Racial Disparities in Housing Values. Sociology of Race and Ethnicity, Vol. 4(2), 229–244. <https://doi.org/10.1177/2332649217711457>
- Tunca, H. Ö. ve Karadağ, A. (2018). Suriye'den Türkiye'ye göç: tehditler ve fırsatlar. Kara Harp Okulu Bilim Dergisi Science Journal of Turkish Military Academy. Aralık, 28(2), 47-68.
- Tümtaş, M. S. ve Ergun, C. (2016). Göçün toplumsal ve mekânsal yapı üzerindeki etkileri. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. 21(4), 1347-1359.
- Yıkılmış Salman, M. (2020). Nitel Araştırmalarda E-Görüşme Tekniği. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22:1 s:183-197.

TÜRKİYE’NİN 1980-2009 DÖNEMİNDEKİ KIRSAL NÜFUS HAREKETİ PRATIĞİNE FOUCAULT’CU BİR BAKIŞ*

Habip ULUÇAY^{al}

E-mail:habipulucay@gmail.com

Özet

Bütün bilgi-iktidar sistemleri, kendi yerleşim sistemlerini de beraberinde getirmektedir. Küresel bilgi-iktidarda yerleşim sistemi, bulunulan yer yeniden sorunsallaştırılmakta, yeniden “hakikat oyununa” sokulmaktadır. Ortam artık değişmektedir. Bu makalede modern-küresel bilgi-iktidar değişimlerinde Türkiye’de kırsal yerleşim sisteminin nasıl oluştuğu, değişen bilgi-iktidarın rasyonelleştirme biçimleri, varoluş koşulları ve mekânsal uzamının kırsal boyutu irdelenmektedir. Türkiye’nin kırsal nüfus hareketinin pratiğinin dağılımını yöneten kuralların düğümünü çözmek söz konusudur. Modern bilgi-iktidardan küresel bilgi-iktidara geçilirken Türkiye’nin yerleşim sisteminde yaşanan nüfus hareketleri; 1980 yılından 2009 yılına kadar onar yıllık periyodlar halinde ilçe düzeyinde incelenmekte, kırsal yerleşimlerde yaşanan nüfus değişimleri haritalarla ortaya konulmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye’nin kırsal yerleşimlerinde meydana gelen nüfus değişimlerinin analizinde bilgi teorisindeki içeriden bakış yerine, Michel Foucault’nun güç ilişkisinde, dışarıda geliştirdiği yöntemine başvurulmaktadır. Bu çalışmada, Türkiye’nin nüfus hareketi pratiğinin; nasıl “biriktirildiği”, “birikim alanlarından” (merkezin yerleşkelerinden) “birikim noktalarına” (merkezi yerelliklere) nasıl geldiği, bu pratiğin kırsal uzamı ana sorunsalımızdır.

Anahtar Kelimeler

Kırsal Alanlar
Göç
Foucault
Dispositif
Arayüz

A FOUCAULTDIAN VIEW OF THE RURAL POPULATION MOVEMENT IN TURKEY BETWEEN 1980 AND 2009

Abstract

All knowledge-power systems bring their own settlement systems with them. The settlement system in global knowledge-power is re-problematized and put into the "truth game" again. The environment is changing now. This article modern-change in how the global knowledge-power system consists of rural settlements in Turkey, rationalization formats ranging knowledge-power, rural spaces and spatial dimension of existence conditions are discussed. The rules governing the distribution of the practice is the subject of Turkey's rural population movements promised to solve the knot. Population movements in global knowledge-power to beat the Turkey's settlement system of the modern knowledge-power; From 1980 to 2009, it is examined at the district level in ten-year periods, and the population changes in rural settlements are presented with maps. In this study, in Turkey's rural areas instead of inside information theory perspective in the analysis of population changes occurring, Michel Foucault power relations refers to the method developed by outside. In this study, the population of Turkey motion practice; How it is "accumulated", how we come from "accumulation areas" (from the campuses of the center) to "accumulation points" (central localities), how we arrived at istanbul dispositif, the rural space of this practice is the main problem of this study.

Keywords

Rural Areas
Migration
Foucault
Dispositif
Interface

* Bu çalışma yazarın 2017 yılında MSGSÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Şehircilik Programı’na sunduğu “Türkiye’de 1980-2009 Dönemi Nüfus Hareketi Pratiğine Foucault’cu Bir Bakış: Bilgi-İktidar-Kendilik Teknolojileri Çözümlemesi” adlı doktora tezinden üretilmiştir.

^a Van Yüzcüncü Yıl Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Van; “ORC-ID:0000-0002-0755-4423

Makale Bilgisi: Araştırma Makalesi Başvuru: 12.10.2020; Düzeltme: 24.12.2020; Kabul: 24.12.2020; Çevrimiçi yayın: 25.12.2020.

Atıf için: Uluçay H. (2020). “Türkiye’nin 1980-2009 Dönemindeki Kırsal Nüfus Hareketi Pratiğine Foucaultcu Bir Bakış” ATA Planlama ve Tasarım Dergisi, 4:2, 83-96.

© 2017 ATA PTD, Tüm Hakları Saklıdır

1. GİRİŞ

Modern bilgi-iktidardan küresel bilgi-iktidara geçilirken yerleşim sistemi, bulunan yer, yeniden sorunsallaştırılmakta, yeniden “*hakikat oyununa*”¹ sokulmaktadır. Nüfus hareketi pratiği değişmekte, yerleşim şeması oluşumunda önemli değişimler olmakta, yeniden yerleşme, yeniden kentleşme gündeme gelmektedir.

Modern bilgi-iktidardan küresel bilgi-iktidara geçilirken nüfus hareketi, *hakim hastalık*² pratiği olmaktan çıkmakta, yerini *vaka* olarak nüfus hareketi pratiğine bırakmaktadır. Değişen bilgi-iktidarda nüfus hareketi, hakim hastalık pratiğinden vaka pratiğine dönüşmekte, bireyselleşmektedir. Maddi anlamda artık bulunduğu yerle bütünleşmiş olan nüfus hareketi pratiği, maddi yerinden bu bireyselleşme yönü ile sıyrılıp kolektif alana eklenmektedir.

Kitlesel nüfus ortamından; kitlesel toplamadan, kitlenin homojenleştirilmesinden, kitlesel birikimden, kitlesel dispozitiften, çoğunlukçu uzamdan, kitlesel uzamdan, *bireysel nüfus ortamına*; bireysel birikime, bireysel toplamaya, bireyin homojenleştirilmesine, bireysel dispozitive, çoğul uzama, bireysel uzama doğru bir değişim gözlenmektedir.

Modern bilgi-iktidar ile ana yollar ve yan yollarla (ana merkez, alt merkezlerle) hedefe gidilirken küresel bilgi-iktidar binlerce patikayı (her yeri, her şeyi) ortaya çıkarmaktadır. Nüfus *dışarı* çıkmakta, modern örtü yırtılmaktadır.

Küresel bilgi-iktidarda, sınırlar ortadan kalkmakta, yeni ağlar oluşmaktadır. Yeni mekansal organizasyonların ve yeni ilişkilerin öne çıktığı dinamik bir süreç yaşanmaktadır. Modern bilgi-iktidarın kent-kır yerleşim şeması dağılmakta, artık ilişkiler çağına girilmektedir. Makalede nüfus hareketi, modellenerek önceden verilen kavramsallaştırmalar ile ölçmek yerine nüfus hareketindeki dışarıdaki heterojen unsurlar arasındaki ilişki oyununa odaklanılmaktadır.

¹ *Hakikat oyunu*; doğru şeylerin keşfi değil, bir öznenin bazı şeyler hakkında söyleyebileceği şeyin, doğru ya da yanlış sorunuyla bağlantılı olmasını belirleyen kurallardır (Foucault, 2011: 351).

² Çiçek hastalığının, bu dönemdeki tıbbi düşünce ve pratikler içerisinde çok sağlam, çok dayanıklı bir kavram olan ‘*hakim hastalık*’ kategorisi içerisinde ele alınmaktan çıktığını görüyoruz. 17. yüzyıl ve hatta 18. yüzyıl tıbbının tanımladığı ya da betimlediği anlamda *hakim hastalık*, fiziksel bir yeri olan hastalıktır, yani bir ülkeyle, bir şehirle, bir iklimle, bir insan

Bu çalışmada nüfusun, insanların kendilerini aşan bir “*güç istenci*” tarafından harekete geçirildiği ileri sürülmektedir. Küçük yerleşimlerin ilişkiye sokamadığı, dışarı çıkaramadığı güçlerin, itkilerin ilişkiye girebileceği, hakikat üretebileceği, güç istencini fiiliyata geçirebileceği, dışarı çıkabileceği *arşive*, ilişki alanına, yönelmesi söz konusudur.

Bu kapsamda 1980-2009 yılları arasında Türkiye’deki yerleşimlerin kır nüfuslarındaki değişimler onar yıllık periyotlarda, ilçe düzeyinde haritalarla ortaya konulmaktadır. Çalışmada etik kurul kararı gerekmemektedir. Türkiye’nin kırsal yerleşimlerinde meydana gelen nüfus değişimlerinin analizinde bilgi teorisinin *içerideki* analizi yerine, Michel Foucault’nun güç ilişkisinde olan, *dışarıdaki* analizine başvurulmaktadır.

2. YÖNTEM

Makalede; olageliş, arşiv, ortam olarak *dışarı*, güç ilişkisi olarak *ilişki*, bilginin üretimi olarak *hakikat üretimi*, kişinin kendisinden hakikati damıtarak söylemesi, *itirafı*, kişinin hakikati kendisinden damıtarak göstermesi, *görünüm* ve kişinin *güç istencini fiiliyata geçirmesi* üzerinden; tabanı üzerinde düşündüğümüz düzendeki değişimler, dönüşüm kalıpları, nüfus hareketini rasyonelleştirme biçimleri, nüfus hareketinin hangi düzen mekanına göre oluştuğu, mekânsal uzamı ele alınmaktadır. Nüfus hareketi pratiği Aristoteles’in varlıklar dünyasından kopararak soktuğu tarafsız ve şeffaf yerden çıkarılarak, Foucault ile yeniden *varlığa* getirilmekte, *ete-kemiğe* büründürülmekte, nüfus hareketine *maddiliğini* yeniden kazandırılmaktadır.

Foucault, Nietzsche’den aldığı *güç istencini* analizlerinin temelini yerleştirmiştir. Gücü, absorbe ederek donduran analizlerin yerine gücü, ilişkide olduğu anda analiz etmektedir: *Dışarıda, ilişkide*. Foucault, olageliş felsefesini iktidara, bilgiye ve kendilik teknolojilerine

grubuyla, bir bölge ve bir yaşama biçimiyle maddi anlamda bütünleşmiştir. Hakim hastalığın özelliğini oluşturan şey, bir musibetle bir yer arasındaki, bir musibetle insanlar arasındaki bu yekpare ve genel ilişkidir.

Bunun sonucunda da *vaka* kavramı ortaya çıkacaktır; ancak burada kastedilen bireysel bir vaka değil, kolektif hastalık fenomeninin bireyselleştirilmesinin, fenomenlerin niceliksel, akılsal ve saptanabilir olanın kipinde kolektifleştirilmesinin, ya da bireysel fenomenlerin kolektif bir alana dahil edilmesinin bir biçimidir (Foucault, 2014:54-55).

uygulamış, dışarının *loş uzamını* ve maddiliğini ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmada Foucault'nun yöntemi ile nüfus hareketine maddiliği verilerek güç ilişkisi, dışarıda ele alınmaktadır.

Oluş, olageliş felsefesi, olay, etkinlik, faaliyet, pratik, olarak nüfus hareketi analiz edilmektedir. Olageliş felsefesinde bir stabilite yoktur, sürekli değişen, sürekli söylenen sürekli bir hareketliliğin içindedir. Bu çalışmada nüfus hareketi olageliş felsefesi doğrultusunda ele alınmaktadır.

Foucault'nun çalışmalarında, *ilişki, dışarı, maddilik ve olay* kavramlarına odaklanmaktadır. Foucault'nun yaklaşımında, Nietzsche'nin "*bilgi, iki kılıç arasındaki kıvılcımdır ama kılıçlardan değildir*" aforizması temel niteliğindedir. Bir başka deyişle bilginin, nesne ile öznenin çarpışmasıyla oluştuğu, bu ilişkinin sonucunda ortaya çıkan bir oluşum olduğu ve ne öznenin ne de nesnenin türediği yaklaşımı Foucault'nun analizlerinin temelidir. Bu analiz bilgi teorisinin (özne-nesne felsefesinin) dışında yeni bir alana kapı aralar. Bu çerçevede, ilişki ile oluşan, dışarıda gerçekleşen bir olay, bir faaliyet, bir etkinlik, bir pratik çalışma alanı olarak ortaya çıkar:

**Kelimeler ile şeyler* arasındaki aracı pratikler olan *söylemler* söylendiği anda ilişkiye girer, dışarı çıkar, bilgiyi, iktidarı, tarihselliği yüklenir.

*İktidar, iki nokta arasındaki her bağıntıda ilişkiye girer, dışarı çıkar, bilgiyi, iktidarı tarihselliği yüklenir.

*Birey, bilgi-iktidar ile ilişkiye girer, dışarı çıkar, bilgiyi, iktidarı, tarihselliği yüklenir.

Foucault analizlerinde bu kıvılcımın olduğu yere odaklanır, analiz ettiği konuyu dışarı çıkararak, güç ilişkisi içinde, dışarıda yüklendiği bilgiyi, iktidarı, tarihselliği ele alır. Foucault, kelimelerden ya da şeylerden yola çıkılarak yapılan analizlerden sıyrılarak, mantığın ve yapının dışında bir alanda, kelimelerle şeyler arasında aracı pratik olan söylem ile "*dışarı*" çıkmaktadır. Foucault böylece, olayları kodların yerine, karşılıklı bağların çok biçimli demetini tek biçimli nedenselliğin yerine koyar. Analizlerini, güç ilişkisinin içinde, dışarıda, etekemiğe büründürerek yapar. Dışarıdaki düzenlilikleri analiz eder.

Nüfus hareketi, birçok değişkene bağlıdır, birincil bir veri değildir. Nüfus hareketi pratiği, söz konusu değişkenlerin kendi aralarında oynadıkları oyunun sonucunda oluşan bir etkidir. Bu oyunun sonucundaki gerçektir, güç fazlasıdır. Nüfus hareketinin pratiğini, ülke ortamında değişen bilgi-iktidar ile belirli tarihsellikte ilişkiye girerek oynadığı oyunu ortaya koymak gerekir. Bu çalışmada nüfus hareketi pratiğine bir *ortamdan* bakılmakta, modern bilgi-iktidarın *sınırlı ortamından* küresel bilgi-iktidarın *sınırsız ortamına* geçişin mekânsal uzamı analiz edilmektedir.

Küreselleşme, ilişki alanlarının çok fazla genişlediği, bir bakıma ilişki çağı olarak tanımlanabilir. İlişki çağında ilişkiye girememek var olamamak anlamına gelir. Nüfus hareketi pratiği, bir ilişki hareketidir, bir var-olma pratiği, bir yok-olmama hareketidir. İlişki alanı, dağılma mekanıdır. Bulunulan yerlerde dağılamayan, bulunulan yerde fiiliyata geçirilemeyen gücün fiiliyata geçebileceği yerlere hareketidir nüfus hareketi.

Telekomünikasyon imkanlarının gelişmesi ilişki kanallarını arttırdı, ilişkiyi sadece kendisinde toplamadı aynı zamanda yüz yüze ilişki talebini de ilişki alanı olan arşivde görünme talebini de arşivde itiraf etme talebini de arttırdı. Artık sürekli hareket halinde, sürekli dışarıda, sürekli ilişkide olan dağınık bir güç vardır. Hızla kümelenen, hızla dağılan, bir yere yerleştirilemeyen bir güçtür bu. İşte bu gücün hareketidir söz konusu olan. Nüfus hareketi, arşivin değişmesi ile birlikte kişinin, kendisini deşifre ederek kendinin görünebileceği yerlere akış hareketidir. Bu sözelleştirme teknikleridir, bu görünme teknikleridir, bu kendilik teknolojileridir. Bu itiraf hareketi, bu görünme hareketidir.

"İktidar tarafından hakikati üretmeye zorlanıyoruz, hakikati söylemek zorundayız, hakikati itiraf etmeye ya da bulmaya mahkumuz. Nasıl zenginlik üretmek zorundayız aynı şekilde hakikat üretmek zorundayız ve hakikati zenginlik üretebilmek için üretmek zorundayız" (Foucault, 2011b:102). Bu çerçevede nüfus hareketini, değişen bilgi-iktidar ile buldukları yerlerde hakikat üretimi ilişki şebekesine giremeyenlerin, dışarıda kalanların, hakikati bulunduğu yerde üretemeyenlerin, hakikati üretebilecekleri yerlere hareketi olarak

değerlendirebiliriz. Nüfus hareketi pratiği, bir istatistiksel metin olarak değil, “kurumlar, yasalar, siyasi zaferler ve yenilgiler, talepler, davranışlar, isyanlar ve tepkiler arasında dağılan bir “*olay*” (Foucault, 2012b:201) olarak değerlendirilmektedir.

Yerleşim şeması oluşumunda “sanki akıntıya karşı yüzer gibi giderek” (Foucault, 2013: 21), bu düzendeki değişimler ortaya çıkarılmaya çalışılmaktadır. Oluşan yeni yerleşim şemasında “hangi düzen değişimlerinin kabul edildiği, konulduğu, bunların birbirine bağlandığı” (Foucault, 2013: 21), gösterilmeye çalışılmaktadır. Böylece yerleşim şemasında meydana gelen değişimleri ortaya koyarak, ülke mekanının nasıl insansızlaştığı, kırsal yerleşimlerin nasıl eridiği saptamaktadır. “Nüfus hareketi pratiğinin öznenin ve zamanın felsefesi doğrultusunda” (Foucault, 1987:55), olan “*içerideki*” analizinin yerine nüfus hareketi pratiğinin “*dışarıdaki*” düzenlilikleri analiz edilmektedir.

*İçeride; kelimeler ya da şeyler üzerinden, pozitivizmin sınırlarında, hukuksal, mantıksal, kompartımanlarda sabitlenmiş baskı şemaları analiz konusudur.

*Dışarıda; kelimeler ile şeyler arasındaki aracı pratikler üzerinden; pozitifin sınırlarında, karmaşık, bastırma, ilişki şemaları, söylemin alanında, sınırsız ama tanımlanabilen bir alanda güç ilişkileri akışlar analiz konusudur.

Bu çalışmada içerideki izomorfik-homojen birlikleri derlemek yerine dışarıdaki izotopik-heterojen birlikleri oluşturulmaya çalışılmaktadır.

İfade, dışarıda, tarihsel olarak ilişki ile oluşan bir olaydır, tekrarı imkansızdır. Nüfus hareketi pratiği, içeriden bir çözümleme olan önerme-gösterge analizi yerine dışarıdan bir çözümleme olan ifade-ifade ettiği şey analizi yapılarak değerlendirilmektedir:

*İfade-ifade ettiği şey; dışarıdadır, süreksizdir, sahibi yoktur, tarihseldir, boşluklar vardır, (özne-nesne) iki kılıçtan da değildir.

*Önerme-gösterge; içeridedir, süreklidir, sahibi vardır, boşluksuzdur, tarihseldir, (özne-nesne) kılıçlardan birindedir.

Nüfus hareketi pratiği ifadesi; içeride değil dışarıdadır, sürekli değil süreksizdir, sahipli

değil sahipsizdir, boşluksuz değil boşlukludur, tarihsiz değil tarihseldir, kılıçlardan birinden değildir kılıçların çarpışmasından çıkan kıvılcımdır.

Biçimsel a priori; dikey bir uzamda, kökene kadar giden homojen bir kesit sunar.

Tarihsel a priori; yatay bir uzamda, varoluş koşullarını ortaya çıkaran heterojen bir kesit sunar.

Nüfus hareketinin yatay bir uzamda, deneysel-tarihsel bir a prioride, heterojen bir kesiti sunulmaktadır. Nüfus hareketi pratiğinin; nasıl “biriktirildiği”, kırsal uzamı, merkezin yerleşkeleri “birikim alanlarından”, merkezi yerellikler “birikim noktalarına” nasıl geldiği saptanmaya çalışılmaktadır.

3. PRATİK DEĞİŞİM; TABANI ÜZERİNDE DÜŞÜNDÜĞÜMÜZ DÜZENDEKİ DEĞİŞİMLER

Bu bölümde, tabanı üzerinde düşündüğümüz düzendeki değişimler, pratik değişim, ana hatlarıyla özetlenmektedir.

- Küresel bilgi-iktidarla birlikte bireyin stabilitesi ortadan kalkarak, bireysel nüfus üzerinden işleyen biyo-iktidara geçilmektedir. Potansiyel, ilişkide, dışarıda kavranmakta, artık ilişkiler çağına girilmektedir.
- *Yerleşik* konumdaki birey *göçebe* konuma geçmekte, *dışarı* çıkmaktadır. Değişen bilgi-iktidar ile mevcut yerleşim şablonu yarılmakta, yerleşim hiyerarşisi dağılmaktadır. Nüfus hareketi çok boyutlu hale gelmekte, içeriden dışarıya çıkmaktadır. Birey, gruplarından (tanımlı, sınırlı) sıyrılarak ana aktör haline gelmektedir. Ana yollardan, yan yollardan hedefe gitmenin yerini değişen bilgi-iktidarın yarattığı binlerce patikadan oluşan potansiyele gitme almaktadır. Büyük anlatıların yerini kişisel menkıbeler almaktadır.
- Modern bilgi-iktidarda uygulanan biyo-iktidarda beden; bir yüzey olmaktan çıkmakta, *sınırlı bir ortamda*, canlı bir varlık olarak oynadığı oyun üzerinden ele alınmaktadır. Küresel bilgi-iktidarda bu sınır da ortadan kalkarak beden, *sınırsız bir ortamda* oynadığı oyun üzerinden ele

alınmakta, ilişki beden dönemine girilmektedir.

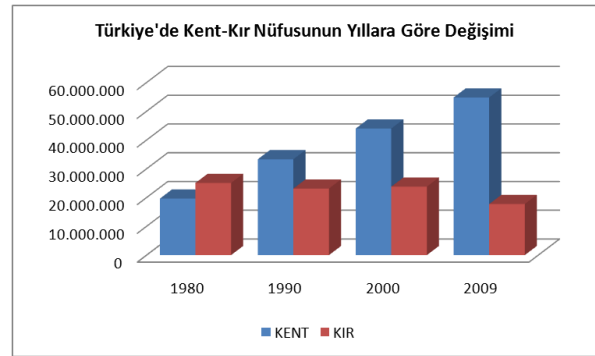
- Modern bilgi-iktidarın yerleşim şablonu (ulus devlet şablonu); hiyerarşik kontrol, dikey, makro ölçek, merkez ile tanımlı çevre, alansal bir bakış, genel, ana merkez-alt merkezler, homojen, tanımlı birey, fiziki hareket, boşluksuz, belirli, sürekli, statik, *içeride* bir sistem oluşturmaktayken küresel bilgi-iktidarda yerleşimlerin kavranışı; stratejik kontrol, tek başına tanımlı çevre, noktasal bakış, özel, sanal, yerellikler, yatay, heterojen, tanımsız-sınırsız birey, ağsal, boşluklu, dışarıda, süreksiz, belirsiz ve dinamik bir kavrayış olmaktadır.
- Modern bilgi-iktidarın bireyi gözetleyerek, bireyi sınırlı bir ortama kapatarak yakalamasından, küresel bilgi-iktidarın gözetleyen bireyine, bireyin sınırsız açık yakalamasına gidilmektedir. Artık kapatılmadan da yakalanabilen bireye doğru gidilmektedir.
- Modern bilgi-iktidarda *hakim hastalık pratiği* olan nüfus hareketi küresel bilgi-iktidarda *vaka pratiğine* dönüşmektedir. Nüfus hareketi pratiği, kolektif alana dahil olmaktadır.
- Modern bilgi-iktidarda *içeriye* girmeyen görünemezken, küresel bilgi-iktidarda *dışarı* çıkmayan görünememektedir.
- *Sınırlı ortamdan* (Modern bilgi-iktidarın), *sınırsız ortama* (küresel bilgi-iktidarın) doğru gidilmektedir. Modern bilgi-iktidar, arşivi, ortamı, ilişki alanını ve dışarıyı sınırlı bir ortamda tanımlıyorken küresel bilgi-iktidarın bu sınırı ortadan kaldırdığı görülmektedir.

4. KIRSAL UZAM; YENİDEN YERLEŞME/YENİDEN YERLEŞTİRME

Burada sunulan Türkiye'nin kırsal nüfus hareketi pratiğinin 1980-2009 dönemindeki uzamı, değişen bilgi-iktidarın bir görünümü, bir etkisi olarak haritalanmıştır. Araştırmada, Türkiye'deki kırsal nüfus hareketi pratiği, 1980 yılından başlanarak 2009 yılına kadar 10'ar yıllık periyodlar halinde haritalandırılmıştır. Türkiye'nin kırsal yerleşimlerdeki nüfus değişimleri; nüfus büyüklüklerine göre on ayrı kademede incelenmiştir. Bu kademelerdeki

kırsal nüfus değişimleri Türkiye'nin toplam nüfusundaki değişim ve Türkiye'nin toplam kır nüfusundaki değişim esas alınarak bu kademelerdeki kırsal nüfus değişimleri ortaya konulmuştur.

Makaledeki haritalar yeniden hakikat oyununa sokulan, bulunduğu yerin sorunsallaştırıldığı bireyin bu *pratik ortam* ile bu *pratik değişim* ile bu *pratik mekânsal uzam* ile ilişkiye girerek çıkan "*kıvılcımın*" görünümü olarak görülmelidir. Bütün bu ilişkilerin bir *etkisi* olarak değerlendirilmelidir.

Şekil 1. Türkiye'de Kent-Kır Nüfusunun Yıllara Göre Değişimi

Şekil 1'de 1980 yılında Türkiye nüfusunun çoğunluğunun kırdan yaşadığı, 1990 yılına gelindiğinde kent nüfusunun kır nüfusunu geçtiği, kentleşmenin devam ettiği, 2009 yılında kent nüfusunun 50 milyonu aştığı, 54 milyona ulaştığı görülmektedir. Kent nüfusu istikrarlı bir biçimde artarken kır nüfusu erimektedir. 2009 yılında kır nüfusun kütlelerinde önemli azalmalar olmuştur.

Tablo 1. Türkiye'nin Kent-Kır Nüfus Büyüklüklerinin Yıllara Göre Değişimi

TÜRKİYE NÜFUSU	1980	1990	2000	2009
KENT	19.645.007	33.326.351	44.006.184	54.807.219
KIR	25.091.950	23.146.684	23.797.743	17.754.093
TOPLAM	44.736.957	56.473.035	67.803.927	72.561.312

1980-1990 döneminde Türkiye'de kentleşme oranı %44'den %59'a ulaşmıştır. Kentleşme oranında %15'lik bir artış olmuştur. Bu dönemde göç, kırdan kente göç ile sınırlı kalmıştır. Kır nüfusun kütlelerinde yaklaşık 2 milyonluk bir azalma olmuştur. Buna bu dönemde yaklaşık %26 oranındaki doğal nüfus artışı (Türkiye'nin ortalama nüfus artışını) da eklediğinde kırdan

kente çok ciddi bir yönelmenin olduğu anlaşılmaktadır.

1990-2000 döneminde Türkiye’de kentleşme oranı %59’dan %65’e ulaşmıştır. Kentleşme oranında %6’lık bir artış olmuştur. Bu dönemde kentleşme hızında yavaşlama olmuş, kentleşme hızı yarıya düşmüştür. Kırsal nüfus kütesine, yaklaşık 600 bin nüfus eklenmiştir. Kentleşme oranı kırsal nüfusun yaklaşık %20 oranındaki doğal nüfus artışının (Türkiye’nin ortalama nüfus artışı) kentlere yansımaları, göç etmesi ile artmıştır.

2000-2009 döneminde Türkiye’de kentleşme oranı %65’den %76’ya ulaşmıştır. Kentleşme oranında %11’lik bir artış olmuştur. Bu dönemde kentleşme yeniden hızlanmış, kırdan her kademedeki çok büyük kopuşlar olmuştur. Bu dönemde kır nüfusunun kütesinde yaklaşık 6 milyonluk bir azalma olmuş, kır nüfusu kütesinin yaklaşık dörtte birini kaybetmiştir. Buna yaklaşık %7 oranındaki doğal nüfus artışı (Türkiye’nin ortalama nüfus artışı) da eklediğinde 2000-2009 yılları arasında kırdaki yaşayan her 3 kişiden 1’inin kentlere geldiği görülmektedir.

Türkiye’de ortalama köy nüfusları; 1970’de 644, 1980’de 737, 1990’da 680, 2000’de 700, 2009’da 522’dir. Ortalama köy nüfusları, 1980-1990 arasında önemli oranda düşmüş, 1990-2000 yılları arasında artmış, 2000-2009 arasında da çok önemli oranda azalmıştır.

2000-2009 yılları arasında Türkiye genelindeki kırsal nüfus azalması 6.043.000 iken 15 büyükşehirdeki kırsal nüfus azalması 2.617.000 olmuştur.

Tablo 2. Kademelerdeki Kır Nüfus Büyüklüklerinin Dönemlere Göre Değişimi

Kademeler	ilce kır 1980	ilce kır 1990	ilce kır 2000	ilce kır 2009
10.000.000 +	1.798.471	555.261	933.106	132.198
1.000.001-10.000.000	1.742.237	1.335.575	1.721.121	485.072
500.001-1.000.000	730.636	790.677	947.099	367.228
250.001-500.000	773.950	704.957	879.382	802.419
100.001-250.000	2.315.039	2.091.698	2.203.958	1.930.614
50.001-100.000	4.107.818	3.792.604	3.911.708	3.484.551

20.001-50.000	3.945.727	3.677.740	3.711.276	3.002.837
10.001-20.000	3.849.100	3.547.169	3.413.454	2.822.039
5.001-10.000	3.457.295	3.542.460	3.223.745	2.646.770
700-5.000	2.235.197	3.276.449	2.812.314	2.051.331

Tablo 2’de kırsal nüfus büyüklükleri azalan kademeler kırmızı renk ile, kırsal nüfus büyüklükleri artan kademeler mavi renk ile gösterilmiştir. 1980-1990 döneminde, K8, K2 ile K1 kentleri kır nüfuslarını arttırmış, diğer kademelerdeki kentler kır nüfuslarını azaltmıştır. Doğal nüfus artışları da dikkate alındığında bu dönemde nüfusu 5 binin üzerinde olan bütün kentlerin kır nüfusu net göç verdiği görülmektedir. Kırdan büyük kopmalar, nüfusu 1 milyonun üzerinde olan kentler ile nüfusu 500 bin ile 10 bin arasında olan kentlerde olmuştur.

1990-2000 döneminde, kırdan kente göç oldukça yavaşlamış, nüfusu 10 binin altında olan kentlerde yoğunlaşmıştır. Üst kademedeki kentler kır nüfuslarını arttırmışlardır. Bu dönemde Türkiye’nin kır nüfusu yaklaşık 600 bin artmış, kütesini korumuştur.

2000-2009 döneminde, bütün kademelerdeki kentlerin kırdan büyük kopuşlar meydana gelmiştir. Nüfusu 500.000’in üzerinde olan kentlerin kırsal yerleşimleri nüfuslarının yarısından fazlasını kaybetmiştir. Ülkenin kırsal nüfusunun nüfusu 100 binin altında olan kentlerin kırsal nüfusu yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 3. Kademelerin Kır Nüfuslarının Türkiye’nin Toplam Nüfusuna Oranının Dönemlere Göre Değişimi

Kademeler	1980	1990	2000	2009
10.000.000 +	4,02%	0,98%	1,37%	0,18%
1.000.001-10.000.000	3,89%	2,36%	2,53%	0,66%
500.001-1.000.000	1,63%	1,40%	1,39%	0,50%
250.001-500.000	1,73%	1,24%	1,29%	1,10%
100.001-250.000	5,17%	3,70%	3,25%	2,66%
50.001-100.000	9,18%	6,71%	5,76%	4,80%
20.001-50.000	8,81%	6,51%	5,47%	4,13%
10.001-20.000	8,60%	6,28%	5,03%	3,88%
5.001-10.000	7,72%	6,27%	4,75%	3,64%
700-5.000	4,99%	5,80%	4,14%	2,82%

Tablo 3’de kır nüfuslarının Türkiye’nin toplam nüfusuna oranlarını azaltan kademeler kırmızı renk ile, arttıran kademeler mavi renk ile gösterilmiştir. 1980-1990 döneminde, nüfusu 5 binin altında olan kentler dışında kalan bütün

kademelerdeki kentlerin kır nüfuslarının Türkiye'nin toplam nüfusuna oranlarında çok büyük azalmalar gerçekleşmiştir. Bu dönemde nüfusu 5 binin altındaki kentler kırılarını yeniden üretmiş, Türkiye'nin toplam nüfusu içindeki oranlarını arttırmışlardır. Bu kentlerin kırsal nüfusları Türkiye'deki trendin tam tersine bir davranış sergilemiştir.

1990-2000 döneminde, nüfusu 500 binin üzerinde olan kentlerin kır nüfuslarının

Türkiye'nin toplam nüfusuna oranlarını arttırdıkları görülmektedir. Nüfusu 500 binin üzerinde olan kentlerin kır nüfusları bu dönemde Türkiye'nin kentleşmesine katkıda bulunmamış, hatta Türkiye'nin kentleşme oranının azalmasına neden olmuştur. Nüfusu 500 binin altında olan kentlerin kır nüfusu Türkiye'nin kentleşmesine paralel bir seyir göstermiş, bu kentlerin kır nüfuslarının Türkiye'nin toplam nüfusuna oranları azalmıştır.

Tablo 4. Türkiye'nin Büyüme Oranına Göre Kademelerde Kır Nüfusu Artan/Kır Nüfusu Artan Ancak Göç Veren/Kır Nüfus Kütleleri Eriyen Kentlerin Sayısı.

Nüfus Kademeleri Aralıkları	Kır Nüfusu Artan, Kır Nüfusu Artan Ancak Göç Veren, Kır Nüfus Kütleleri Eriyen Kentlerin Sayısı, 1980-1990			Kır Nüfusu Artan, Kır Nüfusu Artan Ancak Göç Veren, Kır Nüfus Kütleleri Eriyen Kentlerin Sayısı, 1990-2000			Kır Nüfusu Artan, Kır Nüfusu Artan Ancak Göç Veren, Kır Nüfus Kütleleri Eriyen Kentlerin Sayısı, 2000-2009		
10.000.000 +	0	0	1	1	0	0	0	0	1
1.000.001-10.000.000	1	2	4	6	0	1	0	0	7
500.001-1.000.000	1	1	5	4	2	1	0	0	7
250.001-500.000	2	3	6	5	4	2	2	1	8
100.001-250.000	4	12	19	7	7	21	3	2	30
50.001-100.000	11	28	39	13	20	45	14	7	57
20.001-50.000	10	26	58	19	26	61	7	1	98
10.001-20.000	6	33	76	18	37	81	15	11	112
5.001-10.000	10	31	85	10	39	121	20	15	140
700-5.000	1	22	88	25	34	202	7	17	248
Toplam	46	158	381	108	169	535	68	54	708

Türkiye'nin nüfusu, 1980-1990 dönemindeki on yıllık periyotta %26 oranında artmış, 1990-2000 dönemindeki on yıllık periyotta %20 oranında artmış, 2000-2009 dönemindeki dokuz yıllık periyotta ise %7 oranında artmıştır. Tablo-4 bu büyüme oranları dikkate alınarak oluşturulmuştur. Tablo-4'de, Türkiye'nin büyüme oranının üzerinde kır nüfusu artan kentler mavi renk ile, Türkiye'nin büyüme oranının altında kır nüfusu artan-kır nüfusu göç veren kentler yeşil renk ile, bir önceki döneme göre kır nüfusunu azaltan-kır nüfus kütleleri eriyen kentler kırmızı renk ile gösterilmiştir.

1980-1990 döneminde ilçe olan 585 kentlin kır nüfusu, 1990-2000 döneminde ilçe olan 812 kentlin kır nüfusu, 2000-2009 döneminde ilçe olan 830 kentlin kır nüfusu analiz edilmiştir.

1980-1990 döneminde, Türkiye'deki 585 kentlin %8'inin, 46 kentlin kır nüfusunun Türkiye'nin büyüme oranının üzerinde büyüdüğü, %27'sinin, 158 kentlin kır nüfusunun Türkiye'nin büyüme oranının altında büyüdüğü, göç verdiği ancak kütlelerini koruduğu, %65'inin, 381 kentlin kır

nüfusunun 1990 yılında 1980 yılındaki nüfuslarının altına düştüğü, kütlelerinin eridiği görülmektedir. Bu dönemde Türkiye'deki kentlerin %92'sinin, 539 kentlin kır nüfusu net göç vermiş, Türkiye'nin büyüme oranının altında kalmıştır.

1990-2000 döneminde, Türkiye'deki 812 kentlin %13'ü, 108 kentlin kır nüfusunun Türkiye'nin büyüme oranının üzerinde büyüdüğü, %21'inin, 157 kentlin kır nüfusunun Türkiye'nin büyüme oranının altında büyüdüğü, göç verdiği ancak kütlelerini koruduğu, %66'sının, 535 kentlin kır nüfusunun 2000 yılında 1990 yılındaki nüfuslarının altına düştüğü, kütlelerinin eridiği görülmektedir. Bu dönemde Türkiye'deki kentlerin %87'sinin, 704 kentlin kır nüfusu net göç vermiş, Türkiye'nin büyüme oranının altında kalmıştır.

2000-2009 döneminde, Türkiye'deki 830 kentlin %8'i, 68 kentlin kır nüfusunun Türkiye'nin büyüme oranının üzerinde büyüdüğü, %6'sının, 54 kentlin kır nüfusunun Türkiye'nin büyüme oranının altında büyüdüğü, göç verdiği ancak

kütlelerini koruduğu, %86'sının, 708 kentin kır nüfusunun 2009 yılında 2000 yılındaki nüfuslarının altına düştüğü, kütlelerinin eridiği görülmektedir. Bu dönemde Türkiye'deki

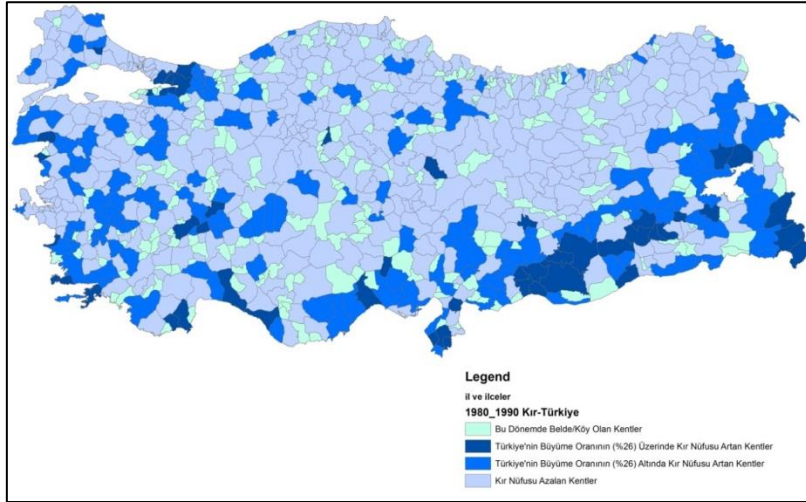
5. TÜRKİYE'DEKİ KIRLARIN 1980-2009 DÖNEMİ NÜFUS HAREKETİ PRATİĞİ-MEKANSAL UZAMI

Türkiye'nin 1980-1990, 1990-2000, 2000-2009 kırsal nüfus hareketi pratiğinin mekânsal uzamı, coğrafi dağılımı aşağıdaki şekillerde görülmektedir.

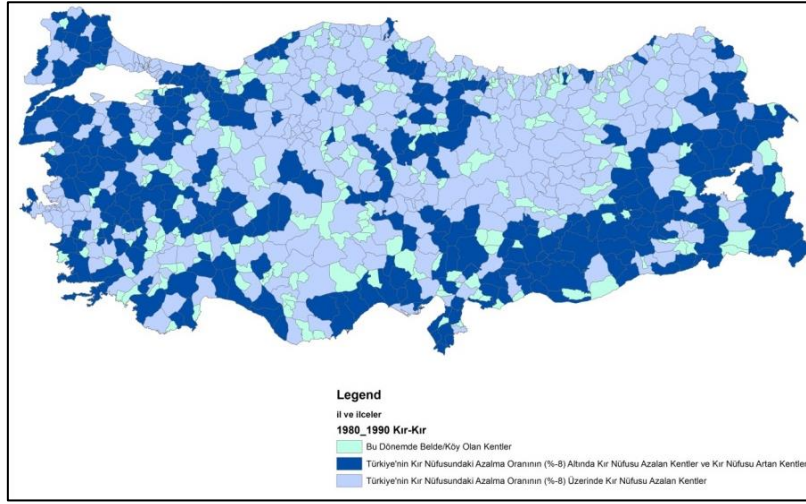
1980-1990 döneminde kır nüfusu 1.945.266 1990-2000 döneminde kır nüfusu 651.059 artarken 2000-2009 döneminde kır nüfusu 6.043.650 azalmıştır. 2009-2010 döneminde kır nüfusu 253.461 azalmıştır. Kırsal nüfusun Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri ile tatil beldelerinde varlıklarını sürdürdükleri, ülkenin diğer bölgelerinde eridikleri görülmektedir. Büyükşehirlerdeki kırsal nüfus da artık kent merkezlerine gelmektedir. 1990-2000 yılları arasında kır nüfusu büyükşehirlerde artarken küçük yerleşimlerde azalmıştır. 2000 yılından sonra kırdan her kademedeki büyük kopuşlar olmuştur. Özellikle büyükşehirlerde kır nüfusu

kentlerin %92'sinin, bir başka deyişle 762 kentin kır nüfuslarının net göç verdiği, Türkiye'nin büyüme oranını yakalayamadığı, eridiği görülmektedir.

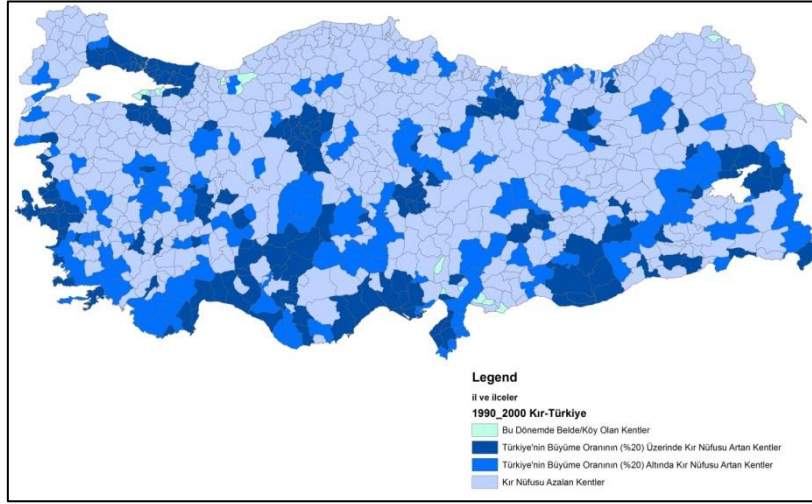
neredeysse kalmamıştır. 15 büyükşehir son 9 yılda kendi kır nüfusunun %73'ünü kente katmıştır. Bu durum 1990-2000 yılları arasında büyükşehirlerin kırsal alanında yaşayarak, yakınlıktan kaynaklanan avantajları da kullanarak bir şekilde entegre olunabildiğini, 2000'den sonra artık bunun da yetmediğini göstermektedir. Arşivde olma, arşivin içinde bulunma hareketi görülmektedir. Arşivin çevresinde olunarak arşive girilememekte, arşivde olmak gerekmektedir. Güneydoğu ve Doğu Anadolu Bölgelerindeki kentlerin kırsal nüfusları artsa da doğurganlık oranları çok yüksek olduğundan net göç vermektedirler. 1990-2000 döneminde büyükşehirlerin çeperlerinde kırsal alanda nüfus birikmiş, kır nüfusu artmıştır. 2007 yılında bu bölgelerin ilçe sınırlarına dahil edilmesiyle kent nüfusu artmıştır. Büyükşehirlerin 2000-2009 dönemindeki kentleşmelerinde bunun payı yüksektir.

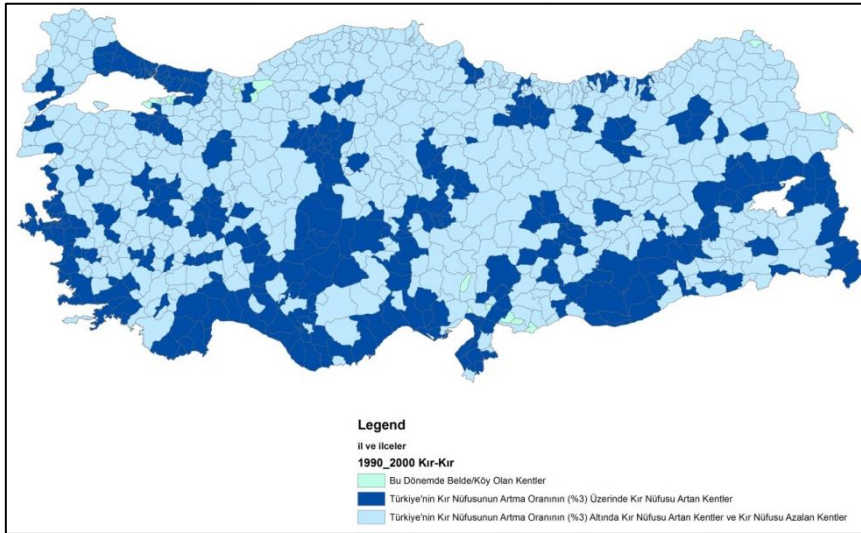
Şekil 2. Türkiye'nin Kentlerinin Kır Nüfuslarının Türkiye'deki Büyüme Oranına (%26) Göre Değişimi (1980-1990)

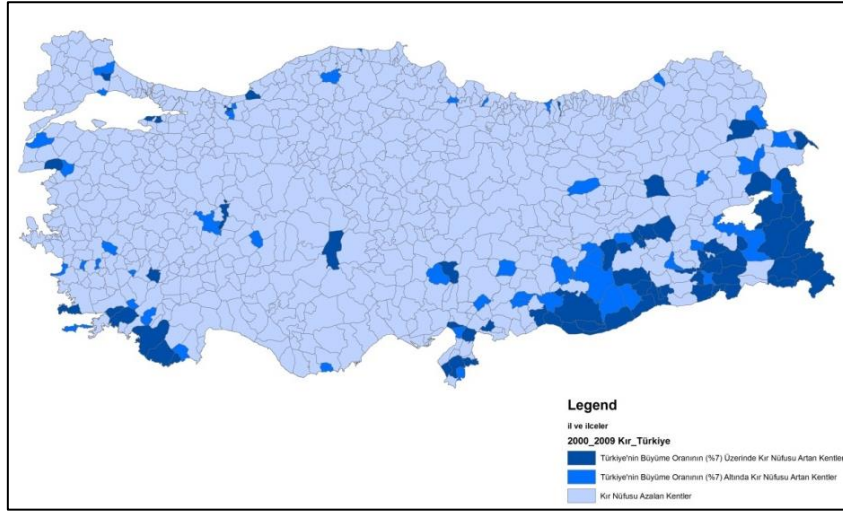
Şekil 3. Türkiye'nin Kentlerinin Kır Nüfuslarının Türkiye'deki Kır Nüfusunun Azalma Oranına (%-8) Göre Değişimi (1980-1990)

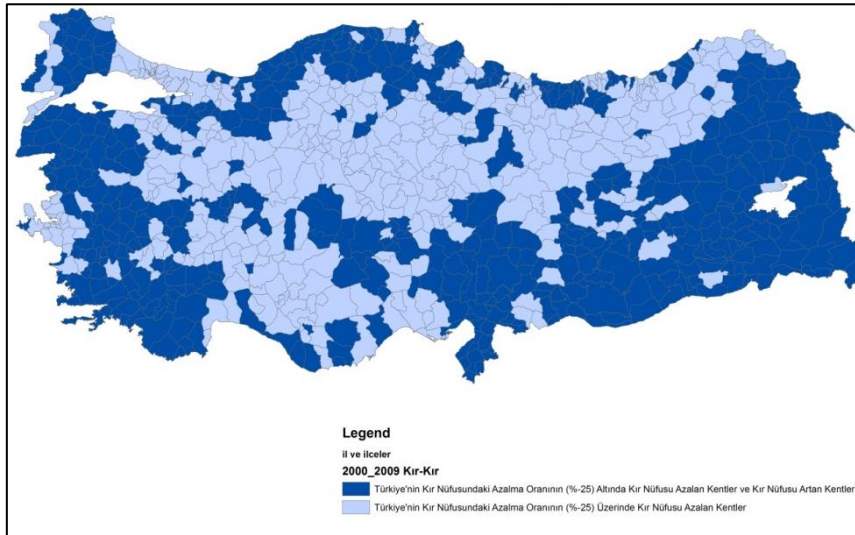
Şekil 4. Türkiye'nin Kentlerinin Kır Nüfuslarının Türkiye'deki Büyüme Oranına (%20) Göre Değişimi (1990-2000)

Şekil 5. Türkiye'nin Kentlerinin Kır Nüfuslarının Türkiye'deki Kır Nüfusunun Artma Oranına (%3) Göre Değişimi (1990-2000)

Şekil 6. Türkiye'nin Kentlerinin Kırsal Nüfuslarının Türkiye'deki Büyüme Oranına (%7) Göre Değişimi (2000-2009)

Şekil 7. Türkiye'nin Kentlerinin Kırsal Nüfuslarının Türkiye'deki Kırsal Nüfusunun Azalma Oranına (%-25) Göre Değişimi (2000-2009)

6. SONUÇ

Modern bilgi-iktidarda, yerleşimler, özsermayeli iken küresel bilgi-iktidar ile birlikte halka, dünyaya borsaya açılan yerleşimler olmuşlardır. Küresel bilgi-iktidar, yerelin yönelimini değiştirmekte, sınırları esnetmektedir. Kavrayabildiği bir ortamdan dışarıya çıkan yerel, amorf, sanal, kavranamaz, küresel bir dünyaya doğru savrulmaktadır. Bu durumda küresele eklemelenemeyen yerleşimler önemli bir sorun haline gelmektedir. Kırsal yerleşimler bu savrulmada yerinde kalamamakta, yerinde eklemelenememektedir. Ülke mekânı insansızlaşmaktadır.

Yerleşimleri modernizmin, sanayinin kentleri ya da kırsal olarak tasnif etmek yerine küresel bilgi-iktidarın birimleri olarak küreselin yerelleri

ve küresele eklemelenemeyen yereller olarak tasnif etmek gerekmektedir. Bugünün yerleşim şemasını kırsal ve kent ile okuyamayız. Artık her yer küreselin yerelidir.

Yerleşim sisteminin ulusal bütünlüğü, ulusal şablonu, dağılmış, küresel ortam yerleşim sisteminde grinin tonlarını arttırmıştır. Yerleşimlerin dünya içindeki konumları deşifre olmuştur. Bu makalede Türkiye'nin yerleşim şemasında 2000'den sonra modern hakikat oyunlarının, bilgi-iktidarın dağıldığını, küresel bilgi-iktidar-hakikat oyunu sürecine girildiğini, arşivin kaydığını görmekteyiz. Yerel, birey, gidebildiği kadar gitmekte, küresel inebildiği kadar inmektedir. Sınırlar esnemektedir. Artık basamaklar, kademeler yerini tepeden tırnağa geçişlere bırakmaktadır. Elle tutulabilir,

kavranabilir, bir dünyadan, kavranamaz, kaotik, tehditler ve fırsatlarla dolu öngörülemez bir dünyaya doğru gidilmektedir.

Küresel bilgi-iktidarda yereller dünya ile tek başına ilişki kurabilmektedir. Küresel dönemde bu ilişkiyi kuramayan, entegre olamayan yerleşimler; küresel bilgi-iktidarın taşraları konumuna, *arayüzlere* dönüşmektedirler.

Küreselleşme, bütün yerleşim sistemini doğrudan etkilemektedir. Küreselleşmeden sadece büyük kentler etkilenmemekte, küreselleşme sürecine eklenemeyen kentler ve kırsal yerleşimler de sarsılmakta, yerleşim sistemlerinde büyük dönüşümler olmaktadır. Modern bilgi-iktidarın *toplu bakışı* küresel bilgi-iktidarda *noktasal bakışa* dönüşmektedir. Artık her yerleşim küresel ortamda tek başına mücadele etmek durumunda kalmaktadır. Bütün bu dönüşümlere ayak uyduramayan mevcut yapı bütün ağırlığıyla yerinde kalakalmakta, dönüşemeyenler *maddiliğini* yitirmiş *pozitifliklere* dönüşmektedir. Bu çalışma aynı zamanda Türkiye'nin modern bilgi-iktidarının yerleşim sisteminin küresel bilgi-iktidar ile ortaya çıkan *görünümüdür*. Özellikle 2000 yılından sonra kırsal nüfus yerinde tutulamamıştır. Bu süreçte kırsal alanları dondurarak koruma imkanı kalmamıştır.

Küresel nüfus hareketi pratiği, bir varoluş hareketi, bir maddiliğini kazanma hareketi, bir potansiyele gitme hareketi olarak değerlendirilebilir. Bu hareket, güç istencini fiiliyata geçirme hareketidir. Türkiye'deki nüfus hareketinin nedeni, değişen bilgi-iktidara eklenme çabaları bir maddiliğini kazanma hareketi, bir varoluş hareketidir. Bu varoluş, kırsal alanların dolayısıyla ülke mekanının boşalmasına neden olmaktadır. Yeni bilgi-iktidara kırsal alanlar buldukları yerlerde eklenememekte, arşiv kaymakta, uzam değişmektedir. Kırsal alanlar, küresel bilgi-iktidara ulus-devlet uzamıyla eklenememekte, küresel bilgi-iktidar beraberinde kendi uzamını da getirmektedir.

Modern bilgi iktidarda herkes figüran olmaya razıyken küresel bilgi-iktidarda herkes aktör olmak durumundadır. Artık herkesin kendi menkıbesini gösterme zamanıdır. Küresel bilgi-iktidar ile birlikte "*nefis teknolojileri*" görünür olmakta, sahneye çıkmaktadır. Nüfus hareketi

pratiği bir "nefis teknolojileri" pratiğidir, kulisten açık sahneye çıkıştır, dışarı çıkıştır. Nüfus hareketi, değişen bilgi-iktidar ile kendimizi yeniden kurmamızın fiziksel mekânsal uzamıdır. Küresel bilgi-iktidarda değişen itirafın, değişen görünümün hareketidir nüfus hareketi. Nüfus hareketi pratiği, kişinin kendini deşifre ederek, değişen arşivde görülebileceği yerlere akış pratiğidir.

"İktidar, bireyi kategorize ederek, bireyselliğiyle belirleyerek, kimliğine bağlayarak, ona hem kendisinin hem de başkalarının onda tanımak zorunda olduğu bir hakikat yasası dayatarak doğrudan gündelik yaşama müdahale eder. Bu, bireyleri özne yapan bir iktidar biçimidir" (Foucault, 2011c:64) Nüfus hareketi işte bu öznenin görünme hareketidir, itiraf etme hareketidir. Bulunduğu yerde *kendi kıvılcımını çakamayanlar*, hakikat üretemeyenler, bu kıvılcımı çakabilecekleri, bu hakikati üretebilecekleri yerlere yönelimidir nüfus hareketi.

Küresel bilgi-iktidarda ulus-devletin *ortamı* dağılmakta, bu ortam sınırsız bir ortama (küresel ortama) bağlanmaktadır. Sınırını gördüğümüz her şeyi tüketmektedir. Artık sınırı olan hiçbir yerde, hiçbir şeyde varlık gösteremiyoruz. Sınırlı ortamda ilişkiye giremeyen güçlerin, sınırsız ortamda ilişkiye girebileceği yerlere hareketi söz konusudur. Arşive hareket söz konusudur. Ortama hareket söz konusudur.

Türkiye'nin idari yapısı, üç kademededen (il,ilçe,köy) meydana gelmektedir. Bölgesel bir gelişme, bölgesel bir yapılanma yoktur. İl kademesi, merkez ilçe bazında ele alınmış, il bütününü kavrayamamıştır. Uygulamada üçlü kademe olmak üzere ikili kademeye (ilçe, köy) inmiştir. Bütün yetkilerin merkezde toplandığı aşırı merkezi yapı ile bölgesel/yerel bir gelişme oluşmamıştır. Yerleşimler *merkezin yerleşkeleri* olarak kavranmıştır. Kırsal alanlar da bu şemada yerlerini almışlardır.

Türkiye'de aşırı merkeziyetçi yapı, belirli bir coğrafyadaki birbirinden bağımsız yerleşim birimlerini kendi bölgesinden çok merkeze odaklamış, yerleşimlerin bölgelerinde yalnız, tek bir ünite olarak kalmasına neden olmuştur. Böylece Türkiye'de alansal/bölgesel bir yaklaşım geliştirilememiş, yerleşim merkezlerinde noktasal bir yapı, noktasal bir gelişme söz konusu olmuştur. Bu yapı yerleşim

birimlerini adeta dondurmıştır. Küresel bilgi-iktidar ile birlikte küçük dondurulmuş yerleşimlerden büyük dondurulmuş yerleşimlere, *merkezin yerleşkelerinde, merkezi yerelliklere* doğru hareket başlamıştır. Türkiye ülke bütününe kavrayamamakta, büyükşehirlere odaklanmakta, kırsal alanlarını tamamen kaybetmektedir.

Türkiye'nin bu yapısı nedeniyle yerel, yerellikler gelişmemiş, irili ufaklı ilçe ilçe bine yakın merkez oluşmuştur. Ana merkezin aksi Anadolu'ya yayılmıştır. Bütün yerleşimler, bağlamlarından, yerlerinden, koparılarak merkeze asılı, homojen, izomorfik *merkezin yerleşkeleri* oluşturulmuştur. Küçük birer merkezi birim olan ilçeler, yerinde ama ana merkeze asılı hale gelmiştir. Yerel olamamıştır. İstanbul dışında Türkiye'de hiçbir yerleşim yerinde değildir. İstanbul da yerelden çok merkez olma niteliği taşımaktadır. Diğer büyükşehirler kırdan gelen göçün getirdiği dinamizm ile yerine yerleşmeye çalışıyorlarsa da başarılı olamamakta, *küreselin taşraları, ara yüzler, merkezi yerellikler* konumuna gelmektedirler. Sadece İstanbul yerinde var olmayı başarabilmekte, merkezin ağırlığından sıyrılabilmektedir.

Türkiye'de kır kendi rasyonelinde gelişmemekte, ağırlığını yitirmektedir. Kır kentleşmemekte, ortadan kalkmaktadır. Ulus devletin türevleri olan bölgeler ulus devletlerin güçlü olduğu dönemlerde alansal bir eklemlenme sağlarken Türkiye'de bu dönemde alansal, bölgesel bir yaklaşım geliştirilmemiş, yerleşimler noktasal ve birbirlerinden kopuk olarak merkeze asılı halde kontrol edilmiştir. Küresel bilgi-iktidar ile gerçekleşen dağılmada ulus devlet ölçeğinden, bölge ölçeğinden, yerel ölçeğe inilmekte, Türkiye'de bu süreçte yerelerde noktasal yığılmalar olmakta, *merkezi yerellikler* oluşmaktadır.

Türkiye'de küresel bilgi-iktidar süreçleri ile merkez aşırı güçlenmekte, yerel yerinde eklemlenmemekte, kırsal alanlar boşalmakta, *merkezi yerellikler* oluşmaktadır. Yeni oluşan bu merkezi yerellikler de ülke mekanına dengeli bir biçimde dağılmamakta, ülke mekanının doğusu boşalmaktadır. Türkiye büyükşehirlere, *ara yüzlere* toplanmaktadır. Türkiye'nin nüfus hareketi pratiği, *merkezin yerleşkelerinden merkezi yerelliklere* yönelerek merkezi yeniden

inşa etmekte, ülke mekanı boşalmaktadır. (Uluçay, 2019)

Türkiye yereli toplayarak, yeni *merkezilikler* yaratmaktadır. Özellikle kırsal alanlardaki insanlar, yaşam havzalarından, ortamlarından başka havzalara transfer olmakta, habitatları bozulmakta, uzamları kırılmaktadır. İstanbul *dispositifi* ve büyükşehirler *arayüzleri* ile insanlar bilgi-iktidarından koparak büyük bir havuzda/havuzlarda standartlaşmaktadır. Yerel *pozitiflikler*, İstanbul *dispositifine* ve büyükşehirler *ara yüzlerine*, taşınmaktadır. Bulunulan yer artık *maddiliğini* yitirmekte, yersizleşmektedir.

Küresel bilgi-iktidar döneminde Türkiye'de oluşan yerleşim şemasında İstanbul, *yığılma mekanı* olarak bir *yerleşim dispositifi* olmuştur. Türkiye'nin yerleşim sistemi çözülmektedir. Yerleşim sistemi çözüldükçe yoğunlaşmakta, kalabalıklaşmaktadır. Türkiye'nin nüfus hareketi pratiği, dağılırarak toplanmakta, bireyselleşerek toplulaşmaktadır. (Uluçay, 2019)

Küresel bilgi-iktidar yerleşimlerin üstündeki ulusdevlet örtüsünü kaldırmakta, yerel görünür hale gelmekte, ana aktör yapmaktadır. Yerel görünür olmuştur. Türkiye'de örtünün kalkması ile birlikte küresel bilgi-iktidarda altyapısı olup ayakta kalabilen yerellerin olmadığı (özellikle kırsal alanlarda) görülmüş, yerel, *merkezi yerelliklerde* toplanmıştır.

Türkiye coğrafyasının büyük bir bölümü, özellikle kırsal nüfusun göç etmesiyle insansızlaşmaktadır. Ülkenin yerleşim mekanının uzamı değişmekte, Türkiye'nin yerleşim şeması;

- **Merkezin Yerleşkelerinden** (ülkenin bütün coğrafyasına yayılan)
- **Merkezi Yerelliklere** (Ülkenin merkezi noktalarında toplanan)

*İstanbul **dispositifi** (birikim noktası) küresel bilgi-iktidarda yerel,

*Büyükşehirler **arayüzü** (pozitifliklerini yitiren ama dispositif olamayan merkezi yerellikler, arayüzler; ne dispositif, ne pozitif, ne küresel, ne yerel) küresel ölçeğin taşraları, ulusal ölçeğin merkezleri,

*Diğer Yerleşimler; **maddiliğini** yitirmiş **pozitiflikler** (içi boşaltılmış, enerjileri alınmış, âtil, maddiliğini yitirmiş

pozitiflikler, anlam olarak pozitif olan ama maddi olarak yok olan yerleşimler) ne küresel olabilmekte ne de yerel kalabilmektedir, ulusal ölçeğin taşralarına dönüşmektedirler. (Uluçay, 2019)

Modern bilgi-iktidarın yerleşim mekanı ulus-devlettir. Burada ayakları yere basar. Küresel bilgi-iktidarın yerleşim mekanı yereldir, yerelde ayakları yere basar, yerelde somutlaşır. Küresel bilgi-iktidarın Türkiye'nin yerleşim sisteminde somutlaştığı, ayaklarının bastığı yer-mekan olan İstanbul, Türkiye'nin yerleşim dispozitifine haline gelmiştir. (Uluçay, 2019)

Türkiye'de kırsal alanlarda yaşayanlar buldukları yerlerden küresel bilgi-iktidarın ağlarına eklenememekte, küresel bilgi-iktidar dünyasında var olabileceği yerler olarak İstanbul-büyükşehirleri görmekte ve oraya yönelmektedir. Yaşanan bilgi-iktidar değişimi, öyle bir değişimdir ki İstanbul dışında, bulunulan yerleşimlerde (kır, kent) varlık bulamamaktadır. İnsanlar, küresel bilgi-iktidar süreçleriyle, yeni bilgi-iktidarda, kendisinden ürettiği hakikatler ile hakikati yaşama geçirecek, böylece eklenmediği, aynı zamanda da ürettiği küresel yaşama geçirebilecek, varlık bulabilecektir. Yeni bilgi-iktidarla ilişkiye girecek, bu ilişkiyle kendi özneliği şekillenecek, bir yere kendini yerleştirebilecektir. Bulunulan yerin üç boyutlu, sınırlı ortamında;

***Varlık** gösterilememekte,

***Dışarı** çıkılamamakta,

***Hakikat** üretilememekte,

***İlişkiye** girilememekte,

***Görünülememekte,**

***İtiraf** edilememekte,

***Güç istenci** fiiliyata geçirilememektedir.

Kendinden damıtılarak iki kılıç arasındaki "kılıcı" çakmadan, ilişkiye girmeden, bunu itiraf etmeden, bunu göstermeden var olunamamaktadır.

Türkiye'nin kırsal alanlarındaki nüfus hareketi işte bu **varlık** olma pratiğidir, bu **varoluş** pratiğidir, bu **var** olma hareketidir.

6. KAYNAKLAR

Cevizci, A. 1999. Felsefe Sözlüğü. Paradigma, İstanbul.

- DiE. 2001. 2000 Genel Nüfus Sayımı. Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara.
- Foucault, M. 1967. The Archaeology of Knowledge. Routledge, London and New York, Translated from the French by A. M. Sheridan Smith.
- Foucault, M. 1987. Söylemin Düzeni. (çev. Ilgaz T.) Hil Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. 1993a. Bu Bir Pipo Değildir. (çev Hilav S.) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. 1993b. Ders Özetleri 1970-1982. (çev. Hilav S.) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M., Huck, G., Patrick H.H. 1999. Kendini Bilmek. (çev. Çağalı Güven G.) Om-Felsefe Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. 2002. Toplumunu Savunmak Gerekir. (çev. Aktaş Ş.) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. 2011a. Bilginin Arkeolojisi. (çev. Urhan V.) Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. 2011b. Entellektüelin Siyasi İşlevi, Seçme Yazılar 1. (çev. Ergüden I., Akınhay O., Keskin F.) Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. 2011c. Özne ve İktidar, Seçme Yazılar 2. (çev. Ergüden I., Akınhay O.) Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. 2011d. Büyük Kapatılma, Seçme Yazılar 3. (çev. Ergüden I., Keskin F.) Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. 2011e. Felsefe Sahnesi, Seçme Yazılar 5. (çev. Ergüden I.) Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. 2011f. Sonsuza Giden Dil, Seçme Yazılar 6. (çev. Ergüden I.) Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. 2012a. İktidarın Gözü, Seçme Yazılar 4. (çev. Ergüden I.) Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. 2012b. Bilme İstenci Üzerine Dersler, College de France Dersleri 1970-1971. (çev. Eksen K.) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. 2012. Doğruyu Söylemek. (çev. Eksen K.) Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. 2013. Kelimeler ve Şeyler, İnsan Bilimlerinin Bir Arkeolojisi. (çev. Kılıçbay M.A.) İmge Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. 2014. Güvenlik, Toprak, Nüfus, College de France Dersleri 1977-1978. (çev. Taylan F.) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Foucault, M. 2015a. Biyopolitikanın Doğuşu, College de France Dersleri 1978-1979. (çev. Eksen K.) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

- Foucault, M. 2015b. Öznenin Yorumbilgisi, College de France Dersleri 1981-1982. (çev. Keskin F.) İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Nietzsche, F. 2010. Güç İstenci. (çev. Epçeli N.) Say Yayınları, İstanbul.
- TUİK. 2008a. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Nüfus Sayımı 2007.
- TUİK. 2009a. Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Nüfus Sayımı 2008.
- TUİK. 2009b. İstatistiklerle Türkiye 2008.
- Uluçay, H. 2019. Türkiye’de 1980-2009 Nüfus Hareketi Pratiğine Foucaultcu Bir Bakış. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı:46. Van.

LALE DEVRİ'NDE İSTANBUL BAHÇELERİ

Hilal Turgut^{al}

E-mail: hilalturgut@ktu.edu.tr

Özet

Geniş bir coğrafyaya yayılmış olan Türk sanatının peyzaj mimarlığı açısından da daha detaylı incelenmesi gerekmektedir. Tarihi Türk bahçeleri ile ilgili araştırmaların yeterince detaylandırılmamış olması Türk sanatını İslam sanatı ve zaman zaman da batı sanatının gölgesinde bırakmıştır. Kendine has çizgileri ve üslubu ile karakterize olan ve yaşadığı çağın sanatsal özellikleri ile yoğrulan bu asil sanatın bir dönemini peyzaj mimarlığı açısından değerlendirmek bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu çalışmada; Sedad Hakkı Eldem ağırlıklı olmak üzere sanat tarihçilerinin yaptığı çalışmalar ışığında 18. yüzyıl Lale Devri İstanbul bahçeleri ve tasarım detayları hakkında bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler

Lale Devri
Sa'da bad
Türk Bahçeleri

ISTANBUL GARDENS IN THE TULIP ERA

Abstract

Turkish art, which is spread over a wide geography, should be examined in more detail in terms of landscape architecture. The fact that the researches on historical Turkish gardens were not detailed enough condemned Turkish art to the shadow of Islamic art and from time to time to western art. This study aimed to evaluate a period of this noble art, which is characterized by its unique lines and style and kneaded with the artistic features of the age in which it lived, in terms of landscape architecture. In this study; in the light of the works of art historians, especially Sedad Hakkı Eldem, it was tried to give information about the 18th century Tulip Era Istanbul gardens and design details.

Keywords

Tulip Era
Sa'da bad
Turkish gardens

^a Karadeniz Teknik Üniversitesi Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Trabzon; ¹ORC-ID. 0000-0002-5541-1187.

Makale Bilgisi: Derleme Başvuru: 25.10.2020; Düzeltilme: 7.11.2020; Kabul: 09.12.2020; Çevrimiçi yayın: 25.12.2020

Atıf için: Turgut, H. (2020). Lale Devri İstanbul Bahçeleri, ATA Planlama ve Tasarım Dergisi, 4:2, 97-105.

© 2017 ATA PTD, Tüm Hakları Saklıdır

1. GİRİŞ

İstanbul'un başkent olmasından sonra Osmanlı tarihinin en önemli olguları sultanların katılmaya devam ettikleri savaşlar, Celali isyanları, kanunların ve örfün güçlü olmasına karşın din kültürü ağırlıklı toplumsal bir yaşam, sürekli olarak Avrupa'dan geri kalan bir eğitim ve giderek bozulan ekonomidir. Osmanlı Devleti, Fatih döneminin kültürel açılımını Kanuni döneminin askeri ve ekonomik gücünü bir daha elde edememiştir. Lale devrine kadar tarihi tablo bir gerileme tablosudur. Devletin ekonomik gücü, toplumsal dinginliği yitirilmiştir. Osmanlı Devleti, kendi mirasını yemektedir. (Kuban, 2007). Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın sadrazamlığında Avrupa'ya açılma çabaları ve politikalarının yürütüldüğü 1718-1730 yıllarını kapsayan döneme ilk defa Yahya Kemal Beyatlı Lâle Devri tabirini kullanmıştır. Tarihçi Ahmed Refik Altınay tarafından 1913 yılında İkdam gazetesinde tefrika edilen makalenin ve iki yıl sonra basılan kitabın başlığında kullanılan bu ad Osmanlı tarih literatüründe yaygınlık kazanmış, Osmanlı tarihinin bir zevk, eğlence, barış, yenileşme ve sivil reform döneminin başlangıcı olarak anlaşılmıştır (Arseven 1956). Bu dönemin padişahı III. Ahmet, sadrazamı Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'dır (URL 1). Politikada olduğu kadar edebiyatımızda da resmimizde ve süsleme sanatlarımızda Avrupa'ya açılımın yaşandığı Osmanlı İmparatorluğu için bir dönüm noktası olan bu kısa dönem zerafetin yerleştiği bir Türk asrıdır (Ortaylı 2009, Kuban, 2007).

İbrahim Paşa'nın yenilenme çalışmaları imparatorluğa matbaanın gelmesi, sanat ve kültür hareketlerinde başta olmak üzere, eğitim mühendislik ve askeri anlamda da değişimleri getirmiştir. Kısa süre de olsa imparatorluğun ağır yenilgilerinin durduğu bir toparlanma süreci yaşanmaktadır. Özellikle mimari alandaki atılımlar ile eşsiz eserlerin ortaya çıktığı bu dönem Türk kent yapısında da değişimlere sahne olmuştur.

Kuban (2007), Avrupa'da Rönesans-Maniyerizm-Barok-Rokoko-Neo-Klasisizm-Seçmecilik aşamalarına karşılık Türkiye'de; Sina Klasiği-Lale Devri-Roko-Barok-Empire-Seçmecilik şeklinde bir dizi olduğunu ifade etmektedir. Lale devrinin yenilenme hareketleri öncelikle mimariye yansımaları saraylarda başlamıştır. Lale devrinin çoğunluğu tahrip

edilen mimarisi Osmanlı mimarisinin bir tür Maniyerizmi olarak görülebilir.

Lale devri bahçeleri pek çok saray, yalı, kasır, çeşme, sebil, su bendlerinin ve önemli bahçe özelliklerinin yapıldığı dönemdir (Ortaylı, 2009).

18. yüzyılda Avrupa'yı etkisi altına alan ve "egzotik" liği ile ilgi gören Türk modası "alla Turca" adı altında Avrupa ve Avusturya kültürüne girmiş ve müzik, tiyatro, edebiyat, opera ve bale gibi sanatın değişik kollarına yansımıştır (Balkış, 1994). 'İbrahim Paşa'nın devrinde Saray Hümayûn'un serveti ve ihtişamının çok parlak olduğu ifade edilmektedir. O kadar ki Pasarofça antlaşmasından sonra, Viyana'ya sefir gönderilmesi icap ettiği zaman Padişah tarafından son derece pahalı hediyeler gönderilmiştir. Miktarı hayli yekun tutan bu hediyelerin içinde özellikle elmaslar, inciler ve zümrütlerle süslü çadırlar ve kılıçlar, İstanbul dibasından baştan başa altın eğerler yer almıştır. O zaman şikk-ı sâni defterdarı bu hediyelerle Viyana'ya gönderilmiş, devletin namusu için gösterilmesi gereken her şeyi gözler önüne sermiştir' (Altınay, 2014).

Yirmi sekiz Mehmet Çelebi ve oğlu Said Efendi ve 85 kişinin Fransa'ya gönderilmesi ile Fransa ve Türkiye arasında ilişkiler başlamıştır. 1721 yılında Osmanlı Sarayı'nın Elçisi olarak Paris'e giden Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi ve heyeti değişik kıyafetleri ve kendilerine özgü kibar tavırlarıyla oldukça dikkat çekmişlerdir. Zamanla Paris'de sanat ortamını canlandıran bu olaylar, Fransa'da "Turquerie" (Türköri) modasının yaygınlaşmasının başlıca sebeplerinden biri olarak görülmektedir. Bu moda; resmin yanı sıra, müzik ve edebiyat alanında da kendini göstermiştir. 1722 de Leonardo Leo, -Bajazette-, -Imperator de Turchi'yi, 1753'de Johann Adolf Hasse, -Solimano-'yu, 1782 de Mozart, -Saraydan Kız Kaçırma- operasını yazmış, bunun yanı sıra en azından dört parçasında Türk müziğinden yararlanmıştır. 1721'lerden başlayarak Türk konusu Fransız romanında ele alınmıştır. Cousin de Mahomet; Sofa; Mahmoud, Histoire Orientale (1729); Abou Mouslu DU les vrais amis, Histoire Turque (1737), bunlar arasında en ünlü olanlardır (URL-2).

Arseven, 1956'ya göre, Mehmet Çelebi'nin Paris'de Versay ve Trianon saray ve bahçelerinin güzelliğinden etkilenmesi ile İstanbul'da da buna benzer sarayların yapılması isteği uyanmıştır. Bu dönem İstanbulluların lale çiçeğine olan düşkünlüğü de eşsiz dış mekanların oluşmasında önemli bir etken olmuştur.

İncelenen kaynaklar ışığında Lale devri İstanbul'un önemli bahçeleri arasında pek çok mesire alanı, köşk, kasır yalı bahçeleri olduğu bilinmektedir. Adı geçen bahçelerin bir kısmı daha önceki çağlara ait olmasına rağmen yazılı kaynaklarda bu dönemde en güzel çağını yaşadıkları anlaşılmaktadır. Başta Sa'da bad olmak üzere, Hurşid Paşa Çiftliği, Eyüp Ağa Eskisi, Harp Meydanı, Kalamış, Deniz Hamamı, Can Kuyusu, İdris Köşkü, Kırk Serviler, Birdir Ağa Kırılığı, Bülbül Deresi, İhlamur Mesiresi gibi mesire yerleri, Fulya Tarlaları, Abdüselam Tekkesi Bahçesi, Dede Bostanı, Karabali Bahçesi, Çırağan Bahçesi, Bebek Bahçesi, Beylerbeyi Bahçesi gibi pek çok bahçe bu dönemde anılmaktadır (Sönmez ve Aktaş, 2010).

İbrahim Paşa mühendislik ve sanat alanlarında yapmaya başladığı yenilikleri ile saray hayatı başta olmak üzere toplum hayatında büyük yeniliklere yol açmıştır. Kağıthane deresinin etrafında yaptırdığı zarif kasırlar, çeşmeler ile Sa'da bad doğmuştur (Nirven, 1949). 18. yüzyıl kaskadlı havuz mimarisinin en önemli örneği Kağıthane'deki Çağlayan bahçesidir. Kağıthane deresinin Kağıthane köyü karakolu önündeki köprüden itibaren 'Çadır' köşkünün bulunduğu yere kadar 25m. genişlik 1100m. uzunlukta iki yanı mermer kaplı bir kanal içerisinde akararak büyük bir havuzda içinde toplanıp ve oradan doğal yatağına akması şeklinde inşa edilmiştir. Pek çok su yolu, galeri ve haznelere inşa edilerek yapılan yapı Cedvel-i Sim olarak anılmaktadır (Arslan, 2006).

"Sa'da bad'ın her köşesi coşmuş ve köpürmüş bir renk ve çiçek güzelliği içinde, gülen zarif köşkler ile süslenmişti. Ta Harzen illerinden gelen Akdeniz'in mai köpüklü kıyılarında büsbütün inceleyen ipeklenen süs ve ziynet haline gelen bir şark hayatı her tarafta görülüyordu. Duvarların hanımelleri, menekşe gülleri, eflatun salkımların parlak renkli bir tül

gibi sardığı bahçelerin buhurlanmış tatlı bir koku içerisinde kafesler, şahnişler, oymalarla süslü kasırların içini ipekler, sırmalar, elmaslar içinde giyimli kadın ve erkekler doldurmuştur" (Nirven, 1949). Bazı tarihçilere göre Mehmet Çelebi'nin Fransa seyahatinde Fransız mimarisinden esinlenerek yaptırdığı Sa'da bad için Eldem, "Fontainebleau kanalını olsa olsa biçim ve uzunluğu ile andıran Cetvel-i Simden başka bu kompozisyonda Fransız sanatının etkisini hatırlatan bir bölüm görmemekte olduğumu itiraf ederim. Örnek olarak gösterilen Marly'nin ise Sa'da bad ile en küçük bir ilgisi yoktur. Sa'da bad camiasının Marly'nin bir taklidi olması meselesine gelince, bunun yetersizliğini anlamak için, Marly pavyonu ile parkının planlarını tetkik etmek kafidir. Ortada ünlü hayvan yalağı (abreuvoir) ile son bulan büyük havuz, havuzun öteki ucunda ve iki büyük mihverin birleştiği noktada Kırılın Köşkü, iki tarafında altışar maiyet ve misafir pavyonları vardır. Fransız imarisine tamamen yabancı olan bu tertip o zamanlarda moda olan ve birinci Çinili Trianonda uygulanan 'Chinoiseries' ve 'Turqueries' lerin büyük ölçüde uygulanmış bir örneğinden başka bir şey değildir" ifadelerini kullanmıştır. Arslan, (2006); Cetvel-i Sim'i bütün olarak değerlendirilerek Sa'da bad ve yapılarına fikren esin kaynağı olduğu düşünülen yabancı bahçelerin karakteristik özelliklerini karşılaştırmış peyzaj özellikleri, kuruluş amacı ve tasarım detayları açısından oldukça farklılıklar olduğunu ifade etmiştir. Benzerliği üzerinde durulan Fontaineblau kanalı ile tek benzer özelliğin her iki kanalda da güneşin doğuşu ve batışı esnasında suyun yansıtıcı özelliği ile ortaya çıkan manzara olduğunu ifade etmektedir. Aynı konu üzerinde Atasoy (2002), aynı konuda bu saray ve bahçelerinin Avrupa tarzında olmasına rağmen Osmanlı zevkine uygun inşa edildiğini ifade etmektedir.

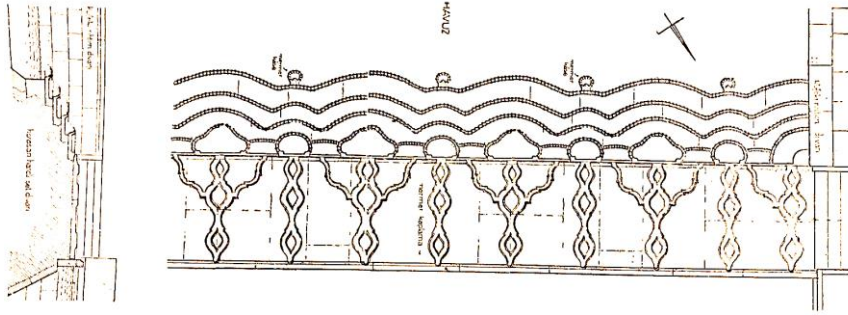
Çağlayan köşkü bahçe ve havuzları 4 devirde inşaa edilmiştir. İlki III. Ahmet 1723 tarihindedir. Kasr-ı Sa'da bad, Hurremabad, Hayrabad, Çeşme-i nevpeyda, Kasr-ı Cenan, Kasr-ı Niad, Çeşme-i Nur, Cetvel-i Sim, Asr-i Surur ve Cısr-ı Nurani isimli kasır, köşk, çeşme, havuz ve bend- köprüleri inşa edilmiştir (Şekil 1) (Eldem, 1977).

Şekil 1. Kağıthane Çayının ilk durumu (Eldem 1977)

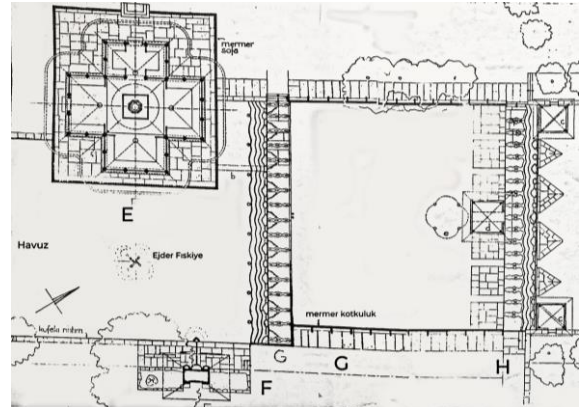
Sa'da bad ilk olarak iki su bendi, Çadır Köşkü, çeşme ve sofası olacak şekilde kurulmuştur. Bendler suları tutmanın yanı sıra küçük şelaleler oluşturarak suya hareket kazandırılmıştır. Oyulmuş kanalcıklar klasik olmasına rağmen bazı eklentileri rokoko etkisini taşımaktadır. Oyulmuş taşlar, kabartma mermer balıklar bu dönemin kazandırdığı figürler arasında yer almaktadır. Kurak mevsimlerde yer altı menfezleri kapatılarak su

seviyesi ayarlanmaktadır. Bend üzerinde açılmış olan deliklerden akan su oyulmuş kanallardan akarak küçük kaseciklere akıtılarak su oyunları oluşturulmuştur. Bu kasecik ve kanallar barok ve natüralist tarzı anımsatmaktadır. Büyük havuzda ise; ortada dört başlı tunçdan yapılmış yılan şeklinde fiskeye dikkati çekmektedir. Sonradan kaybolan üç mermer tekne de bu havuzda dikkati çeken öğelerden birisidir (Şekil 2).

Şekil 2. İkinci set, Çağlayan-ı Sani Rölöve plan ve kesiti (Eldem, 1956)

Önemli özelliklerden birisi de Kağıthane'deki III. Ahmet çeşmesidir (Şekil 3). Nur çeşmesi, Çeşme-i Nevpeyda, Nev Çeşme-i Pakize adları ile de anılan mermer çeşme altın tezhibler ile süslenmiştir. Havuz etrafında yer alan yeşil alan ve ağaçlar doğal halde bırakılmış daha sonra Sultan Abdülaziz zamanında İngiliz bahçe tarzında tasarlanmıştır. (Eldem, 1977).

Şekil 3. Sa'da badda Çağlayan mıntıkasına ait ayrıntılı rölöve restitüsyon planı E; Kasr-ı Cenan, F, Çeşme-i Nevpeyda, ve ya III. Ahmet Çeşmesi G; ikinci set yani Sır'at Köprüsü, H; üçüncü set (Eldem, 1977)

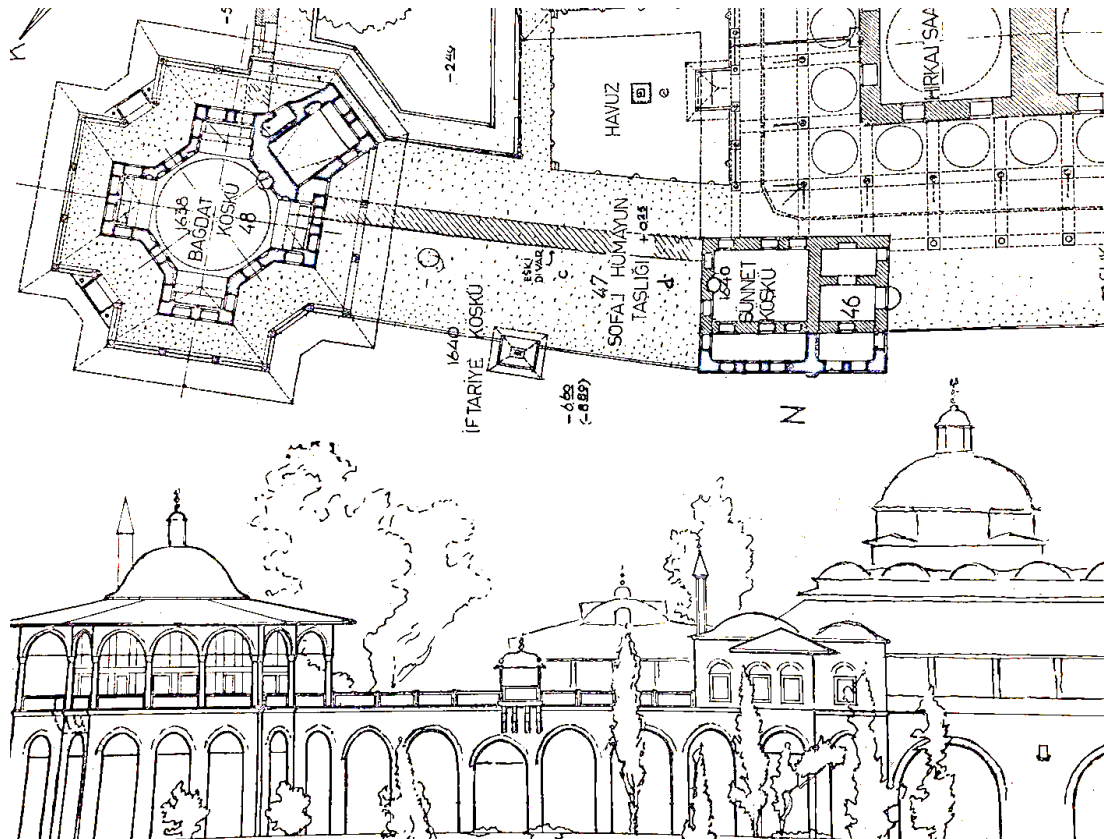
Cetvel-i Sim ile Kağıthane deresinin iki yanında yerler ve yamaçlarda dinlenme yerleri ve kasırlar inşa etmeleri, bağ ve bahçelerde üzüm ve meyve ağaçları dikmeleri istenmiştir. Bunun üzerine 170 kasır ve bahçenin inşa edildiği bilinmektedir (Eldem,1976)

İstanbul bahçeleri ve parkları topoğrafyaya göre setli bahçeler ve yalı bahçeleri şeklinde düzenlenmiştir. Türk bahçelerinin her döneminde tabiata karşı saygı ile yaklaşmış, topoğrafya korunmuştur. 18. ve 19. yy. da İstanbul'da pek çok setli bahçenin varlığı bilinmektedir. Abbas Ağa sırtları, Küçük Çamlıca, Sütlüce, Kandilli, Çırçır, Çubuklu, Silahdarağa mesireleri sayılabilecek birkaç mesirelerdendir. Bu setler üzerinde genellikle fıstık çamları ve kademeli su oyunlarının hem göze hem de kulağa hoş gelecek şekilde tasarlanmıştır.

18. yy ortalarında yapılmış olan Münir Paşa ve ya diğer adı ile Burhanettin Efendi Yalısı setli bahçelere örnek olabilecek yalılardan birisidir. Beş setten oluşan bahçede birinci set, birbirini kesen iki yolla dört partere bölünmüştür. İkinci set duvarları tarafında taş odalar, diğer

tarafında limonluk ve çeşme bulunmaktadır. Çift rampalar ve merdivenler ile setler birbirine bağlanmıştır (Şekil 4).

İstanbul asma bahçeleri de estetik değerleri ile oldukça dikkat çekici bahçelerdendir. Eldem,1976; bu bahçeleri Babilin asma bahçeleri ile aynı mantıkta inşa edildiğini vurgulamaktadır. Kalın taş ayaklar ile kemerler, bunların üzerinde tonoz ve voltalar bulunur ve sular kanallar ile dışarıya akıtılır (Şekil 5). 1847 tarihli bir Fransız makalesinden bu bahçeler için "III. Ahmet zamanında ki bu bahçelerin Babilin asma bahçeleri ile boy ölçüşecek güzellikte olduğu, deniz kenarında ki surlar boyunca altın renkli çizgili parlak çadır bezleri ile örtülü yüksek kafesler (limonluk) ve bunların içerisinde nadide kuşlar, dünyanın dört bir yerinden getirilmiş bitkilerin olduğu, gece ince kandiller ile aydınlatılan bahçelerde ateş böcekleri etkisi yaratıldığı kokulu bitkilerin sıklıkla kullanıldığı ayrıca bitkiler arasına altın ve de mermer kaselerde öd ağacı yakılarak muhteşem kokuların etrafa yayıldığı ve özellikle lale başta olmak üzere rengarenk çiçeklerin olduğu" anlatılmaktadır.

Şekil 4. Topkapı sarayında Sofa-i Hümayun asma bahçeleri (Eldem, 1976)

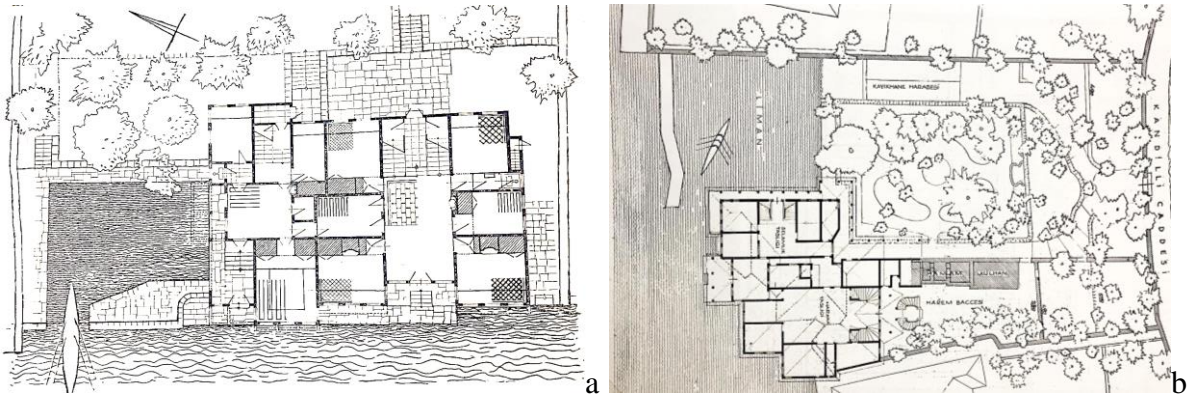
Şekil 5. Topkapı sarayında Sofa-i Hümayun asma taşlığı (Eldem, 1976)

Sa'da bad bahçeleri; köşkerin bahçe, su kanalı ve havuz bağlantısının ön planda tutularak yapılar topluluğunun herkes tarafından görülebilecek şekilde düzenlenmesi ile dikkat çekmektedir. Sa'da bad'ın tamamlanmasından sonra Boğaz'ın en güzel yerlerinin seçilmesiyle bu inşa faaliyeti genişleyerek devam etmiştir. Genellikle iki bazen tek katlı, pavyon veya köşkerden meydana gelen sahil saraylarının yapımında kagir malzemenin yerini bu dönemde daha ucuz ve hafif, kısa zamanda inşa edilebilen ahşap konstrüksiyonlar almıştır. Plan şeması açısından ise, Türk sivil mimarisinin yaygın dört eyvanlı divanhane modeli ile bunun üç eyvanlı varyasyonları uygulanmış, ana mekanın ortasına zemini mermer döşeli bir sofa ile kare planlı, fiskiyeli bir havuz oturtulmuştur. XVII. yüzyıl sonlarında Çengelköy'de Amcazade Yalısı Divanhanesi'nde karşımıza çıkan kare planlı orta mekan etrafında biri deniz üzerinde olmak üzere

üç yönde çıkıntı meydana getiren ve üç yönde manzaraya açılan mekan tasannu uygulaması, tipik Anadolu hayat evlerini hatırlatmaktadır (Canca,1999).

Sedad Hakkı Eldem'in (1976) çalışmaları bu dönem yalı bahçelerinin karakteristik özelliklerini ortaya koymaktadır. Yalı, kayıkhanesi, liman ve bahçenin sıkı ilişki içerisinde olduğu yaşam alanları çoğusu manzaraya açık bir şekilde konumlandırılmıştır. Taşlık zeminlerin çoğunlukla kullanıldığı ve hatta çoğu zaman bu taş zeminlerin yalı altına devam ettirildiği görülmektedir. Bitkiler rastgele yerleştirilmiştir.

Önemli örneklerinin arasında Kandilli'de Hadi Bey Yalısı gösterilebilir. Bina ile çevrili olan iç bahçe denize bakmaktadır (Şekil 6 a,b).

Şekil 6. a) Hadi Bey Yalısı (Kandilli), b) İsmail Paşa Yalısı (Kandilli) (Eldem, 1976)

Silahdarağa'da Muhsinzade Yalısı bahçesi 18. Yüzyıla ait selsebil¹ ve havuzlar açısından önemli örneklerden birisidir. Günümüzde yok

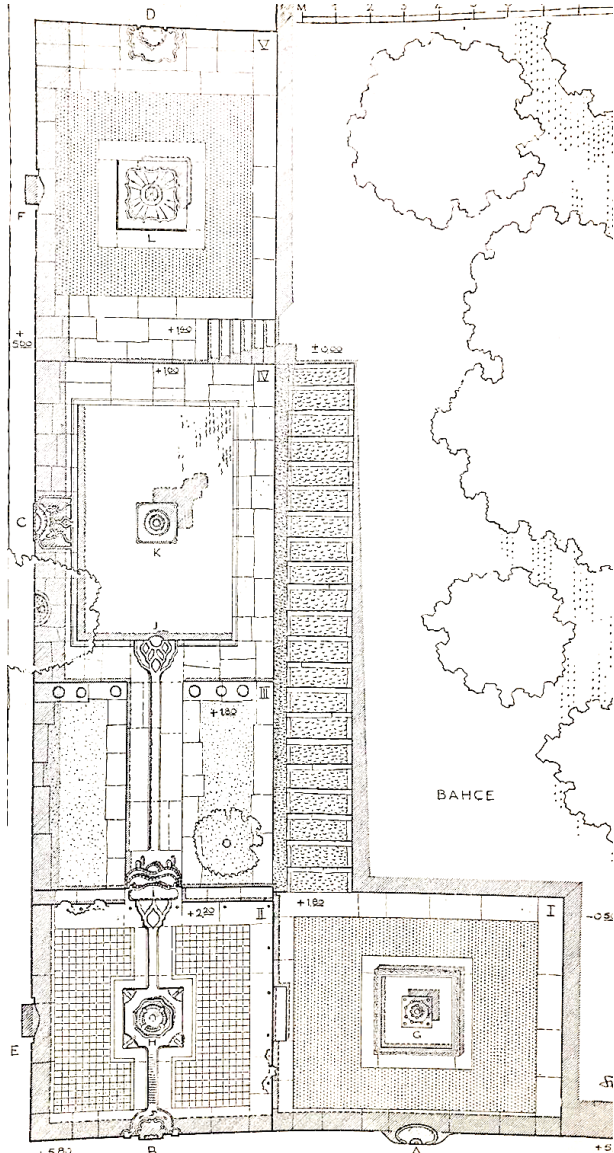
olmuş bu yalının detaylarını Eldem,1976 ortaya çıkarmıştır. Depremler ve farklı etkilerle yıkılmış yeni bölümler eklenerek son durumda

¹Selsebil; bahçeleri süslemek, akan suyun sesinden faydalanmak amacıyla yapılan bahçe donatılarıdır. En üstten akan su kademeli

yapılmış olan çanaklar boyunca akarak görsel güzellik yanı sıra ses ve serinlik sağlamaktadır (Arseven, 1956).

6 selsebil ile 4 havuz ve fiskiyeden oluşmuştur. Baş selsebilin orta bölümü muhtemelen III. Ahmet dönemine aittir (B bölüm). Zemin Sa'da bad'da ki gibi balık motiflidir (Eldem,1976) (Şekil 7,8).

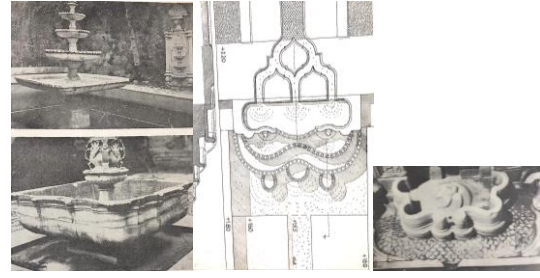
Muhsinzade Yalısı'na benzer bir diğer yalı Tuğrakeş Recai Bey yalısıdır. Duvara dayalı selsebil üzerinde rokoko motifli kaseler çağlayanlar şeklinde akarak kanallarla havuza akmaktadır. Yine burada balık motifli dikkat çekmektedir (Şekil 9).

Şekil 7. Muhsinezade Yalısı, Kuruçeşme (I,III ve IV) sofalar 18. yy ortalarına aittir (Eldem, 1976)

Çırağan Yalısı; VII. yy da Kazancıoğlu Yalısı adı ile anılan bu yerde daha sonra III. Ahmet zamanında Damat İbrahim Paşa karısı Fatma Sultan için bir yalı yaptırmıştır. Sık sık düzenlenen eğlencelerden dolayı adı Çırağan sarayı olarak anılmıştır. Sarayın bahçesi olarak

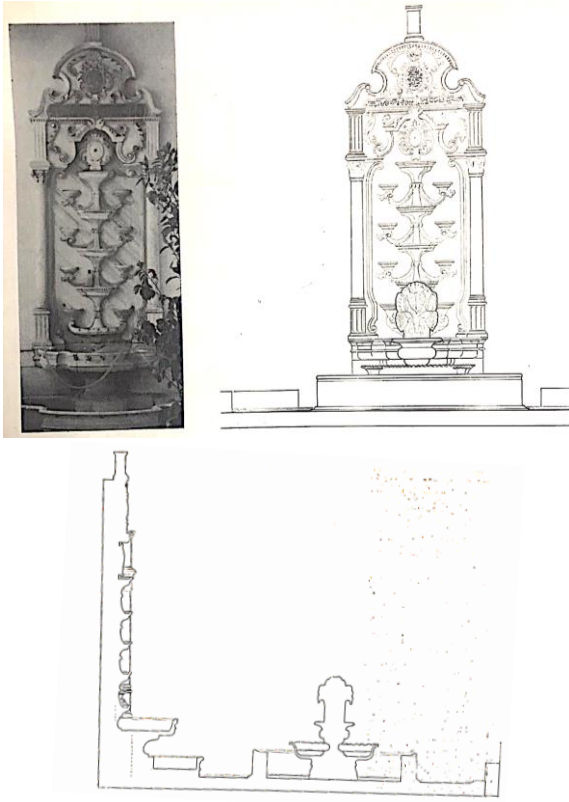
kullanılan geniş bir bahçe içerisinde büyük gölgelik ağaçlar, fundalıklar, yemiş ağaçları, suni dere, kuşaneler ve kameriyeler bulunmaktadır.

Şekil 8. Muhsinezade Yalısı selsebil ve çeşme (Eldem, 1977)

Lale devri sarayları içerisinde; Karaağaç Sarayı, Neşat Abad Sarayı, Lale devri yalılarına ise; Fuat Paşa Konağı, Selim Paşa Bahçesi, Tevfik Paşa yalısı, Kasr-ı Neşat vb. pek çok yalı İstanbul'un eşsiz güzelliğine güzellik katmıştır. Ancak ne yazık ki bahçelerden; Kalender Bahçesi, Hasanağa Bahçesi, Tokat Bahçesi, Hidiv İsmail Paşa Korusu, Üsküdar bahçeleri, bu eserlerin hemen hemen hepsi günümüzde yalnızca tarih kitaplarında yer almaktadır.

Geleneksel Türk saray mimarisinde önemli bir yere sahip olan selsebil ve havuz ögesi, Sa'da bad kompleksi içinde Çelebi Mehmet Efendi'nin anlattıkları ve daha sonra sipariş üzerine getirtilen Topkapı Sarayı Kütüphanesi'ndeki gravür, kitap ve desenlerin de etkisiyle, Osmanlı su mimarisinin bilinen gelenekleri içinde Sa'da bad'da yeniden uyarlanmıştır (Canca, 1999). Bu devrin önemli eserlerinin arasında yer alan meydan çeşmeleri; bu dönemin Osmanlı kentlerine kazandırdığı yeniliktir. Bereketzade gibi çeşmeler ile başlayan ve 18 yy. sonlarında Eyüp'te Mihrişah çeşme ve sebilinde görüldüğü gibi zengin bir 'Rocaille' bezeme ile tasarlanan etkili kompozisyonlar ortaya çıkmıştır (Arseven 1956, Kuban 2007, Kavalcı, 2003).

Şekil 9. Tuğrakeş Recai Bey yalısı selsebil detayı
(Eldem, 1976)

Bu çeşmeler arasında en anıtsal olanı Bab-ı Hümayun önündeki III. Ahmet Çeşmesi'dir (Şekil 11). Karenin köşelerinin kesilmesi ile elde edilen poligon şeklinde, her kenarda iki yanı nişlerle süslenmiş büyük çeşmelerden oluşmaktadır. Beyaz-kırmızı almasığı kemer taşlarıyla vurgulanmış kemerler içinde ve çevresinde Lale Devrinin en güzel bitkisel kompozisyonları ve yazı bandları vardır (Kuban 2007, Gültekin 2019).

Şekil 11. III. Ahmet Çeşmesi(URL 3)

Lale devrinin en güzel bezemeleri ile süslü bir diğer eseri Damat İbrahim Paşa'nın yaptırdığı Darülhadis Külliyesive sebilidir (Kavalcı 2003, Kuban, 2007).

2. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Osmanlı toplumu içinde bulunduğu kültürel koşulların eğilimleri doğrultusunda son ikiyüz yılda büyük yapıtlar yaratmışlardır. Avrupalılar ile kendilerini yok edecek bir mücadeleyi sürdürmüş olsalar da savaştıkları Avrupa kültürünün alıcısı izleyicisi yorumcusu olarak ülke ülke eridikleri ikiyüz yılda her gün daha yeni olan ve sonunda bazen tümüyle ithal karakterine bürünen bir mimari ve fiziksel çevre yaratmışlardır. Bu ithal seçmeci mimarinin önemli ürünleri yaratıcı alanları vardır. Ulusal olmadığı söylenen bu mimari bize özgüdür. Özellikle 18. yy'da Avrupa Barokunun ve Rokoko bezemesinin yerel bir versiyonu İstanbul'da yaratılmıştır. (Kuban, 2007) Lale dönemi pek çok açıdan tartışmalara konu olmuş bir dönemdir. Peyzaj mimarlığı açısından oldukça zengin yapıtların ortaya koyulduğu bu dönem yalnızca İstanbul ile sınırlı kalmış yayılma sürecine girememiştir. Bunun en önemli sebeplerinin arasında bu dönemin oldukça kısa sürmüş olması önemli bir etkindir.

İstanbul'la ilgili pek çok kaynak İstanbul'un bahçeler şehri olduğunu anlatmaktadır (Aksoy, 2001, Dil, 2004, Cansever, 2010, Sönmez, 2011). Ancak Sedat Hakkı Eldem'in 1930'lu yıllarda yaptığı çalışma ile pek çok bahçe ve mesire alanı hakkında detaylı bilgilere ulaşabilmekteyiz. Bu gün hayal dahi edemeyeceğimiz güzellikte ki bahçelerin çeşitli sebepler ile yok edilmesi büyük bir mirasın ortadan kalkması büyük bir talihsizliktir. Kentler mimari formlardan ve bu formlara hayat veren içinde barındırdıkları tarihi ve kültürel değerleri ile kıymetlidirler. Lale devri bahçeleri günümüze kadar yaşatılamamış olsa da onları gelecek kuşaklara tanıtmak önemli görevlerimizdendir.

KAYNAKLAR

- Aksoy, L. 2001. İstanbul Kenti Yeşil Alan Durumunun İrdelenmesi. Basılmamış Doktora Tezi. İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Altınay, A.R. 2014. Lale Devri. İlgi Kültür ve Sanat Yayınları. s, 158 .

- Arseven, C. E. 1956. Türk Sanatı Tarihi. Milli Eğitim Basımevi. s, 800.
- Arslan, B. 2006. Cetvel-i Sim ve Ait Olduğu Bütünün(Sa'da bad) Yakın Çevresiyle Birlikte İşlevsel ve Biçimsel Sorgulaması. Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Atasoy, N. 2002. Hasbahçe; Osmanlı Kültüründe Bahçe ve Çiçek. Aygaz Yayınları.
- Balkış, L. 1994. 16.-18. yüzyıllarda Avusturya sanatında Türkler. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. s,145. İstanbul.
- Canca, G. 1999. Bir Geçiş Dönemi Olarak İstanbul'da III. Ahmet Devri Mimarisi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Basılmamış Doktora Tezi s, 335.
- Cansever, T. 2010. Osmanlı Şehri II. Baskı. Timaş Yayınları, ISBN 978-605-114-163-3. İstanbul.
- Dil, M. 2004. İstanbul'un Yeşil Alan Sisteminin Planlama Kriterleri Açısından İrdelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Eldem, S., H. 1977. Sa'dabad. Kültür Bakanlığı Türk Kültür Yayınları Türk Sanat Eserleri 2. s,178. İstanbul.
- Eldem, S.H. 1976. Türk Bahçeleri. Kültür Bakanlığı Türk Sanat Eserleri I, s, 371.İstanbul.
- Gültekin, P. 2019. Kültürel Odaklı Peyzaj Biyografisinin Oluşturulması: Üsküdar Kıyı Bandı Örneği. Düzce Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s., 283. Düzce.
- Kavalcı, Ş. 2003. Kağıthane'de 18. ve 19. yüzyıl Yapıları. Çanakkale Onsekizmart Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s,273. Çanakkale.
- Kuban, D. 2007. Osmanlı Mimarisi. YEM yayın. İstanbul.
- Nirven, S.N. 1949. Sa'da bad Su Tesisleri. ARKİTEKT sayı 207-208., sayfa 271-278.
- Ortaylı, İ. 2009. Lale Devri. TRT toplum ve Medeniyet Söyleşileri.
- Sönmez, S., Aktaş, U. 2011. İstanbul'un Yeşilliği. Avrupa Kültür Başkenti Ajansı. s, 283.
- URL-1 <https://islamansiklopedisi.org.tr/lale-devri> Erişim: 11.11.2020
- URL-2. <https://www.turquery.com/turquerie> Erişim: 15.11.2020
- URL-3. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ahmed-iii-cesmesi--topkapi-sarayı> Erişim: 25.10.2020